

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

TEOLOĢIJAS FAKULTĀTE

Eva Mārtuža

TEOPOĒTIKA LATVIEŠU TAUTASDZIESMĀS UN IZVĒLĒTOS LITERĀROS DARBOS

PROMOCIJAS DARBA KOPSAVILKUMS

iesniegts zinātņu doktora grāda iegūšanai
humanitārajās un mākslas zinātnēs

Rīga 2024

Promocijas darbs izstrādāts Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē no 2013. līdz 2023. gadam.

Promocijas darbs sastāv no ievada, 2 nodaļām, nobeiguma, izmantotās literatūras saraksta un 7 publikācijām.

Promocijas darba forma: publikāciju kopa filozofijas, ētikas un reliģijas nozarē, ideju vēstures apakšnozarē.

Darba vadītājs: *Dr. phil.* **Normunds Titāns**, profesors Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātē.

Recenzenti:

- 1) **Valdis Tēraudkalns**, Latvijas Universitāte
- 2) **Kristīne Vaceka-Ante**, Kārļa Universitāte (Čehija)
- 3) **Anita Stašulāne**, Daugavpils Universitāte

Promocijas darbs tiks aizstāvēts atklātā Teoloģijas fakultātes promocijas padomes filozofijā, ētikā un reliģijā atklātā sēdē 2024. gada 18. jūnijā.

Promocijas darba kopsavilkums pieejams Latvijas Universitātes Bibliotēkā, Raiņa bulvārī 19.

Nozares promocijas padomes priekšsēdētāja _____ /**Dace Balode**/

Nozares promocijas padomes sekretāre _____ /**Ilze Stikāne**/

© Eva Mārtuža, 2024

© Latvijas Universitāte, 2024

ISBN 978-9934-36-223-1

ISBN 978-9934-36-224-8 (PDF)

ANOTĀCIJA

Reliģijpētniecībā Latvijā mūsdienās pietrūkst padziļinātu pētījumu par latviešu tautasdziesmām (dainām) teoloģiskā griezumā. Šis promocijas darbs (rakstu kopa) aizpilda šo robu. Arī tautasdziesmas var uzskatīt par teoloģiskiem tekstiem, jo teoloģisks teksts šī pētījuma izpratnē var būt veidots ne tikai teorētiski konstruktīvā formā, vēsturei līdzīga stāstījuma veidā un tml., bet arī, un galvenokārt, poētiskā žanrā. Un pat prozaiskajās formās bieži darbojas *poēsis* elementi; arī šie teksti ir novatoriski, intuitīvi un tēlaini sacerējumi, kuru centrālais tēls ir Dievs (vai dievi).

Savukārt promocijas darba novitāte ir **teopoētikas metodes** izmantošana, interpretējot latviešu tautasdziesmas, kurās minēts Dievs (dievi). Teopoētika ir radusies 20. gadsimta nogalē kā novatoriska pieeja plašākā reliģijpētniecības laukā, teoloģijas un literatūras mijiedarbības krustpunktos. Šī pieeja paredz, ka dažādu veidu teoloģiski teksti, t. i., teksti par Dievu vai dieviem, pārstāv literatūras žanru, kurā teoloģija un poētika saplūst. Teopoētiskā metode ļauj gan noskaidrot teoloģiskos tekstos izmantoto metaforu nozīmi un iespējamās interpretācijas, gan kritiski izvērtēt līdzšinējās Dieva konceptualizācijas, gan apzināt teoloģisko metaforu, ideju un konceptu savstarpējās sakarības, gan izvirzīt jaunus, transformējošus Dieva modeļus.

Tādējādi arī 4,4 % jeb 9,750 tūkstoš pierakstītās un publicētās tautasdziesmas kā arī pārējie latviešu folkloras teksti, kuros minēts Dievs, ir pielīdzināmi teopoētikai kā reliģiski literāram jaunrades žanram ar saviem īpašiem izteiksmes līdzekļiem. Vārds "Dievs" šajā izpratnē ir cilvēku radīta metafora, mērķtiecīgas garīgas/intelektuālas darbības un iztēles produkts, tipisks attiecīgās sabiedrības kultūras fenomēns. Latviešu tautasdziesmu Dievam piemīt mūsu etniskajai grupai raksturīgas iezīmes. Katrā gadījumā dainas ir piemērots teopoētiskās interpretācijas objekts.

Tādējādi šī pētījuma **mērķis** ir apzināt ar Dievu saistīto tēlu un ideju klāstu, Dieva aptveršanas dziļumu un daudzveidību latviešu tautasdziesmās, savukārt **uzdevumi** attiecīgi ir 1) aprakstīt teopoētikas metodi, tās vietu hermeneitikā, izmantošanas veidus un novitāti šī darba mērķa sasniegšanas kontekstā; 2) kritiski izvērtēt līdzšinējos Dieva koncepta skaidrojumus; 3) noskaidrot tautasdziesmās izmantoto teoloģisko metaforu nozīmi un iespējamās interpretācijas; 4) demonstrēt, kā vienkāršā sarunvalodā un tās metaforās tiek attēlota Dieva daudzveidīgā darbība dabā un cilvēka ikdienas dzīvē; 5) apzināt mūsu senču izpratni par Dieva īpašo lomu kosmosā, kas tautasdziesmās atspoguļota poētiska vēstījuma veidā, ko var uzskatīt par "tautas teoloģiju" (folkteoloģiju); 6) kontekstualizēt šīs atziņas.

Pētījuma ietvaros uzrakstīta virkne rakstu, kas publicēti starptautiski apbētos akadēmiskos izdevumos. Šie raksti kopā ir vērtējami kā nozīmīgs pienesums gan folkloras pētniecībā, gan (teoloģisko) ideju vēsturē Latvijā, un tie var kalpot par pamatu tālākiem teopoētikas pētījumiem gan folkloras tekstos, gan autorarbos.

Atslēgvārdi: teopoētika, Dievs, latviešu tautasdziesmas, metafora.

SATURA RĀDĪTĀJS

ANOTĀCIJA	3
PROMOCIJAS DARBĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI	5
IEVADS	6
1. PROMOCIJAS DARBA KONCEPTUĀLAIS PAMATS	12
1.1. Pētījumā izmantotās metodes	12
1.2. Promocijas darbā izmantoto nozīmīgāko teopoētikas darbu pārskats ...	20
2. PROMOCIJAS RAKSTU SATURA KONCENTRĒTS IZKLĀSTS	26
SECINĀJUMI	35
PATEICĪBAS	39
RAKSTU KOPĀ IEKĻAUTO PUBLIKĀCIJU SARAKSTS	40
IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS	83

PROMOCIJAS DARBĀ LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

- LD – Krišjānis Barons un Henrijs Visendorfs, Latvju Dainas. 1.–6. sēj. (Jelgava: Pēterburga, 1894–1915).
- LU LFMI – LU LFMI Latviešu folkloras krātuves materiāli
- LTD – Latvju tautas dainas. 1.–12. sēj., red. Jānis Endzelīns, sast. Roberts Klaustiņš (Rīga: 1928–1932).
- LTdz – Latviešu tautasdziesmas. 1.–6. sēj. (Rīga: Zinātne, 1979–1993).
- Ltdz – Latviešu tautasdziesmas. 1.–3. sēj. (Rīga: Zinātne, 1955–1957).
- Mtdz – Mūsu tautasdziesmas, sast. Āronu Matīss, pirmizdevums 1888 (Rīga: Zinātne, 2002).
- Tdz – Tautasdziesmas: Papildinājums K. Barona “Latvju dainām”. I–IV sēj., sast. Pēteris Šmits (Rīga: 1936–1939).

IEVADS

Dievs latviešu tautasdziesmās, līdzīgi kā reliģiskajos tekstos citās pasaules tautās, ir pārdabiska būtne vai augstāka vara, kurai piemīt īpašs spēks, kura nopelns ir pasaules radīšana un pastāvošās kārtības nodibināšana, un vienlaikus viņš ir simboliska, metaforiska būtne, kura ir ciešā saiknē ar cilvēku dzīvi, viņa uzskatiem, darbiem, radošumu. Līdz mūsdienām ir nonākuši vairākuma akceptēti uzskati par Dieva esamību, kā arī stereotipi. Ideju vēsturē 21. gadsimts nodēvēts par jaunu laikmetu, kurš liek pārskatīt iepriekšējās interpretācijas, lai sniegtu mūsdienu zināšanu līmenim atbilstošas atbildes uz jautājumu, ko teksts par Dievu izsaka šeit un tagad – noteiktā vēsturiskā brīdī noteiktam cilvēkam vai cilvēku kopienai, un ko tauta kā pasīva pagātnē radīto tautasdziesmu lietotāja iegūst šodien? No šī jautājuma izriet promocijas darba “Teopoētika latviešu tautasdziesmās un izvēlētos literāros darbos” pētījuma aktualitāte. Autore latviešu reliģijpētniecībā pirmo reizi pielieto 20. gadsimta beigās tapušo teopoētisko pētniecības pieeju, interpretējot latviešu tautasdziesmas, kurās pieminēts Dievs un dievības. Mūsdienu reliģiju pētniecībā kopš 20. gadsimta vidus ir nostabilizējies inovatīvs uzskats par teoloģiskiem tekstiem kā literāro žanru un, lai adekvāti tos interpretētu, tika izstrādāta teopoētikas metode. Latviešu tautasdziesmas ir dzejisks vēstījums par Dieva esamību, viņa darbiem un līdzdalību cilvēka dzīvē, ko var apzīmēt kā “tautas” teoloģiju (*folk theology*), un tās ir jebkura cilvēka pārdomas un izpratne par dievišķo.

Dieva pieminējums latviešu tautasdziesmās sastopams 9750 tekstos jeb 4,4 % no kopīgā tautasdziesmu apjoma (no apmēram 3 miljoniem).¹ Tautasdziesmu kopkrājumos un akadēmiskajos izdevumos Dieva tēma nav sistēmiski sakārtota vienuviet. Teopoētikā Dievs ir cilvēku radīta metafora, viņš ir cilvēka mērķtiecīgas garīgas/intelektuālas darbības un iztēles produkts, tipisks attiecīgās sabiedrības kultūras fenomēns. Latvijas senvēstures iedzīvotāju tautasdziesmu valodā esošie jēdzieni un idejas veidoja latvieša pasaules uzskatu. Kā savos pētnieciskajos darbos uzsvēra H. Biezais (Haralds Biezais 1909–1995): “Tā ir latviešu zemnieka priekšstatu pasaule [...], kurā konkrētais un mītiskais resp. reliģiskais saplūst kopā.”²

Katrai tautas kultūras vidē ir veidojusies sava varenākās pārdabiskās būtnes koncepcija. Līdz ar to Dievs nebija un nevarēja būt visām kultūrām vienāds, jo katrai konkrētajai tautai veidojās īpašs kultūras un saimnieciskās attīstības un eksistences modelis, kā arī veidojās sava īpaša izpratne par Dievu kā spēku, kas nosaka cilvēka un dabas esību. Tie ir cilvēku metaforiskie priekšstati par Dieva spējām aptvert kosmosu un dabu, matēriju un garu, cilvēka paša būtību, vērtības un vietu pasaulē.

¹ Elza Kokare, *Nāc, Dieviņ, līdz ar mani*, (Rīga: Zinātne, 1995), 8.

² Haralds Biezais, *Dieva tēls latviešu tautas reliģijā* (Rīga: Zinātne, 2008), 165.

Ielūkojoties tautasdziesmu tūkstošos, kas runā par Dievu, bija jārēķinās ar to, ka tautasdziesmas ir ne tikai uzskatu paudums dzejā, bet arī kolektīvā apziņas daiļrade, kas pierakstīta no konkrētu personu teiktajiem vārdiem, kas no vienas puses atspoguļo pieraksta laika kontekstus, no otras – ir pakļauta šodienas izpratnei. Mūsdienu kontekstā teopoētiskie teksti ir analīzes vērti, jo tie pastāv caur konkrētu tā lasītāju, viņa/s subjektīvo skatījumu un izpratni, ar personīgās garīgās un fiziskās dzīves pieredzi, tātad tikai interpretācijā.

Tēmas pamatojums. Promocijas darba tēmas izvēli rosināja interese izprast latviešu tautasdziesmās ļoti bieži pieminēto Dievu kā cilvēku izdomas un fantāzijas tēlu, kurš atrodas līdzās cilvēkam it visās viņa dzīves norisēs; meklēt cēloņsakarības starp tautasdziesmu Dievu kā aktīvu augstāko spēku, arī Visuma, dabas un dzīvnieku vidē, ar mūsdienās pieņemto jauno paradigmu par dažādās kultūrās esošo atšķirīgu Dieva modeļu vienlīdzīgu līdzās pastāvēšanu. Personīgā zinātkāre bija pirmais impulss iedziļināties tautasdziesmās esošā Dieva daudzveidībā, meklēt vienojošās un atšķirīgās īpašības, sasaisti ar mūsdienās aktuālajām dabas aizsardzības, cilvēka morāles tēmām un seno praktisko zināšanu slāni.

Virkni jautājumu raisīja līdzšinējo Dieva tēla pētnieku darbi, kuros Dievs apcerēts kā arhetipiska, mitoloģiska būtne vai arī kā galvenais Dievs debesu dievu saimē. Mazāk problemātiska šķita pakāpeniska viena Dieva idejas pieņemšana, kas iedzīvojās līdz ar kristietības akceptēšanu tautas vidē un tai sekojošā sinkrētisma poētikas iekļaušana tautasdziesmu stingrajā ritmikā.

Neskatīta, pat varētu teikt no pētnieku redzesloka izslēgta bija tautasdziesmu kopa, kur Dievs ir savdabīgs visuresošs līdzbiedrs cilvēka ikdienas gaitās. Cilvēks uzrunā Dievu kā labu draugu, ciņasbiedru, paziņu ar virkni vārdformulu, kuras var viegli variēt un pielietot dažādos dzīves gadījumos. Emocionāli tā vienmēr ir pozitīva uzruna, kaut gan cilvēka personīgais lūgums, kas seko aiz uzrunas ne vienmēr ir labas lietas lūgums. Tautasdziesmās Dievs atklājas nevis kā reāls, bet gan kā metaforisks tēls, un pateicība tiek saņemta par it visu. Īpaši raksturīga Dieva īpašība ir došana, tikai cilvēkam tā pašam savām rokām jānopelna; tad ij dieviņš dos.

Izmantojot tautasdziesmas kā teopoētikas pētniecības avotu, jāņem vērā, ka tajās nekas neeksistē pats par sevi, viss ir savstarpēji saistīts: rituāla ceremonija ir rituālo darbību, horeogrāfijas, dziedāšanas un arī spēles sintēze; tas ir gan cilvēku saskarsmes paņēmiens – veids, kā cilvēks sakaras ar dabu un Dievu, gan meditācijas veids, izziņas un emocionālās izlādēšanās iespēja.

Senatnē cilvēki ne tikai pielīdzināja dabas parādības savai apzinīgajai darbībai, bet arī domāja par savu darbību un savstarpējām attiecībām pēc analogijas, pēc līdzības ar procesiem, kas notiek dabā, dzīvnieku un augu valstī. Veidojās paralēles starp attiecībām dabā, cilvēku dzīvē un Dieva visuresošo klātbūtni. Līdz ar to arī attiecības, kas veidojas starp iesaistītajām pusēm metaforiski ataino cilvēku attiecības ar Dievu un cilvēku darbību Dieva simboliski dotā padoma iespaidā. Būtībā realitāte ir attēlota nevis tieši, bet gan caur iztēles prizmu, kas

ir ļoti individuāla un apliecina ne tikai atsevišķa tautasdziesmu cilvēka pasaules uztveres subjektīvismu, bet arī kultūras vidē radušos kolektīvo subjektīvismu. Tas attiecas arī uz tautasdziesmās esošo Dieva izpratni.

Izmantotie avoti. Promocijas darba pamatā ir publicētie pamatteksti, kas sastāv apmēram no desmit tūkstoš tautasdziesmām, kurās sastopams vārds “Dievs”. Tie apkopoti un publicēti Latviešu folkloras krātuves materiālos. Sējumos ietilpst latviešu tautasdziesmas no Krišjāņa Barona (Barons un Visendorfs, 1894–1915 “Latvju Dainas”) pamatkolekcijas, Pētera Šmita (1869–1938) sastādītie četri papildsējumi “Tautasdziesmas” (1936–1939) un Latvijas Zinātņu akadēmijas (LZA) izdevuma “Latviešu tautasdziesmas” (1979–1993).³ Pētījuma primārie avoti pirmkārt ir mutvārdu tradīcijas mantojums, kas pierakstīts un izdots grāmatās, un otrkārt tās ir tematiskas tautasdziesmu izlases par Dievu: nozīmīgākā ir folkloras pētnieces Elzas Kokares sastādītā izlase “Nāc, Dieviņ, līdz ar mani”. Ernesta Brastiņa “Latvju Dieva dziesmas” (1928), Mirdzas Muižnieces “Baltu Dievs” (Sidneja, 2003), kā arī Marģera Grīna sastādītā tautasdziesmu izlase “Dieva atskārta” (ASV, 2015) piedāvā personīgo latviskā Dieva redzējumu, uzsverot Latvijas Satversmē ierakstīto: “Latvijas identitāti Eiropas kultūrtelpā kopš senlaikiem veido latviešu un lībiešu tradīcijas, latviskā dzīvesziņa, latviešu valoda, vispārcilvēciskās un kristīgās vērtības.”⁴ Avotus papildina 21. gs. folkloras zinātnieku veikums: “Latvju Dainu” substantīvu rādītājs, “Latviešu tautasdziesmu leksikas biežuma vārdnīca” un “Latviešu tautasdziesmu sākumformulu katalogs”.⁵

Darba mērķis un uzdevumi. Šī pētījuma mērķis ir apzināt ar Dievu saistīto tēlu un ideju klāstu, Dieva aptveršanas dziļumu un daudzveidību latviešu tautasdziesmās, savukārt uzdevumi attiecīgi ir

- 1) aprakstīt teopoētikas metodi, tās vietu hermeneitikā, izmantošanas veidus un novitāti šī darba mērķa sasniegšanas kontekstā;
- 2) kritiski izvērtēt līdzšinējos Dieva koncepta skaidrojumus;
- 3) noskaidrot tautasdziesmās izmantoto teoloģisko metaforu nozīmi un iespējamās interpretācijas;

³ Krišjānis Barons un Henrijs Visendorfs, *Latvju dainas*, 1.–6. sēj. (Jelgava: Pēterburga, 1894–1915); Pēteris Šmits, *Tautasdziesmas: Papildinājums K. Barona “Latvju dainām”*, 1.–4. sēj. (Rīga: 1936–1939); *Latviešu tautasdziesmas*, 1.–6. sēj. (Rīga, 1979–1993), <https://www.dainuskapis.lv/> (skatīts 10.11.2023).

⁴ Latvijas Republikas Satversme, *Latvijas Vēstnesis*, 1. jūl. 1993, <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> (skatīts 10.11.2023), ievads. Latvijas Republikas Satversme pieņemta 1922. gada 15. februārī.

⁵ *Krišjāņa Barona “Latvju Dainu” substantīvu rādītājs* (Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 1994); Kārlis Arājs, Harijs Bondars un Jānis Kereņevskis, *Latviešu tautasdziesmu leksikas biežuma vārdnīca* (Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 1999); Kārlis Arājs, Harijs Bondars un Jānis Kereņevskis, *Latviešu tautasdziesmu sākumformulu katalogs* (Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 2001).

- 4) demonstrēt, kā vienkāršā sarunvalodā un tās metaforās tiek attēlota Dieva daudzveidīgā darbība dabā un cilvēka ikdienas dzīvē;
- 5) apzināt mūsu senču izpratni par Dieva īpašo lomu kosmosā, kas tautasdziesmās atspoguļota poētiska vēstījuma veidā, ko var uzskatīt par “tautas teoloģiju” (folkteoloģiju);
- 6) kontekstualizēt šīs atziņas.

Darba tēze. Promocijas darbs īstenots, pamatojoties uz tēzi, ka tās tautasdziesmas, kurās atainots teonīms Dievs, ir interpretējamas, ar tiem pašiem teopoētikas paņēmieniem, kādus izmanto tēlaino, metaforisko teoloģisko tekstu interpretācijā.⁶

Darba struktūra. Lai izpildītu izvēlēta promocijas darba – akadēmisko publikāciju kopuma – izvirzītos uzdevumus, uzrakstīts kopsavilkums, anotācija latviešu un angļu valodā, apzīmējumu saraksts. Ievadā izcelta darba aktualitāte, darba mērķis un paveicamie uzdevumi, metodoloģija, kā arī avotu un akadēmiskās literatūras pārskats. Darba otrā daļa veltīta teopoētiskās metodes aprakstam, līdzšinējiem pētījumiem, pienesumam ideju vēsturē un novitātei, pielietojot tautasdziesmu interpretācijā. Trešā daļa sastāv no promocijas darba autorei atsevišķo rakstu satura koncentrēta pārskata. Pēc nobeiguma un secinājumiem seko izmantotās literatūras saraksts, kā arī doktorantūras studiju un akadēmiskā grāda pretendentes laikā tapušo oriģinālo akadēmisko publikāciju, konferenču, semināru un citu ar promocijas tēmu saistīto veikumu saraksts un pielikums.

Darba novitāte ir teopoētikas kā samērā mūsdienīgas metodes pirmreizējs pielietojums latviešu tautasdziesmu interpretācijā. Veikums būs svaigs pienesums latviešu folkloras un reliģisko ideju vēstures pētniecībā, kā arī būs aizsākums tālākām teopoētikas studijām un pielietojumam gan folkloras, gan literāro autordarbu, gan teoloģisko tekstu interpretācijā.

Pētījuma rezultāti aprobēti 7 rakstos

- 1) Mārtuža, Eva. “Dievs latviešu tautasdziesmās – savējais, svešais, sinkrētiskais”. *Kultūras studijas. Zinātnisko rakstu krājums XIII* (Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”, 2021): 7.–19.
- 2) Mārtuža, Eva. “Dieva milestības koncepts saistībā ar bāreņu tēmu latviešu tautasdziesmās”. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. Rakstu krājums 26.2* (Liepāja: LiePA, 2021): 22.–34.
- 3) Mārtuža, Eva. “Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā”. *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. Rakstu krājums 25* (Liepāja: LiePA, 2020): 390.–405.

⁶ Kā zināms, latviešu teonīms Dievs pēc cilmes pieder valodu grupai, kas augstākās dievības nosaukumā lieto indoeiropiešu valodu formu, kas ir kopēja baltu (latv. *dievs*, liet. *dievas*, senpr. *deiw(a)s*) un latīņu (*deus*) valodām (ME I 486). Līdz ar to pirmskristīgais teonīms ir formas ziņā saplūdis ar kristīgo teonīmu, kas dara sarežģītāku teonīma semantisko bāzi.

- 4) Mārtuža, Eva. "Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju". *Ekokritikas un biopolitikas prakses literatūrā un kultūrā. Zinātnisko rakstu krājums XX*. (Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2020): 55.–72.
- 5) Mārtuža, Eva. "Senrelīģija, Dieva meklējumi un izpratne igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā "Vīrs, kas zināja čūskuvārdus"". // Sast. Ieva Kalniņa. *Literatūra un reliģija. Svētie un grēcinieki*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2018, 135.–142.
- 6) Mārtuža, Eva. "Jo mirušais ir miris, bet aizmigušais var pamosties: Ziemeļu Rupucis, Kristus un reliģijas igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā "Vīrs, kas zināja čūskuvārdus"". *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē. Rakstu krājums 20* (Liepāja: LiePA, 2015): 177.–190.
- 7) Mārtuža, Eva. "Ludviga Adamoviča senlatviešu reliģijas izpratne". *Ceļš 65* (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015): 104.–114.

Pētījuma rezultāti prezentēti 14 konferencēs

- 1) "Teopoētiskā un izzinošā gadalaiku atklāsme Latvju dainās". Liepājas universitāte. Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. 2023. 23.–24.03.
- 2) "Latviešu tautasdziesmās esošo lūgumu dievam (dod, dieviņi, nedod, dievs u. c.) teopoētiskā būtība." Liepājas universitāte. Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. 2022. 24.–25.03.
- 3) "Dievs – savējais, svešais, sinkrētiskais". Daugavpils universitātes Humanitārā fakultāte (DU HF). Starptautiskā akadēmiskā konference, 2020. 30.–31.01.
- 4) "Dieva mīlestības koncepts saistībā ar bāreņu tēmu latviešu tautasdziesmās". Starptautiskā akadēmiskā konference. Liepājas universitāte. Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. 2020. 05.–06.03.
- 5) "Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā." 25. starptautiskā akadēmiskā konference. Liepājas universitāte. Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. 2019. 14.–15.03.
- 6) "Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju". Daugavpils universitātes Humanitārā fakultāte (DU HF). Starptautiskā akadēmiskā konference, 2019. 24.–25.01.
- 7) "Dieva būtība latviešu tautasdziesmās saistībā ar klasiskā teisma koncepciju". Starptautiskā konference "Letonika". Referāts. 2017. 30.10.
- 8) "Latviskums un reliģiskā pārliecība". LU starptautiskajā konferencē Latviskums – valsts augstākā vērtība, tā izpratne medijos, 2017. 6.04.
- 9) "Parapasauliķu Bābele Jāņa Valka romānā "Verķumāte"". Referāts LU starptautiskajā konferencē Literatūra un reliģija, 2015. 12.10.
- 10) "Gaismas pieminējumi latviešu senrelīģijā un tās mūsdienu konteksti". Referāts LU, 2015. 25.09.
- 11) "L. Adamovičs par latviešu folkloras Dieva izpratni", LU Teoloģijas fakultāte, Ludviga Adamoviča 130. jubilejai veltīta konference, 2014. 30.09.

- 12) “Senās un jaunās reliģijas literāri Filosofiskais ietērs un sadursme igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā “Vīrs, kurš zināja čūskuvārdus””, Aktuālas problēmas literatūras zinātnē: Liepājas 20. starptautiskajā akadēmiskajā konferencē, 2014. 27.–28.03.
- 13) “Dvēseles funkcijas un nozīme latvju senajos avotos saistībā ar mūsdienu zinātnes versijām”, LU 72. konference Zinātnes un reliģijas dialogi, 2014. 7.02.
- 14) “Ziemeļu Rupucis, Dievi un reliģiju sadursme igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā “Vīrs, kurš zināja čūskuvārdus””, LU starptautiskajā konferencē Literatūra un reliģija, 2013. 29.–30.11.

1. PROMOCIJAS DARBA KONCEPTUĀLAIS PAMATS

Latviešu tautasdziesmas poētiski ataino cilvēku reliģisko pieredzi un vēlmi ik solī sadarboties ar Dievu. Cilvēks tiecas veidot emocionāli lietišķas, personīgas, pozitīvas attiecības ar Dieva radīto pasauli, viņam piemīt brīva griba izteikt jebkuru vēlmi, lūgt Dieva klātbūtni jebkurā dzīves brīdī, pieņemot, ka lūgt var, taču nākotne nav noteikta, tajā iespējamās dažādas alternatīvas. Dievs dod spēku jebkuru situāciju pieņemt un mācēt tajā izdzīvot, izvēlēties cilvēkam vēlamo rezultātu, pieņemot, ka Dieva klātbūtne (apzinoties, ka tā ir simboliska), palīdzēs tās realizēt. Vairumā gadījumu ir skaidrs, ka Dievs ir tikai simbolisks klātbūtnes spēks, teiksim katalizators, lai cilvēks rīkotos atbilstoši situācijai, taču ne ikreiz Dievs nodrošinās vēlmju piepildījumu.

Būtībā visos gadījumos Dieva simboliskā klātbūtne iedrošina cilvēku izdarīt izvēles, faktiski rīkoties kā brīvai personai, apzinoties, ka Dievs vienmēr ir visā klātesošs (imanents) un ka cilvēkam ir iespēja ar Dievu runāt kā ar personīgo, visuzticamāko draugu. Dieva klātbūtne it visās norisēs palīdz cilvēkam saprast savas vēlmes un veidu, kā tās piepildīt un rast gandarījumu. Arī negatīvo vēlmju gala mērķis ir vairot labo, atmodināt sapratni par lietu kārtību pat tad, ja Dievs nevar lietu dabisko ritumu vērst pretējā virzienā. Taču to apzināšanās un lūgums spēj iedarbināt cilvēkā milzu spēku.

Katra atsevišķā tautasdziesmu četrīnde, trīsīnde vai daudzīnde ir suverēns literārs žanrs, kas vienlaikus ir komunikatīvā vide starp cilvēku un Dievu, Dievu un cilvēku un sabiedrību, kurā ar valodas tēlainību simboliski tiek pausta daļu teicēju dzīves filosofija, gudrība, zināšanas saistībā ar Dievu. Mainot intonāciju vai tautasdziesmu vārdformulas, tiek uzburta cita dzīves situācija, jo cilvēks priekšstatu par Dievu veido pēc personīgās izjūtas, pieredzes un konkrētā kultūras kontekstā auguša cilvēka priekšstatiem. Latviešu tautasdziesmas, kurās pieminēts vārds Dievs, ir reliģiska rakstura un pieder teopoētiskajam žanram. Savukārt teopoētika kā teoloģisku, reliģisku, reliģiski-filozofisku un literāru tekstu analīzes metode dod iespēju pārskatīt tradicionālo bezrakstības laikā sabiedrības radīto nemateriālo mantojumu un paraudzīties ar jaunu skatu ne tikai uz Eiropas, Āfrikas, Amerikas kontinenta un Āzijas civilizāciju pagātnei, bet arī uz dievišķā poētisku atainojumu tautasdziesmās.

1.1. Pētījumā izmantotās metodes

Teopoētikas pieejas pirmsākumi meklējami senajā Grieķijā, kad ar teoloģiju apzīmēja zināšanas vai mācību par dieviem. Teologs varēja būt gan dzejnieks, gan gaišrēģis jeb persona, kura dzejas formā vēstīja mītus par pasaules rašanos un dieviem, dievu īpašībām, viņu apredzību, sadarbību ar cilvēkiem, kā arī skaidroja Olimpa dievu gribas uztveres teoriju un tālāknodešanas

praksi.⁷ Grieķu filozofs Aristotelis (384–322 pr. Kr.) darbā “Par interpretāciju” uzsveris, ka runātie vārdi ir garīgās pieredzes simbols un rakstītie vārdi simbolizē runātos vārdus. Tāpat kā visi cilvēki nerunā vienādās skaņās, tā arī cilvēkiem nav vienāda rakstības veida.⁸ Mūsdienās ir notikusi atgriešanās pie grieķu teorētiskā modeļa jeb zelta standarta, tikai citā veidā.

Sākot ar tā dēvēto postmoderno un postkritisko laikmetu, nedz pētnieki, nedz ierindas cilvēki vairs nevairās no teksta daudznozīmības, interpretāciju daudzveidības. Vairs netiek veidota pabeigta, noslēgta sistēma, pētnieki vairs nemēģina konsekventi novilkt striktas robežas starp faktu un mītu, bet skata vienīgi tekstu un tajā iekodēto emocionālo, radošo vēstījumu, – pamatā darbojas ne tikai ar interpretāciju, bet rēķinās ar to, ka cilvēka pasaules uztvere ir subjektīva un tāad subjektīva ir arī gan Bībeles, gan jebkura teoloģiska, filozofiska un literāra teksta uztvere. Autoritātes tika apstrīdētas. Sāka dominēt idejas par (teo-)poētiski aptveramām patiesībām, kuras nevar strikti sasaistīt ar konkrētu metodi. Lai adekvāti pietuvotos reliģisko tekstu analīzei un interpretācijai no mūsdienu cilvēka viedokļa, 20. gs. vidū sāka veidoties citāda pieeja reliģiskiem tekstiem – teopoētika – kā hermeneitikas virziens, kas ar laiku ieguva patstāvīgu konstruktīvu ietvaru. Ja vēsturiskās hermeneitikas centrā ir teksta nozīmes noteikšana, tad mūsdienu teopoētikā tā ir nozīmes radīšana.

Teopoētikas veidotāji rosināja no cita redzes leņķa paraudzīties uz senajām Dieva metaforām un noskaidrot valodas iespējas tēlaini veidot un radīt Dieva modeļus atšķirībā no līdzšinējās metafiziskās pieejas. Terminu “teopoētika” mūsdienu izpratnē pirmo reizi izmantoja teologs Stenlijs Hopers (Stanley R. Hopper) 1971. gadā.⁹ Kā dzejnieku, filozofu, teologu un psihologu tekstu, kā arī metaforu, simbolu, mītu, ironijas, paradoksu, līdzību un anekdošu nozīmes pētnieks, Hopers teopoētiku raksturo sekojoši:

Teoloģijai ir tendence runāt par Dievu loģiski, bet logoss tur ir ierobežots aristoteliskās propozicionālās domāšanas modeli; tā kā teopoētika uzsver dzejas dimensiju, Dieva radošumu, viņa būtību, tad, ja es vēlētos to teoloģizēt, man būtu jāiemiesojas viņa radošajā dabā un jāinterpretē viņš radoši, lai es kļūtu Dieva līdzradītājs. Ja es vēlos runāt par Dievu, man ir jāpieņem valodas mitopoētiskais, metaforiskais raksturs. [...]

⁷ Hesiods (sengrieķu: *Ἡσίοδος*; dzimis ap 700. gadu p.m.ē.), darba “Teogonija” autors. Hesioda eposi vēsta par pasaules un dievu izcelšanos, dievu ģealoģiju; Friedrich, Solmsen, “Hesiod: Greek Poet,” *Britannica*, informācija atjaunota 04.10.2023, <https://www.britannica.com/biography/Hesiod> (skatīts 24.11.2023).

⁸ Atstāsts no grāmatas: Viljams Rēpers un Linda Smite, *Ievads ideju vēsturē. Reliģija un filozofija. Pagātne un tagadne* (Rīga: Zvaigzne ABC, 1997), 14–16.

⁹ Madeleine L'Engle, *Walking on Water: Reflections on Faith and Art* (Convergent, 2001), 32–39.

mums ar paļāvību jāiemācās būt vienotiem, elpot ar Esības ieelpu un izelpu, lai “Dievs” varētu elpot caur mums, un mēs, pārvēršot tā elpu dziesmā, varētu būt . . . tapšanas acis un mēle Esības izteikšanai.¹⁰

Hopera pieeja bija arī atbilde uz “Dieva nāves” kustību, kas bija nostiprinājusies 1960. gados. Teopoētika tika saredzēta kā mēģinājums sagraut mirušo metafizisko teoloģiju, izceļot teoloģiskajos tekstos ielikto dievišķo skaistumu, poētisko jūtīgumu un jaunradi.

Jauno paradigmu papildināja A. Vaillers (*Amos Wilder*) 1976. gada darbā “Teopoētika: teoloģija un reliģiskā iztēle” (*Theopoetic: Theology and the Religious Imagination*).¹¹ Tobrīd tā tika vērtēta ļoti uzmanīgi, jo prasīja diezgan radikālu perspektīvas maiņu par teoloģiju, kas saprasta kā “zinātne”, kurai savu priekšmetu jātraktē ar “objektīviem” apgalvojumiem. Tika aptverts, ka dogmatika un sistemātiskā teoloģija nedarbojās nedz kognitīvi (jo nevar taču zināt, vai dievišķais ir tāds, kāds tiek aprakstīts un klasificēts), nedz emocionāli, kas ir tik svarīgi ticības dzīvē. Turklāt šis teoloģijas parasti tika sasaistītas ar ideoloģijām. Tāpēc teopoētikas teorētiķi un praktiķi padziļināti pievērsās poētiskajām dievišķā izteiksmēm jūdaismā, islāmā un kristietībā, kā arī literārajos, tēlotājas mākslas, kino, un citos radošajos darbos. Skots Holands (*Scott Holland*) savukārt teopoētiku iedzīvināja akadēmiskajā vidē, viņš izveidoja sertificētu teopoētikas maģistra programmu Betānijas seminārā.¹²

Runājot par metodi jāpiebilst, ka 21. gadsimta teopoētika pārņem konstruktīvās teoloģijas pieeju. Pretstatā konfesionālajai teoloģijai tā izmanto postmoderno hermeneitiku un dekonstrukciju, lai atklātu reliģijas pamatā esošos notikumus, nemeklē universālu principu kopumu, kas vienādi būtu piemērojams visām reliģijām. Teopoētikas darbības lauks aptver dažādus Dieva/dievību modeļus, kas atrodami gan indiešu Vēdās, gan afrikāņu, Amerikas pamatiedzīvotāju, islandiešu, ziemeļu u.c. tautu senajos poētiskajos tekstos. Dziesmās, mantrās, himnās, buramvārdos, teikās, pasakās, rituālos tiek apliecināts patiesi esošais un nepārejošais, kas paceļas pāri laikam. Šī uzskata pārstāvji pauž cilvēces vēstures dzīlēs dzimušu dzīves pilnasinību, ķermeņa, prāta, dvēseles un Visuma harmonisku integrāciju. Teopoētika palīdz izprast reliģiskus un teoloģiskus tekstus gadījumos, kad tā ir dzeja vai tēlaina proza.¹³ Šajā paradigmā iederas latviešu tautasdziesmas, kurās pieminēts vārds “Dievs”. Arī tās pieskaitāmas teopoētikai kā literārajam žanram un var tikt attiecīgi interpretētas.

¹⁰ Stanley R. Hopper, *The Way of Transfiguration: Religious Imagination as Theopoesis* (Louisville: Westminster/John Knox Press, 1992), 15.

¹¹ Amos N. Wilder, *Theopoetic: Theology and the Religious Imagination* (Philadelphia: Fortress Press, 1976).

¹² Scott Holland, “Editorial,” *CrossCurrents* 60.1 (March 2010), 5.

¹³ Catherine Keller, *On the Mystery: Discerning Divinity in Process* (Minneapolis: Fortress Press, 2008), 12.

Teopoētikas pieejas pārstāvis teologs Skots Hollands uzskata, ka teopoētika ir starpdisciplinārs studiju virziens, kurā apvienoti elementi no dzejas analīzes, stāstījuma (naratīva) teoloģijas un postmodernās filozofijas.¹⁴ Vienlaikus no modernās hermeneitikas tā patur pieņēmumu, ka nav uz pasaules nevienas autoritātes, kas varētu droši apgalvot, ka eksistē tikai viens skatījums uz tekstu. Teopoētiskas metodoloģiskajās vadlīnijās ietilpst a) teksta rūpīga un detalizēta lasīšana, b) kontekstualizācija, c) kultūrsalīdzinājums, d) teksta metaforiskuma noteikšana, e) teksta rašanās mērķa un tā satura kodola identificēšana (t. i., kā interesēs un kādā nolūkā teksts ir radies), f) jaunu jautājumu uzdošana tekstam,¹⁵ kā arī teksta struktūras elementu un jēgas attiecību dialektikas analīze jeb hermeneitiskā riņķa iezīmēšana, vērā ņemot arī aicinājumu izturēties pret tekstu “ar aizdomām.”¹⁶

Filozofs un sabiedriskais intelektuālis, kas specializējas mūsdienu kontinentālajā filozofijā R. Kernijs (*Richard Kearney*) savdabīgi sasaista teopoētikas kā *poēsis* izpratni ar klasisko radīšanas teoloģiju, kas saredz Dievu kā visa, arī cilvēka, radītāju un cilvēku kā radošu sava Dieva radītāju.¹⁷ Kernijs atgādina, ko rakstīja dzejnieks Efrēms no Sīrijas: “Viņš mums deva dievišķību, mēs Viņam devām cilvēcību.” Vai kā ceturtajā gadsimtā teica Atanāzijs: “Dievs kļuva par cilvēku, lai cilvēks varētu kļūt dievišķs.” Kernijs secina, ka noteiktas mākslinieciskās iztēles izpaušmes piedāvā veidus, kā reaģēt uz iepriekšējo filozofu un teologu piedāvāto radīšanas stāstu. Īstenībā tas pārsniedz abstraktās filozofijas un mākslas sistēmas, un nav viennozīmīgi teoloģisks. Teopoētiskā iztēle piešķir miesu vārdam un vārdu miesai. Tā darbojas abos virzienos.¹⁸

Līdzīgā kontekstā teopoētika skata arī ekoteoloģiju un ir pievērsusies pasaulē saglabājamiem senajiem sakrālajiem tekstiem, kuri līdzīgi kā latviešu tautasdziesmas ir “zaļi”. Tie godina dabu un cilvēka harmonisku sadzīvošanu ar to. Savulaik tradicionālās reliģijas izslēdza “zaļo” domāšanu un dzīvesveidu, tā nostiprinot ontoloģisku plaisu starp cilvēkiem un vidi. Taču, ja cilvēki ir radīti “pēc Dieva tēla”, tad viņiem būtu jābūt daļai no dabas. Mūsdienās tas ir kontemplatīvs un radošs jeb “poētisks” aicinājums, kosmiska prakse, kurā dabas un cilvēku pasaule sastopas viena ar otru un kuras mērķis ir visu būtņu labklājība un uzplaukums Dievā.

¹⁴ Scott Holland, “Theology is a Kind of Writing: The Emergence of Theopoetics,” *CrossCurrents* 47.3 (1997): 317–331.

¹⁵ Ingvild Sælid Gilhus, “Hermeneutics,” in *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religions*, eds. M. Strausberg and S. Engler (London: Routledge, 2011), 275–284.

¹⁶ Paul Ricœur, *Hermeneutics and the Human Sciences: Essays on Language, Aim and Interpretation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 155–156.

¹⁷ Richard Kearney, “God Making: An Essay in Theopotic Imagination,” *Journal of Aesthetics and Phenomenology* 4.1 (2017): 31–44, <http://dx.doi.org/10.1080/20539320.2017.1319625> (skatīts 19.02.2024).

¹⁸ Richard Kearney, “God Making: An Essay in Theopotic Imagination,” 31–44,

Ticīgajai cilvēces daļai tāda nostādne varētu būt spēcīgs preventīvs līdzeklis atturēties no nesaprātīgas darbības.¹⁹ Nesaprātīga darbība ir veicinājusi arī nekontrolētu sadzīvisko vēlmju pieaugumu un pārmērīgu patēriņu, kas noved pie dabas resursu bezrūpīgas šķērdēšanas un ekoloģiskās krīzes. Tāpēc pretēji tiem ekoloģijas komentētājiem, kuri iesaka "dekonstruēt" vai "atbrīvoties" no dabas, ekoteoloģijas kā teopoētikas virziena pārstāvji²⁰ mudina veidot jaunas, radošas teofāniskas attiecības ar vidi, ko redzam arī latviešu tautasdziesmās.

Teopoētikas pētniece Sallija Makfeiga (*Sallie McFague* 1933–2019) runā par teopoētikas būtiskāko aspektu: viņa apliecina, ka mēs nevaram apgalvot, ka mūsu reliģiskā valoda īstenībā apraksta Dievu. Valoda par Dievu būtībā nevēsta par pašu Dievu, bet gan par tām lietām, kuras izmantojam, atsaucoties uz Dievu. Makfeiga uzskata, ka metaforiskā reliģiskā valoda var būt dziļāka un daudznozīmīgāka nekā tiešais objekts – vārdi, kas izmantoti Dieva attēlošanai; šī valoda pasaka mazāk par Dieva būtību, jo pārsvarā tie ir stāsti par mūsu pasauli, mūsu pieredzi un mūsu esamību.²¹ Būtībā Dieva darbības pārļaicību ataino metaforās ietvertā daudznozīmība un vārda dziļums. S. Makfeiga par būtisku teopoētikas sastāvdaļu uzskata metaforisko valodu, kas tiek izmantota, runājot par Dievu. Viņa uzsver, ka metafora ir veids, kā runāt par Dievu, iesakot interpretēt metaforu atbilstoši tās būtībai. Taču lai izskaidrotu mazāk saprotamo, jāizmanto cits tēls, kas padziļina pirmo vai arī piešķir tam jaunu skatījumu. Makfeiga uzsver, ka veiksmīgas metaforas "viltība" gan zinātnē, gan teoloģijā ir tāda, ka tā spēj ģenerēt modeli, kas savukārt var dot dzīvību visaptverošam jēdzienam vai pasaules skatījumam, kas izskatās kā sakarīgs visa skaidrojums, kā "realitāte" vai "patiesība".²² Metafora ir lingvistisks līdzeklis, ko cilvēki lieto, lai savienotu zemes, laicīgo un parasto pieredzi ar tās jēgu, jo metaforas ir iemiesotas valodas formas, kas balstās uz dzīves pieredzi, un tām ir būtiska loma konceptuālas izpratnes veidošanā par Dieva, cilvēces un pasaules attiecībām.²³ Šo autoru uzskatus plašāk aplūkoju rakstā "Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju".²⁴

Dieva attēlošanai katrā kultūrā raksturīgas atšķirīgas un nereti līdzīgas metaforas. Latviešu tautasdziesmās Dievs lēni vai rāmi brauc, viņš rāmi runā, rāmi klausās, tādējādi dainu skandētājs vēsta par dievišķu milestību pret domāto vidi, situāciju. Citā gadījumā Dievs, Dievīns, Dieviņš "brauca vara tiltu", meldru

¹⁹ Sallie McFague, *The Models of God: Theology for an Ecological, Nuclear Age* (Philadelphia: Fortress Press, 1987), 6.

²⁰ Ingrid Rogers, *Exploring Theopoetics*, 2023, 61, 216, Kindle.

²¹ Sallie McFague, *Metaphorical Theology: Models of God in Religious Language* (Philadelphia: Fortress Press, 1982), 41.

²² Sallie McFague, *Metaphorical Theology*. 41.

²³ *Ibid.*, 48.

²⁴ Eva Mārtuža, "Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju", *Ekokritikas un biopolitikas prakses literatūrā un kultūrā. Zinātnisko rakstu krājums XX* (Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2020): 55–72.

tiltu, zvirgzdu tiltu, tad "Rīb tiltīnis, skan iemaukti" (LTdz5302, LD33654), dreb it viss, tādējādi tiek raksturots dinamisks vai saspringts dzīves mirklis. Izvēlētās Dieva metaforas atkarībā no emocionālās vai dabas norises iespējams precīzi interpretēt / skaidrot. Konkrētajā kultūrā metaforai jābūt atpazīstamai, tai jānosauc relatīvi labi pazīstams objekts, lai priekšstati no tā varētu tikt pārnesti uz citu zināmu jomu: "Aiz ko mana dvēselīte/ Drīz pie Dieva nenogāja?" (LD27593), "Kas var manu dvēselīti/ Pie Dieviņa aizrunāt?" (LD 27598).

Katrā tautasdziesmā, kur ir iekodēta kāda ziņa par Dievu, teksta saņēmējs / lasītājs to atkodē, veidojot savu attieksmi pret ziņojumu. Latviešu folklorā tiek izmantota laika gaitā noslīpēta un visiem latviešu folkloras vidē dzīvojošajiem saprotama metaforu sistēma, kas nodrošina adekvātu izpratni.

Metaforai jābūt ar iekšējo spriedzi – atšķirībā no analogijas vai vienkārša salīdzinājuma, kur uzsvars ir likts uz līdzību, metaforas gadījumā tas ir attālums starp jomām, kas noved pie atklāsmes. Metaforai jābūt izteiksmīgai, jāspēj uzrunāt tās lietotāju. Metaforu kognitīvo saturu var saprast daudz un dažādos veidos. Piemēram, Dieviņš gāja rudzu lauku / Ar pelēku mētelīti – te saskatāms empīriskais novērojums (rudzu lauks, pelēks Dieva mētelītis, tāad ir vasaras vidus, kad rudzi jau nobrieduši); vienlaikus tā ir Dieva pozitīvā interese un klātbūtne, un cilvēka subjektīvā vēlme, lai Dievs ierodas un atzinīgi novērtē veikumu, kas arī notiek. Abos gadījumos tiek uzrādītas specifiskas, informatīvas zināšanas un emocionāla, ir kā vienkārša Dieva pielūgsmē. Metafora, kā redzams, pilda arī nākamo uzdevumu – tā sniedz jaunas zināšanas. Latviešu tautasdziesmu metaforām piemīt aktīva epistemoloģiskā – proti, izzinošā funkcija kā zināšanu komunikācijas līdzeklis.

Metaforām jāatrodas savstarpējā mijiedarbībā – lai metafora funkcionētu un sasniegtu mērķi, nepieciešamas priekšzināšanas par attiecīgi izvēlēto jomu. Ja cilvēks neko nezina par rudzu lauku, tad metafora "pelēks Dieva mētelītis" kļūs par abu tēlu vienkāršu identifikāciju. Jāielāgo, ka katra atsevišķā metafora dod ierobežotu priekšstatu, tāpēc ir nepieciešama metaforu daudzveidība, ar kuru palīdzību adekvāti var izpētīt mērķa jomu un saistību ar pārējām tekstā esošajām zināšanām un pieredzi. Šāda pieeja apliecina esošo metaforu vērtību, kas ir svarīgi teoloģijā, jo tā tiek uzskatīta par zināšanu avotu un pieredzes pamatu.

Metaforas ir netiešas – tās par izvēlēto objektu vēsta pastarpināti. Netiešā metaforas daba ļauj izmantot virkni citu metaforu Dieva aprakstīšanā, taču neviena nav un nevar būt vienīgā pareizā vai atbilstošākā. Šajā gadījumā vēlama piesardzība attiecībā uz metaforas nozīmes izmaiņām, mainoties cilvēku zināšanām vai vēsturiskajai situācijai. Piemēram:

Piedod, Dievs, meitas grēkus, / Meita liela grēciniece:
Nesvētija svētas dienas, / Darba dienas launadziņa (LD 6845).

norāda uz kristietības noteiktās uzvedības iekļaušanu klasiski stingrajā tautasdziesmas formā.

Līdzības tautasdziesmās pārsvarā ir nepārprotamas, pat it kā piezemētas – tās ataino ikdienas realitāti, ikdienas situācijas un vienlaikus universālus attiecību modeļus. Realitātes elementi nostiprina struktūru un kognitīvu saturu, pieejamību un emocionālo spēku. Ievietojot līdzību citā kontekstā, tās tēlainā ekstravagance rada spriedzi, iesaistot izvēlēto auditoriju citā izpratnes līmenī, transformējot izpratni par Dievu un Dieva likumu. Ne vienmēr naratīvs ir skaidri definēts – tas tautasdziesmās visbiežāk rodams fonā, kamēr līdzības ikdienišķuma skaidrība notur uzmanību:

Ej, māmiņa, atcel vārtus, / Tev trejādi viesi nāce:
Nāk tautiņas, ved sērdieni, / Mīļš Dieviņš pakaļ nāce (LD 5097).

Tautasdziesmas nav sistemātisks uzskatu kopojums, taču, analizējot tās, redzam, ka var iegūt atbildes uz teopoētikas praktizētāju pieņēmumiem gan par realitāti kā dievišķās atklāsmes avotu, gan personīgās pieredzes nozīmi, domājot par dievišķo, gan metaforu iespaidā radīto dievišķā izpratni ne tikai latviešu, bet arī citu tautu reliģijās. Teopoētikas metodes pielietojums tautasdziesmu analizē palīdzēja izziņāt izmantotās pamata metaforas un to interpretācijas, rosināja pārskatīt atsevišķus pieņēmumus par Dieva izpratni tautasdziesmās, kā arī, izmantojot cilvēku vairumam ikdienā lietoto saprotamo valodu, piedāvāt mūsdienu ideju vēsturei autentisku tautasdziesmu radītu Dieva modeli.

V. Viķes-Freibergas grāmatu sērijā par saules tautasdziesmām izstrādāta augstvērtīga metodoloģija, kuras galvenās tēzes ir piemērojamas Dieva tēla interpretācijās. Viņa uzsver “četrindes metrisko struktūru, kur dziesmas otrā puse ir precīza pirmās divrindes metriskā kopija”, kā arī izteikta “simetrija starp dziesmas pirmo un otro pusi, kas izpaužas kā uzsvērts un smalki izstrādāts paralēlisms dziesmas visu līmeņu elementu starpā, sākot ar pamata domu un beidzot ar vārda gramatisko kategoriju un dažādiem morfoloģiskiem marķieriem”.²⁵

Teopoētikā nozīmīgas ir formulas jeb patstāvīgie epitēti, vārdklišējas, stereotipiskas frāzes tautas dzejā, kas regulāri atkārtojas vienās un tajās pašās metriskajās pozīcijās. Vienlīdz nozīmīga ir arī vārdu kārtība un rindu uzbūve, kas veido daudzslāņainību, “kur blakus vārdu un izteicienu burtiskai nozīmei (..) meklējama arī to pārnestā, alegoriskā vai simboliskā nozīme”.²⁶ Formulas jeb Dieva uzrunas ir vairākumā tautasdziesmu, cilvēks piesauc Dieva palīdzību, padomu, svētību: Dievs dod; nedod, Dievs; Dievs nedeva; Dievs palīdz; Ak tu, Dievs; Audzē, Dievs; Dievs man deva; Dievs to zina u.c., paļaujoties uz Dievu kā augstāko spēku. Katra uzruna aktivizē cilvēka gribu, vēlmes, kuru gala mērķis ir atainotās problēmas atrisinājums, jo “aktīvais faktors ir cilvēks pats”²⁷. Cilvēks cer, ka Dievs var ietekmēt lietas, un lūdz Dievu rīkoties saskaņā ar cilvēka gribu – lūguma sākotnējais mērķis tiek pausts skaļi, taču, cik lielā mērā tas

²⁵ Vaira Viķe-Freiberga, *Meteoroloģiskā saule. Siltā saule*, 8.

²⁶ Turpat, 9.

²⁷ Elza Kokare, *Nāc, Dieviņ, līdz ar mani*, 15.

piepildīsies, atkarīgs no likteņa vai nejaušības. Uzruna Dievam var būt viena un tā pati, taču tālāk sekojošais sadzīviskais konteksts ir atšķirīgs. Tautasdziesmās it bieži lūgumi Dievam ietērpti ironiskā formā:

Pasarg, Dievs, no tā velna / No vecās mātes meitas;
Čīkst kauliņi staigājot, / Grab zobiņi runājot (LD13167,14).

Tautasdziesmu īpašā metaforiskā savdabība ir Dieva uzrunas deminutīvā ar izteikti pozitīvu intonāciju: “Dieviņš bija mazs vīriņš / Gudrs viņa padomiņš.” Pamazināmā forma – Dieviņ – faktiski tiek lietota visbiežāk, tādējādi paužot emocionālu tuvību ar Dievu.²⁸ Vienlaikus deminutīvi nepieciešami, lai ievērotu metriku un atskaņas, tas var būt arī stilistisks paņēmieni bez deminutīva specifiskās nozīmes, taču attiecībā uz Dievu tiek uzsverta īpaša tuvība, uzticēšanās, labvēlība:

Dieviņš kāpe kumeļā, / Es kāpsliņus paturēju;
Man Dieviņš zemi deva / Par to kāpšļu turējum' (Ltdz 33656).

Dieviņam tiek lūgts itin viss, kas nepieciešams cilvēka dzīvei: laba sieva, labi krustabērnī, labs vīrs, bagāta druva, stalts kumeļš, saulains laiks, viegla nāve, čakli bērni utml. Atsevišķi darbības vārdi iegūst kanonisku nozīmi: sargi, saudzē, žēlo, sodi, šķir un citi, jo, pievienojot tiem uzrunu “Dievs”, iegūstam atšķirīgu, pat milzum daudzveidīgu vēlmju sarakstu, kuras varētu atrisināt ar Dieva palīdzību. Dieva uzrunām ir simboliska nozīme, tās eksistē tikai cilvēka prātā vai sirdī, taču viegli ievietojamas jebkurā dziesmas tekstā, “padarot to par lūgšanu pēc Dieva palīdzības vai lakonisku pateicību veiksmes gadījumā”.²⁹ Sekojošā tautasdziesmā iekļauta atziņa par darbu, darba vietu, darba rīkiem, attieksmi pret darāmo un vienlaikus malējas vēlme par nākamā gada ražu:

Mal, māsiņa, cik maldama, / Tukšu dzirnu neatstāj,
Lai Dieviņš neatstāja / Tukšu rudzu apcirknīti” (LD 22530).

No tautasdziesmās esošajiem lūgumiem izriet, ka Dievs cilvēka uztverē neatrodas ārpus cilvēka iedomātā laika. Cilvēka ieskatā Dieva griba, visu lietu pārzināšana un ietekme uz notikumiem, kā arī iespējamā palīdzība atrodas savstarpējā simbiozē.

Topoētika kā metodoloģija pagaidām Latvijas akadēmiskajā tradīcijā nav guvusi vērā ņemamu atpazīstamību, tāpēc pētījuma inovatīvais sniegums ir šīs pētniecības metodes piedāvājums tautasdziesmu izpētē, un tas ļauj tuvināt un sastatīt nozīmīgus garīgos fenomenus daudzveidīgā materiālā.

²⁸ Deminutīva formas *Dieviņš* pielietojumu dainās noteikusi arī latviešu valodas attīstības vēsture. Vārdu morfoloģiskā attīstība (ap 5. gs. m.ē.) senāko formu *dievas* aizvieto ar *dievs*, tāpat divzīlību vārda vietā sāk lietot vienzīlbes vārdu. Tautasdziesmām bija jāsauglabā stingra ritmika, tāpēc Dieva vārdu būtu jāpagarina vai nu ar *Dievis*, *Dievisi* vai ar pamazināmo piedēkli *-iņš*.

²⁹ Elza Kokare, *Nāc, Dieviņ, līdz ar mani*, 13.

Otra darbā pielietotā ir vēsturiski kritiskā metode, kas palīdz apzināt gan 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā pierakstīto tautasdziesmu vēsturisko situāciju, rekonstrējot cilvēku priekšstatus par Dievu, gan tā laika sabiedrības priekšstatu kontekstā, gan uzdodot jautājumu, kāpēc līdz 20. gadsimtam saglabājies tieši šāds Dieva modelis. Pētījumā vēsturiskā metode pielietota vietās, kur analizēta (rekonstruēta) attiecīgā laika kultūra,³⁰ jo tautasdziesmas kā pētniecības objekts iederas empīriskajā disciplīnā, kas veidojas praktiskajā darbā ar pagātnes avotiem. Tekstam ir ne tikai tapšanas vēsture, bet tas atstāj ietekmi arī uz vēlāka laika tekstiem. Interpretācijas un recepcijas vēsture noskaidro, gan kā dažādos laikos ar vēsturiski kritisko metodi skaidrots konkrētais teksts, gan to, kā teksts mainījies ekonomisko, politisko un kultūras ietekmju rezultātā un kāds bija sociālais pieprasījums, valsts ideoloģija un politiskā situācija kopumā.³¹ Piemēram, raksturojot latviešu zemnieku dzīvesveidu un attiecības ar kristietību, jāņem vērā materiāls, ko piedāvā teoloģiska satura literatūra, sakrālās mākslas priekšmeti un folkloras pieraksti. Teopoētika ieteic vērtēt kritiski gan seno hroniku aprakstus, baznīcas vizitāciju protokolus, ceļotāju liecības, misionāru interpretācijas, gan par autoritātēm pieņemtos viedokļus. Latvijas kontekstā svarīgi kritiski izvērtēt tā sauktā romantisma laikmetā aizsāktā latviešu dievu panteona izveidi, kur pārsvarā dominē no citām tautām aizgūta patvaļīga autentisko dievību apzīmējumu un funkciju interpretācija.

1.2. Promocijas darbā izmantoto nozīmīgāko teopoētikas darbu pārskats

Nozīmīgs teorētiskais pamats izpētes procesā bija teopoētikas metodes pārstāvju Stenlija Kuperā, Amosā Vaildera, L. Kalida Kifa-Perija, Skota Holanda, Ketrinas Kellers, Džona Kaputo, Sallijas Makfeigas u. c. darbiem.³² Lai apkopotu ar teopoētikas pieeju radītos darbus un pētījumus, arhivētu disertācijas un apmierinātu pieaugošo interesi, teopoētikas pētnieki nodibināja Teopoētikas pētniecības un izzināšanas asociāciju (*The Association of Theopoetics Research and Exploration*) un interneta vietnē izveidoja tiešsaistes žurnālu "Theopoetics".³³ Žurnāls ir starpkonfesionāls, tajā publicēti raksti, pārdomas, akadēmiskas publikācijas un reliģiskas refleksijas estētiskā, literatūrā, teoloģijā, radošuma un iztēles filozofijā. Turpmāk par dažu pētnieku uzskatiem plašāk.

Ingrīda Rodžersa (*Ingrid Rogers*) grāmatā "Izzinot teopoētiķi" (*Exploring Theopoetics*) uzsver dievišķā noslēpuma esamību katra atsevišķā cilvēka dzīvē.

³⁰ Aleksandrs Gavriļins, *Vēstures avotu pētniecība* (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017), 12.

³¹ Aleksandrs Gavriļins, *Ibid.* 41.

³² Stanley R. Hopper, *The Way of Transfiguration: Religious Imagination as Theopoiesis*; Amos N. Wilder, *Theopoetic: Theology and the Religious Imagination*; Kallid L. Keefe-Perry.

"Theopoetics: Process and Perspective," *Christianity and Literature* 58.4 (2009): 579–601.

³³ *Theopoetics*, <https://artsreligionculture.org/about-the-journal> (skatīts 19.02.2024).

Pētniece iedziļinās dažādos žanros un raksta no ļoti personīgām, analītiskām pozīcijām par teopoētiku kā akadēmisku disciplīnu, ekoteoloģiju, cilvēka atbildību, par garīgumu teoloģijā, pārdomas par dzeju, teātra izrādēm, Jēzus līdzību interpretācijām u.c. tēmām. Viņa uzskata, ka teopoētika cenšas izteikt neizsakāmo, palīdz atgūt ticības tradīciju caur valodu, dziesmām, lūgšanām, stāstiem un liturģijām.³⁴

Alfreds N. Vaitheds (*Alfred North Whitehead*) piedāvā metaforu par Dievu kā pasaules dzejnieku un kolosālu kompanionu – ciešanu un prieka brīžu biedru. Pētnieks ar piemēriem skaidro, ka Dievs ir līdzīgs dabā esošajam dzīvinošajam siltumam, ir tuva, mīloša un cilvēku atbalstoša, personīga būtne, nevis draudīgs spēks. Radības un jo īpaši cilvēks ir ar apziņu apveltīti, allaž mainīgi aktivitātes un pieredzes centri. Dievam, savukārt, ir divas dabas: sākotnējā (*primordial*) un sekojošā (*consequent*). Dieva sākotnējā daba ietver sevī mūžīgās iespējas tam, kā radītā pasaule varētu attīstīties. Dieva sekojošā daba satur būtņu pieredzes un reakcijas, tām izvēloties īstenot dzīvē dažas no šīm sākotnēji dotajām iespējām. Dieva daba mainās, atbildot radītās pasaules notikumiem, un to nosaka arī cilvēku mainīgās izvēles.³⁵ Līdzīgs ir arī tautasdziesmu teicēja skatījums. Dievs atrodas nepārtrauktā maiņā jeb procesā un Dievam nav obligāti jābūt dievišķai personai, viņa esamība ir kā radošais process, zināšanu vairošanas vieta. Cilvēku iztēlē Dievs eksistē gan kā radošā enerģija, gan haosa novērsējs un kārtības ieviesējs.

Monikas Kolemanes (*Monica A. Coleman*) pārdomas par moderno teoloģiju iedvesmojuši Sallijas Makfeiga pārmetumi par turēšanas pie vecām, idealizētām metaforām, kas nonivelējušas kristīgo ticību, padarot to patriarhālu, monarhistisku, pat anahronisku un aspiedošu. Kolemana piedāvā jauna universāla modeļa izveidi, kas aptvertu visdažādāko dievu koncepcijas, kas eksistē ne tikai lielajās reliģijās, bet arī Āfrikas cilšu reliģijās un citās. Jaunā realitāte, kuru nostiprināja Vatikāna (1962–1964) gada enciklika,³⁶ ir pavērusi iespēju mainīt, humanizēt pasauli gan tehniskā progresa, gan sociālās politikas, gan morāles un teoloģijas jomā, par galveno personu padarot cilvēku. Tas nozīmē personas brīvību un neierobežotu garīgo progresu.³⁷ Kā piemēru viņa izmanto Āfrikas Joruba reliģiju, kas varētu šķist politeiska, tomēr pētnieku pēdējā analizē tiek saukta par difūzi monoteistisku, jo daudzās personas visas darbojas augstākās realitātes interesēs un uzdevumā. Tāpēc, runājot par Dievu, visas pasaules reliģijas nebūt nav jāvērtē no eiropēiskās domāšanas pozīcijām – katrai reliģijai ir sava

³⁴ Ingrid Rogers, *Exploring Theopoetics*, 2023, Kindle.

³⁵ Alfred North Whitehead, *Process and Reality: An Essay in Cosmology*, eds. David Ray Griffin and Donald W. Sherburne (New York: The Free Press, 1978), 351.

³⁶ Monica A. Coleman, "From Models of God to a Model of Gods: How Whiteheadian Metaphysics Facilitates Western Language Discussion of Divine Multiplicity," in *Models of God and Alternative Ultimate Realities*, eds. Jeanine Diller, and Asa Kasher (Dordrecht: Springer, 2013), 343.

³⁷ *Ibid.*, 343–356.

valoda un par to var runāt tikai šīs reliģijas kontekstā.³⁸ M. Kolemane diskutē par daudzdievību saistībā ar Āfrikā plaši lietoto Jorubas senreliģiju, kur rodams viens galvenais pielūgsmes objekts, taču senajos mutvārdos un pierakstītajos tekstos var atrast arī dažādus citus dabas spēkus, kuri, līdzīgi kā latviešu mitoloģijas pētījumos, tikuši nodēvēti pat par autentiskiem dieviem. Vai patiešām pastāvējis politeisms? Pētniece atzīst, ka vietējo valodas nezināšana, augstprātība un vēlme noniecināt nekristīgās reliģijas nereti novedusi pie maldīgiem secinājumiem.³⁹ Āfrikas reliģiju pētniekiem un priesteriem bija jāaizstāv Āfrikas tradicionālās reliģijas (ĀTR) tiesības nebūt nodēvētām par mazattīstītas sabiedrības politeisku, animisku reliģiju, jo šajā reliģiskajā sistēmā grūti atrast politeismu, kas parasti nozīmē hierahisku dievu panteonu. Autoresprāt, šis viedoklis atbilst teopoētikai, kur liela vieta ir metaforām, tēliem un stāstījumiem, respektīvi – naratīvam. Faktiski Āfrikas tradicionālās reliģijas ir naratīvas (mutvārdu), tāda ir arī viņu vēstures saglabāšanas tradīcija.

Kolemanes pētījums raisa jautājumus attiecībā uz latviešu tautasdziesmām: kāpēc līdzšinējos akadēmiskajos darbos bija vajadzība autonomu dievību statusu piešķirt Ūsiņam, Jānim, Jumim, arī Metenim un vēl dažiem citiem tautasdziesmu tēliem, kuri ir darbojošās personas katrs konkrētā gadalaikā? Laika nogriežņu atsoņos nosaukumos dominē vīriešu dzimtes vārdi un tie visi ir daudzskaitlī: Jāņi, Jēkabi, Miķeļi, Mārtiņi, Ziemassvētki, Meteņi, Lieldienas, Ūsiņi.⁴⁰ Raksturīga ir Dieva un Ūsiņa pieminēšana vienā tautasdziesmā, kur katram veicams savs darbs: Ūsiņš zirgu nojādīja, pieguļniekus meklēdams, taču gudrie pieguļnieki neguļ ceļa malīnā, bet upites licīti paša Dieva dārziņā. Ūsiņa parādīšanās notiek tikai līdz ar pavasara atnākšanu. Ja Ūsiņa koncepciju skatām no cilvēces kultūras vēstures attīstības viedokļa un to, ka cilvēks savos pirmsākumos vispirms domāja par praktisku, fizisku izdzīvošanu, ka viņš bija pragmatisks un tikai vēlāk pasauli iemācījās skatīt metaforiski, tad Ūsiņš iespējams ir tikai pētnieku pieņēmums, ka tā ir dievība. Tautasdziesmu attēlojumā Ūsiņš ir vai nu senāks pavasara nosaukums vai arī konkrēta laika nogriežņa nosaukums. Uz šo pieņēmumu norāda tautasdziesmas, kurā Ūsiņa laika ieguvumiem, tiek pretstatīts ar rudzu apcirknēm bagātais Miķeļa, gan Mārtiņa laiks, gan tukšinieka Meteņa laiks. Haralds Biežais grāmatā “Gaismas dievs seno latviešu reliģijā” plaši un vispusīgi analizē iepriekšējo paaudžu

³⁸ Monica A. Coleman, “From Models of God to a Model of Gods: How Whiteheadian Metaphysics Facilitates Western Language Discussion of Divine Multiplicity,” in *Models of God and Alternative Ultimate Realities*, eds. Jeanine Diller, and Asa Kasher (Dordrecht: Springer, 2013), 353.

³⁹ Monica A. Coleman, “From Models of God to a Model of Gods: How Whiteheadian Metaphysics Facilitates Western Language Discussion of Divine Multiplicity,” 343–356.

⁴⁰ Par šo tēmu prezentēju referātu Liepājas Universitātes konferencē “Aktuālās problēmas literatūras un kultūras pētniecībā” 2023. gada 23. un 24. martā ar nosaukumu “Teopoētiskā un izzinošā gadalaiku atklāsme Latvju dainās”. Referātu plānots izstrādāt arī publicēšanai konferences rakstu krājumā.

pētnieku pieņēmumus par Ūsiņu, un vaicā, vai Ūsiņš ir senāks Dieva nosaukums, debesu dievs, dievība vai arī piederošs debess dievu saimei? H. Biezā fundamentālās izpētes viena no būtiskākajām ir atziņa, ka Ūsiņa ieskaitīšana debesu dievu panteonā ir vismaz pārsteidzīga, jo kalendāra dienas tautas tradīcijās ir personificētas, bez tam Ūsiņš kā gaismas Dievs nav vēsturiski dokumentēts.⁴¹

Līdzīgi kā Ūsiņa laika galvenā persona Ūsiņš, arī Jāņu laika vārda nesēja Jāņa pielīdzināšana dievībai kļūst diskutējama. Jāņa ierašanās tikai vasarā liecina par kalendāra versiju. Laika pārmaiņas dabā bija kaut kā jāapzīmē, jādod tām nosaukums, vārds. Sekojošā un virknē citu tautasdziesmu skaidri nolasāms, ka Dievs ir augstāks par atsevišķajā gadalaikā izcelto personu; Dievs dod un attiecīgais gadalaiks vai mēnesis dodamo saņem:

Jānīts jāja Jāņu nakti / Ābolainu kumeliņ',
Vai tas bija Jāņa paša / Vai no Dieva tapināts? (Ltdz 15526)

Apģūtās literatūras apjoms ir krietni plašāks un daudzveidīgāks, te pieminu būtiskākos autorus un tautasdziesmu izlases. Nozīmīgākās atziņas par teopoētiku latviešu tautasdziesmās ir 1) īstenības būtisko īpašību un pazīmju atspoguļošana un vispārināšana; 2) cilvēka priekšstatu par Dievu atainošana kā cilvēka sarežģītās garīgās dzīves atklāsmi; 3) Dieva kā ideāla, pilnīguma, dzīves un dabas skaistuma iemiesojumu un estētiski nozīmīgas priekšmetiskās pasaules sakralizāciju; 4) orientāciju uz lasītāja, skatītāja, klausītāja uzveri, kas piemīt tēlainajai jaunradei un ar šo orientāciju saistītā iedarbība, kādu teopoētiskais tautasdziesmu kopums atstājis uz tās "patērētāju" vēsturiski senākajā laikā un mūsdienās. Senatnē cilvēki tautasdziesmās, atainojot fiziskās un praktiskās norises dabā, saimnieciskajā un paša cilvēka dzīvē, vienmēr lūdza Dieva klātbūtni, ieinteresētību un palīdzību. Tautasdziesmas var uzskatīt par savdabīgu enciklopēdiju un to formu kā zināšanu pārneses veidu no paaudzes uz paaudzi. Tautas garīgums, svētuma, bijāšanas izjūta metaforiski izteikta ideālā dzejas formā.

Būtisks pienesums ir starptautiski atzītiem Haralda Biezā akadēmiskajiem pētījumiem par Dieva tēlu latviešu senrelīģijā. Savā pētījumā "Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā"⁴² atsaucos uz H. Biezā viedokli par latviešu senrelīģijas Dieva universālajām iezīmēm grāmatā "Dieva tēls latviešu tautas relīģijā". Biezais uzsver, ka personificētais ētiskais latviešu Dievs savā būtībā un funkcijās ir līdzīgs citu relīģiju augstākajiem dieviem. Dieva universālo īpašību analīze nepieciešama arī tālab, raksta Biezais, ka "vērojamas tendences ētiskoto Dievu atzīt par radušos kristiānisma iespaidā (*interpretatio Christiana*), vai arī, gluži pretēji, to var bez kāda ierobežojuma

⁴¹ Haralds Biezais, *Gaismas dievs seno latviešu relīģijā* (Rīga: Zinātne, 1994), 238–239.

⁴² Eva Mārtuža, "Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā", *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. Rakstu krājums 25* (Liepāja: LiePA, 2020): 390–405.

uzskatīt par genuīni latvisku (*interpretatio neopagana*)⁴³ Haralda Biezā akadēmiskie pētījumi atklāj un izskaidro Dieva izpratnes senākos slāņus, latviešu tautasdziesmu būtisko vietu tautas kultūras vēsturē un tās izveidē senatnē, jo latvieši kā viens no indoeiropiešu kultūras un reliģijas kopības laika atzariem savā valodā un reliģiskajos priekšstatos ir saglabājuši virkni arhaisku elementu, kuri var būt nozīmīgi arī pārējo radniecīgo tautu kultūras procesu izpratnē. Dieva dzīves telpas, debesu mājokļa, izskata, darbošanās, arhetipiskās būtības rekonstrukcijas ir 20. gadsimta zinātnieku devums – tas ir līdzīgs arī lietuviešu, prūšu, igauņu, krievu, somu un citu senkultūru Dieva pētījumiem, kur dominē informatīvs Dieva darbības vai kādas īpašības pārstāsts, izceļot Dievu kā galveno starp pārējām mitoloģiskajām būtnēm. Teopoētikas piedāvājums liek secināt, ka šajā izpētes līmenī šis pētījumu virziens zināmā mērā ir pabeigts, tas ir sasniedzis galveno mērķi, jo “latviešu Dieviņš godam nostājas līdzās romiešu, grieķu, senindiešu un daudzu citu seno kultūras tautu galvenajām dievībām.”⁴⁴ Iepriekš minētie darbi parāda tautasdziesmu Dieva sākotnējo, arhetipisko pamatu, rekonstruē Dieva izpratnes pirmatnējos slāņus, analizē radniecību un līdzību ar citiem līdzīgiem tēliem, taču nesniedz otru tikpat nozīmīgu skatījumu uz Dievu – pašas tautas izpratni, attieksmi par Dieva simbolisko, metaforisko, dievišķo vietu cilvēka ikdienā, kas redzama folklorā, īpaši tautasdziesmās.

Izpētes procesā tiek lietoti Viķes-Freibergas akadēmiskie raksti par un grāmatas, kurās analizētas tautasdziesmas par sauli. Tajās uzsvars likts uz to, ka tautas dzeja pāri par visu ir un paliek dzeja, kam saturs ir viena no vairākām būtiskām sastāvdaļām⁴⁵. V. Viķes-Freibergas izveidotā tautasdziesmu analīzes sistēma bija vērtīgs pamats tam, kā interpretēt teopoētisko tautasdziesmu kopumu. Turklāt, arī laika izpratne, gluži kā viss cits tautasdziesmās, neizbēgami nes sevī atskaņas no vispārēja pasaules uzskata, kura ietvaros tā tikusi pieņemta un pielietota.

Folkloras pētnieks Ričards Baumanis (*Richard Bauman*) uzsver tautasdziesmu būtību – tā ir tautas valodas filoloģija (*philology of the vernacular*).⁴⁶ Savukārt J. Hustvits pieņem, ka tik, cik ir valodu un cilvēku, tik ir arī Dieva izpratnes modeļu.⁴⁷ Nozīmīga vieta promocijas darbā atvēlēta teologa Veli Mati Karkainena (*Veli Matti Karkkainen*) uzskatiem.⁴⁸ Teoloģijas pētniekiem jārēķinās ar jauniem izaicinājumiem – vai arī iespēju – pieņemt visnotaļ atšķirīgus reliģisko tekstu radītos pasaules un Dieva redzējumus, salīdzinot ar kristietības

⁴³ Haralds Biezais, *Dieva tēls latviešu tautas reliģijā*, 127.

⁴⁴ Elza Kokare, Nāc, *Dieviņ, līdz ar mani*, 6–8.

⁴⁵ Vaira Viķe-Freiberga, *Hronoloģiskā saule* (Rīga: Karogs, 1994), 9.

⁴⁶ Richard Bauman, “The Philology of the Vernacular,” *Journal of Folklore Reserach* 45.1 (2008): 29–36.

⁴⁷ Jeremy R. Hustwit, “Can Models of God Compete?,” in *Models of God and Alternative Ultimate Realities*, eds. Jeanine Diller and Asa Kasher (Dordrecht: Springer, 2013), 907–914.

⁴⁸ Veli Matti Karkkainen, *Creation and Humanity* (Grand Rapids: W. B. Eerdmans Publishing Co, 2015).

vēsturē iepriekšējo gadsimtu gaitā kanonizētajiem. Plašāk Karkainena piedāvāto paradigmas maiņu apskatu rakstā “Dievs latviešu tautasdziesmās – savējais, svešais, sinkrētiskais”.⁴⁹

Savukārt teologs Džeremijs Hustvits (*Jeremy R. Hustwit*), analizējot Dieva teopoētiskā modeļa galvenās iezīmes, uzsver, ka 1) nav objektīvu vai vispārēju kritēriju, pēc kuriem varētu novērtēt Dieva modeļus; 2) teopoētiskā diskursa mērķis ir nevis novērst interpretācijas, bet pavairot priekšstatu daudzumu par Dievu, padziļināt emocionālo sajūtu, kā arī atklāt jaunus skatījumus, respektīvi – kreativitāte tiek vērtēta augstāk nekā aprakstošā precizitāte; 3) Dieva konstrukciju vērtēšanas kritēriji pārsvarā ir ļoti personiski⁵⁰ – vairumā gadījumu tie ir iztēles rezultāts, jo cilvēks kā subjekts veido personīgo pasaules uzskatu un tāpat arī izpratni par Dievu.

Kalida L. Kīfa-Perija (*Callid L. Keefe-Perry*) grāmata *Way to Water. A Theopoetics Primer* cita starpā apraksta teopoētikas celmlaužu veikumu un mēģina atbildēt uz akadēmiķu un ziņkārīgo retorisko jautājumu: “Paskaidrojiet precīzi, kas ir teopoētika?” Kīfs-Perijs paskaidro:

Teopoētika liecina, ka sarunai par to, kā iepazīt Dievu, piemērotāka varētu būt tāda diskursa forma, kas atzīst un novērtē pieredzes daudzveidību, nevis tāda, kas tiecas lietišķot Dieva pieredzi absolūtā, stīvā teoloģijā. Teopoētika, izsakoties tieši, apgalvo, ka mums, cilvēkiem, bieži vien ir vieglāk sastapt Dievu (teo-)poētiskā, nevis (teo-)loģiskā veidā.⁵¹

Kalida L. Kīfa-Perija viedokli varam attiecināt arī uz latviešu tautasdziesmām par Dievu. Teopoētikas metode un piemēru interpretācija reliģijpētnieku un teologu akadēmiskajos darbos palīdz saprast, ka nav universālas folkloras un nevar būt arī universāli analīzes paņēmieni.

---

⁴⁹ Eva Mārtuža, “Dievs latviešu tautasdziesmās – savējais, svešais, sinkrētiskais”, *Kultūras studijas. Zinātnisko rakstu krājums XIII* (Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds “Saule”, 2021): 7–19.

⁵⁰ Jeremy R. Hustwit, “Can Models of God Compete?”, 909–910.

⁵¹ Callid L. Keefe-Perry, *Way to Water. A Theopoetics Primer* (Cascade Books: Eugene, Oregon, 2014), 6.

2. PROMOCIJAS RAKSTU SATURA KONCENTRĒTS IZKLĀSTS

Raksti, kas izvēlēti promocijas darbam, tapuši pēdējo desmit gadu laikā, kad autore studēja Teoloģijas fakultātes doktorantūras studijā un laika posmā pēc promocijas eksāmena nokārtošanas. Visi pievienotie raksti ir vispirms nolasīti starptautiskās konferencēs un pēc tam publicēti starptautiski apbētos akadēmiskos izdevumos.

Rakstā **“Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā”** autore vērtē tautasdziesmu poētiski daudzveidīgās vēstījuma iespējas par Dievu un izceļ jaunu pieeju Dievam veltīto metaforu analizē.⁵² Katrai ar Dieva atainojumu saistītajai metaforai ir savas robežas, kuras var nodēvēt par tās tautas īpašumu, kuras kultūrvīdē tās ir radītas. Savukārt laikam ritot, mainoties sabiedriski politiskajai un saimnieciskajai dzīvei notiek metaforu atjaunotne, uz tām var palūkoties ar citādu skatu. Tiek apskatīta ideja par radīto realitāti kā dievišķo dāvanu. Cilvēks godina Dievu par visu radīto, savstarpēji atkarīgo un simbiotisko vidi, ieskaitot cilvēcību kā daļu no tās. Tas viss notiek caur metaforām, jo reliģijā “laba metafora nozīmē intuitīvu līdzības uztveri.”⁵³ Jēdzieniem jābūt viennozīmīgiem un līdz ar to tie vienmēr būs vienādi, taču metaforas būtībā ir daudznozīmīgas. Jēdzieni “ierobežo un norobežo,” bet metaforas “var uzņemt spēles funkcijas.”⁵⁴ Tas nozīmē, ka metaforas mēģina izteikt kaut ko tādu, kas pārsniedz jēdzienu ierobežotību. Metaforas var palīdzēt atklāt tādas jēdziena dimensijas un funkcijas, kas citādi nebūtu pieejamas, jo “mūsu pasaule ir bagātāka par statistiku, un mums ir vajadzīgs valodas ietekmes spēks.”⁵⁵

Piemēram, latviešu tautasdziesmās Dievam piemīt “spēks, varīte”, augstākā gudrība un “padomiņš”. Katra iztēlē radītā Dieva īpašība visbiežāk veidota kā paralēle ar parādībām dabā, darbu vai cilvēka vēlmēm. Dievs kopā ar cilvēkiem strādā, ar savu klātbūtni pastiprinot pozitīvo motivāciju cilvēkam tiekties pēc radošas pašrealizācijas un dzīves un darba skaistuma apjēgas. Simboliski Dievs par čaklu darbošanos atalgo – arājam dod siltu sauli, medniekam – veiksmi, bārenītei – labu vīru.

Dievs man deva, Dievs man deva, / Dievs rokā neiedeva,
Dievs rokā neiedeva, / Iekam pate nepelnīju (LD 6854).
Dieviņš deva, Dieviņš deva, / Dievs rokā neiedeva:
Vajag čaklu kāju, roku, / Vajag gudra padomiņa (LTdz 1292).

⁵² Eva Mārtuža, *Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā*, 390–405.

⁵³ Veli Matti Karkkainen, *Creation and Humanity*, 13.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Ibid.

Dieva visvarēšana ir saistīta ar cilvēka personīgo ieguldījumu. Tautasdziesmu kopumā “Dod, Dieviņ” lūgumi ir emocionāli svārstīgi, to amplitūda visnotaļ plaša – laba iznākuma gadījumā ir pozitīva attieksme, taču, ja nav iegūts vai sasniegts vēlamais, tad Dievam jāsaņem pārmetumi par to, kāpēc nav noticis cilvēkam pa prātam.

Dievs eksistē kā darbīgā procesa sākotne, tāpēc tautasdziesmās cilvēks nevis pielūdz Dievu, bet kopā piedzīvo pasaules skaistumu un darbā – radošo procesu. Dievs garīgi – ar padomu, laba vēlējumu un stiprinājumu – nostājas līdzās tautu dēla tīrumam, medniekam, topošajai līgavai un līgavainim gan labās stundās, gan netīkamās reizēs; viņš var uzcelt simbolisku dzelzu sētu gan ap cilvēka augumu, gan sētu, tīrumu, gan mājvietu kā garīgo aizsardzību un uzmundrinājumu “sargāt savu tēvu zemi”, savu tuvāko.

    Buŗ man' burvji, skauŗ man' skauŗi, / Nevar manis izpostit:
    Dieviņŗ taista dzelŗu sētu / Apkāŗt manu māŗu vietu (Tdz 32468).

Dievam izlūgtā dzelŗu vai zelta sēta (ŗogs), rituālais apvilktais aplis ar simbolisku vai konkrētu noŗogojumu atdala iekŗpasauli no ārpasaulis – harmoniju no haosa. Profāno un sakrālo pasauli savieno vāŗti, caur kuriem savā dzīvē ielaīŗam citas pasaules pāŗstāvjus.

Teopoētika ir metode, kas palīdz strukturēt Dieva darbību pasaulē, tā atskāŗ no Dieva metaforu vienīŗā skaidrojuma un runā par teksta teopoētismu. Rakstā ietvertas atziņas par teopoētikas metodes pielietojumu tautasdziesmu analizē par Dievu.

Katrā folkloras ŷanrā liela vieta ir atvēlēta bāŗeņu, sērdieņu jeb dzīvis pabēŗnu tēmai; no vienas puses pieauguŗajiem ir vara pār bāŗeni, bet no otras puses teopoētiskais tautasdziesmu kopums atklāŗ bāŗeņu attieksmi pret raduŗos situāciju. Rakstā **“Dieva mīlestības koncepts saistībā ar bāŗeņu tēmu latvieŗu tautasdziesmās”** izcelta latvieŗu tautasdziesmās rodamā Dieva mīlestības versija un Dieva kā radoŗas bŗtnes koncepts saistībā ar sērdieņu, grūtdieņu, bāŗeņu tēmu kā sabiedrības īpaŗi ŷūtīgu atspulgu.⁵⁶ ŷo dziesmu poētiskais slānis atklāŗ latvisko mentalitāti, ētiskās un estētiskās pamatvērtības, kā arī tautas izpratni par Dieva mīlestību pret visneaizsargātāko sabiedrības locekli, izmantojot spilgtu simboliku un metaforas:

    Visi ļaudis brīnīŗjās / Par to manu tikumiņu.
    Ko ŷūs, ļaudis, brīnāties, / Dieviņŗ mani audzināŗa (LD 5073).

ŗajā tautasdziesmu kopumā Dievs skatīts kā ētisks, garīgs, vienmēŗ pozitīvs, labestīgs spēks, kurŗ tomēŗ nedz Visuma, nedz zemes fiziskajā vidē neeksistē. Dieva pozitīvisms liek vaicāt, vai cilvēks arī varētu bŗt vienmēŗ dieviŗķs.

⁵⁶ Eva Māŗtuŗa, “Dieva mīlestības koncepts saistībā ar bāŗeņu tēmu latvieŗu tautasdziesmās”, *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pēŗniecībā. Rakstu krāŗjums 26.2* (Liepāŗa: LiePA, 2021): 22.–34.

Rakstā analizēta Dieva abstraktā būtība, kas tautasdziesmās atainota divējādi: no vienas puses, Dievam dota visa iespējamā vara; no otras puses, Dievs nevar izmantot reālajā dzīvē savu varu, jo viņa radībām dota suverēna griba, kuru tās var izmantot, darot labu vai ļaunu. Ļaunums, šajā gadījumā pret bāreņiem, ir pieaugušo cilvēku izvēle būt nežēlīgam pret vājāko: Sveša māte vārdiem bāra, / Birst man gaužas asariņas. (LD 4118); Sveša māte maldināja, / Ar kājiņu pasperdama (LD 4121).

Bāreņu tēmai veltītais tautasdziesmu kopums pieder pie visreālākajām, pat naturālākajām, jo to pamatā ir tiešais dzīves vērojums, tajās pausta sērdieņu (arī atraitņu un citādi atšķirīgo) neapmierinātība ar šo dzīvi, vēlme vēlamo padarīt par esošo, meklējot atbalstu pie Dieva. Dievs ir atsaucīgs un līdzjūtīgs, taču notikumos neiejaucas. Bārenim jāmacās saskatīt Dieva klātesamību un pozitīvo spēku: Jo man sūri, jo man grūti, / Jo es koši padziedāju (LD 110). Viņam ar paša iztēlē veidotā Dieva līdzdalību jāatklāj sevi cilvēciskā pašvērtība, jārada skaistais, jātiecas pēc radošas pašrealizācijas, radošuma kā garīgās eksistences vēlāmākās izpausmes. Dievs eksistē kā šī procesa sākotne, kā iespēja saprast labā un ļaunā nozīmi dzīvē. Attiecībā uz bāreņu tēmu tas var būt gan patiess ļaunums, gan šķietams ļaunums. Deivids Rejs Grifins (*David Ray Griffin*) darbā “Radišana no haosa un ļaunuma problēma” piedāvā viedokli, ka gala rezultātā šā brīža ļaunums var nest gan labumu, gan vēl lielāku ļaunumu.⁵⁷ Dievs simboliski piedāvā izvēlēties labāko, taču nav iepriekš noteicis visu, kas notiks.

Mīlestība, kuru tautasdziesmās pauž Dievs, ir neierobežota, jo viņš katru lietu ir laidis pasaulē. Tā ir beznosacījumu un neatkarīga no objekta īpašībām. Cilvēka mīlestība uz otru izpaužas citādāk. Mēs mīlam, jo objekts ir mūs aizkustinājis, bet Dievs mīl, jo viņš šo objektu ir laidis pasaulē. Tikai cilvēkam pašam ir jānonāk pie atziņas, ka mīlestības dievišķums nemēdz atklāties tieši, bet biežāk pastarpināti kā radošs papildījums. Jebkura pat visniecīgākā darba veikšana līdzinās mākslas darba izraisītajai katarsei kā pārejai jaunā izpratnes līmenī.⁵⁸ Dievišķā mīlestība, būdama beznosacījumu jeb neatkarīga no mīlestības objekta īpašībām, ir pārliecinoša – tā uzsver prieku un radošumu.

Rakstu **“Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju”** tēmu izvēlējās to mūsdienu teologu uzskatu iespaidā, kas pauž cilvēka un dabas vienotību un to, ka pasaules telpā jāietver visi radišanas aspekti, paplašinot cilvēku dzīves un dzīvās telpas robežas, kurā harmoniski iederas zeme, ūdeņi, augi, dzīvnieki.⁵⁹ Lai pasauli neskartu negatīvās ekoloģiskās pārmaiņas, cilvēkam ir jāmacās dzīvot, savstarpēji sadarbojoties un

⁵⁷ David R. Griffin, “Creation Out of Chaos and the Problem of Evil,” in *Encountering Evil: Live Options in Theodicy*, ed. Stephen T. Davis (Atlanta: John Knox Press, 1981), <http://www.anthonyflood.com/griffincreationoutofchaos.htm> (skatīts 10.11.2023).

⁵⁸ Bruce G. Epperly, *Process Theology: A Guide for the Perplexed* (London: T&T Clark, 2011), 53, 56–57.

⁵⁹ Eva Mārtuža, *Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju*, 55.–72.

mijedarbojoties ar dabu. Šī koncepcija ir radniecīga latviešu tautasdziesmās, kur daba un cilvēks ir atainoti kā līdzsvarota, savstarpēji vienota (*cosmos* un *anthropos*) esības forma; dominē cieņa un patiesa godbijība pret dabu, pret it visu dzīvo. No šī aspekta raugoties, tautasdziesmās ietvertā cilvēka, dabas un visu dzīvo būtņu harmoniska līdzāspastāvēšana ir vienreizēji plašs ekoteoloģijas pētījumu lauks pasaules kontekstā.

Ekoteoloģija ir konstruktīvās teoloģijas virziens un ir teopoētikas pētnieku uzmanības lokā.⁶⁰ Tā pēta biovienlīdzību (*bioequality*) – ētisku priekšstatu par cilvēci, kura nav svarīgāka un nedrīkst sevi uzskatīt svarīgāku par pārējām dzīvības formām, jo nav fundamentāli atšķirīga vai nodalīta no tām. Ignorējot ekoloģiju, cilvēce mainījusi dzīvības vērtību, pasaules kārtību un ar dabu integrētu kultūru, kā arī degradējusi vietējo etnosu dabisko vidi un veicinājusi garīgo vērtību iznīcināšanu, sašaurinot nāciju un kopienu dzīves telpu. Ekoteoloģijas mērķis ir pasargāt zemi no iznīcības, risinot būtiskus dabas un reliģijas attiecību jautājumus, kā arī piedāvājot iespējamus risinājumus. Pētījumā akcentēju to teologu viedokli, kuri pauž pamatotas bažas par cilvēku izraisīto planētas globālo sasīlšanu, ekoloģiskās kārtības izjaukšanu klimata izmaiņu dēļ, jo šīs pārmaiņas var simboliski radīt Dieva ciešanas.

Šie teologu apsvērumi radīja vēlmi izpētīt tautasdziesmās Dieva, cilvēka un dabas savstarpējās attiecības mūsdienu ekoteoloģijas kontekstā. Daba ir nopietna eksistences sastāvdaļa. Dainu cilvēks to ciena, lolu un aprīno Dieva brīnumaino spēju radīt tik bezgalīgu daiļumu un praktisko lietderību. Dievs ir atbildīgs: dod dzīvību, rīkojas mērķtiecīgi, viņa darbībai piemīt apzināta inteliģence un griba. Rakstā uzveru S. Makfeigas metaforu par pasauli nevis kā “kosmisku mašīnu”, bet gan kā “Dieva ķermeni” Tā ir arī tautasdziesmu metafora: Dieva un pasaules attiecības ir tādas, kurās visu lietu sākums ir Dievā un nekas nepastāv ārpus Dieva. Raksts par ekoteoloģiju tautasdziesmās atklāj pagātnes un mūsdienu cilvēkam nepieciešamo harmoniju ar Visumu un Dievu, viņa garīgo un morālo klātbūtni.

Raksts “**Ludviga Adamoviča senlatviešu reliģijas izpratne**”⁶¹ vēsta par teologa Ludviga Adamoviča ieguldījumu latviešu senreliģijas pētījumos.⁶² Ludvigs

⁶⁰ Valerie Brown, “The Rise of Ecotheology,” Academia.edu (05.02.2011), https://www.academia.edu/2998682/The_Rise_of_Ecotheology (skatīts 20.02.2024).

⁶¹ Eva Mārtuža, “Ludviga Adamoviča senlatviešu reliģijas izpratne”, *Ceļš* 65 (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015): 104.–114.

⁶² Ludviga Adamoviča bibliogrāfijā uzskaitītas 1020 publicētas vienības. Par latviešu senreliģiju un mitoloģiju ievērojamākie darbi ir “Die Letten und die katholische Kirche” (1930), “Diferenciācija un integrācija latviešu mitoloģijā” (1936), “Senlatviešu reliģija. Vēstures atziņas un tēlojumi” (1937), “Senlatviešu reliģijas vēlajā dzelzes laikmetā” (1937), “Senlatviešu pasaules ainava” (1938), “Dažas “Dieva dziesmu” grupas jaunā skatījumā” (1938), “Zur Geschichte der altlettischen Religion” (1940), “Dižā debesu sēta latviešu mitoloģijā” (1940), “Tautas dziesmas par debesu kāpnēm” (1940), “Ceļā uz pilnību” I daļa, “Daži raksturīgi vaibsti mūsu senču garīgajā sejā” (1934), kā arī šķirkļi “Latviešu konversācijas vārdnīcā”.

Ernests Adamovičs (1884–1943) bija sava laika vadošais Latvijas baznīcas vēstures pētnieks, Latvijas baznīcas vēstures sistematizētājs, nozīmīgs 20. gs. latviešu vēsturnieks, teologs un pedagogs un viens no pirmajiem latviešu senrelīģijas pētniekiem. Ja 1941. gadā padomju okupācijas laikā viņš nebūtu apcietināts, deportēts uz Soļikamskas lēģeri, kur 1942. gadā notiesāts uz nāvi un nošauts, tad latviešu senrelīģijas pētījumi būtu profesionāla teologa turpināti.

Savos pētījumos L. Adamovičs atzīst, ka no 12. un 13. gadsimta dokumentiem un hronikām iegūstamas vien sīkas sporādiskas ziņas, kas aprobežojas gandrīz tikai ar konstatējumu, ka senlatvieši toreiz ticējuši un kalpojuši dažādiem dabas spēkiem un parādībām, uzskatījuši savu dzīvi atkarīgu no augstāka spēka varas. Laikā no 13. līdz 16. gs. un vēl 18. gs. daudz kas var būt tālāk attīstījies un pieņēmis citu veidu, nekā tas bijis 13. gs. Pret kaimiņu tautu mitoloģiju un kultū aprakstiem viņš rosina būt ļoti uzmanīgiem un atturīgiem; tos var izlietot radniecīgu senlatviešu reliģijas parādību izskaidrošanai, taču nedrīkst pārņest uz latviešu pagātņi, ja nav tiešu empīrisku pieturas punktu.⁶³

Adamovičs uzskatīja, ka katras tautas vēsture reliģiozām cilvēkam ir kā “audums, kura meti ir vispārcilvēciskas reliģiskās intereses un vajadzības, bet audi (manā dzimtenē saka: iekšauda) ir Dievam kalpojošās tautas īpatnējās dvēseles dzīves darinājums.”⁶⁴ Sabiedriskā un politiskā dzīve (ģimenes un dzimtas kopība, novadu valstis un pa daļai arī jau cilšu valstis) bija reliģijas apgarota.⁶⁵ Galvenā senlatviešu nodarbošanās – zemkopība un lopkopība, arī zvejniecība un medniecība – metaforiski atspoguļojās viņu reliģisko interešu pasaulē; arī Dieva mājokli jeb debesu sētu pielīdzinot savējai,⁶⁶ kur dzīvojamās ēkas apraksts ir kaut kas “starp zemnieka namu un kungu pili.”⁶⁷ Dieva (pirmtēva un sentēva) dzīve debesīs ir veiksmīga zemkopja izcila paraugsaimniecība.

Adamoviča pārliecība bija, ka katras tautas dzīvotspējas pamatā ir paaudzū paaudzēs gūtā, pilnveidotā un uzkrātā pieredze/zināšanas un gudrība/prasme šīs zināšanas pielietot un izmantot. Gudrība un zināšanas katrā tautā iegūst individuālu jeb nacionālu īpatnību, jo katra tauta dzīvo savas etniskās izcelsmes vidē, noteiktos ģeogrāfiskos, klimatiskajos un sabiedriskajos apstākļos. Tautas izpratne par pasaules kārtību, dzīvi un cilvēku gadu tūkstošu garumā pakāpeniski izveido mērķtiecīgi sakārtotu sistēmu – gan domāšanas, gan kultūras, gan reliģisko. L. Adamoviča latviešu senrelīģijas skatījums apliecina latviešu tautai, tās garīgajam mantojumam veltītu mūžu. Konversācijas vārdnīcā, rakstot attiecīgo šķirkli, L. Adamovičs atstājis vēl vienu nozīmīgu, gadu desmitiem

⁶³ Ludvīgs Adamovičs, *Senlatviešu reliģija vēlajā dzelzs laikmetā* (Rīga: K. Barona biedrības apgāds, 1937), 28.

⁶⁴ Ludvīgs Adamovičs, *Latviskums mūsu dievkalpojumos* (Rīga: Latvijas vidusskolu skolotāju kooperatīvs, 1939), 17.

⁶⁵ Turpat, 48.

⁶⁶ Ludvīgs Adamovičs, “Dižā debesu sēta latviešu mitoloģijā”, *LU raksti, Teoloģijas fakultātes sērija* 5 (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 1940), 393.

⁶⁷ Ludvīgs Adamovičs, “Dižā debesu sēta latviešu mitoloģijā”, 389.

izmantotu “kanonisku” tekstu. Konversācijas vārdnīcā lasāms šķirklis “Dievs latviešu mitoloģijā”, kurā tiek skaidrots latviešu mitoloģijas jeb senrelīģijas Dievs.⁶⁸ Latvijas teoloģijas vēsturē Adamoviča veikums liek domāt par visnotaļ svarīgu uzstādījumu – jāturpina pētīt un rakstīt par senlatviešu reliģiozitāti.

Promocijas darba rakstu kopai izvēlējos arī divus savus pētījumus par Baltijas valstīm nozīmīgo igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānu “Vīrs, kas zināja čūskuvārdus”,⁶⁹ jo tas ir spilgts, mākslinieciski pārliciecināošs oriģināldarbs, kur nozīmīga vieta ir Dieva atveidojumam. Romāns ir būtisks teopoētiskā žanra piemērs mūsdienu literatūrā, tas paplašina teopoētikas kā literārā žanra robežas, jo arī mūsdienās top literāri darbi, kur galvenā persona ir Dievs vai arī parādās Dieva esības izpratne mūsdienu kontekstā.

Latviešu lasītājam Andrus Kivirehks (1970), igauņu literatūras mūsdienu oriģinālākais vidējās paaudzes rakstnieks, pazīstams jau ar pirmajiem ironiskajiem romāniem “Ivana Orava atmiņas jeb Pagātne kā gaišzili kalni”, “Rijkuris jeb Novembris”, daudzajiem stāstiem bērniem un lugu. Visplašāko 21. gadsimta lasītāju auditoriju guvušais romāns “Vīrs, kas zināja čūskuvārdus” stāsta par teiksmainā senatnē dzīvojošu meža tautu, kurai ir bijis savs Dievs, sava reliģija, kura nonāk konfrontācijā ar citu tautu jauna Dieva piedāvājumu. Šī visās mūsdienu kultūrās ierastā Dieva izpratnes tēma risināta no vienas puses it kā tradicionāli: Eiropas domāšanas vēsturē 18. gadsimtā pievienojas tautas mutvārdu daiļrade, sniedzot informāciju par senrelīģijām, kur viena no būtiskākajām sastāvdaļām ir ziņas par Vispārāko Būtni un ticību tam meža ļaužu vēstījumā. Otrā tēma ir citas reliģisko uzskatu sistēmas ienākšana, zemkopju slāņa rašanās un tai sekojošas attiecību pretišķības it īpaši saistībā ar atšķirīgu izpratni par Dievu.

Esmu referējusi par latviešu jaunākās paaudzes rakstnieka Jāņa Valka romānu “Verķumāte” LU starptautiskajā konferencē Literatūra un reliģija, 2015. gada 12. oktobrī.⁷⁰ Romānā “Parapasauliķu Bābele Jāņa Valka romānā ‘Verķumāte’” Dievam ir veltīta epizodiska, komiska, vecišķa personāža loma dialogos ar veco raganu Verķumāti. Tas ir rakstnieka pirmais oriģināldarbs, kura mākslinieciskā vērtība grūti salīdzināma ar igauņu rakstnieka Andrusa

⁶⁸ Ludvigs Adamovičs, “Dievs latv. mitoloģijā”, *Latviešu konversācijas vārdnīca*, 22. burtņīca (Rīga: A.Gulbja apgāds), 5596–5599.

⁶⁹ Andrus Kivirehks, *Vīrs, kas zināja čūskuvārdus*, tulk. Zane Balode (Rīga: Lauku Avīze, 2011). Eva Mārtuža, “Jo mirušais ir miris, bet aizmigušais var pamosties: Ziemeļu Rupucis, Kristus un reliģijas igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā ‘Vīrs, kas zināja čūskuvārdus’”, *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē. Rakstu krājums 20* (Liepāja: LiePA, 2015): 177.–190, kā arī Eva Mārtuža, “Senrelīģija, Dieva meklējumi un izpratne igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā ‘Vīrs, kas zināja čūskuvārdus’” // *Literatūra un reliģija. Svētie un grēcinieki*, sast. Ieva Kalniņa. (Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2018), 135.–142.

⁷⁰ Eva Mārtuža, “Parapasauliķu Bābele Jāņa Valka romānā ‘Verķumāte’”, referāts LU starptautiskajā konferencē “Literatūra un reliģija”, 2015. gada 12. oktobris.

Kivirehka romānu “Vīrs, kas zināja čūskuvārdus”,⁷¹ Analīzei Kivirehka romānu izvēlējos, jo tas ir spilgts, mākslinieciski pārliciecināošs oriģināldarbs, kur nozīmīga vieta ir Dieva atveidojumam.

Pirmajā rakstā **“Senrelīģija, Dieva meklējumi un izpratne igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā ‘Vīrs, kas zināja čūskuvārdus’”** galvenā tēma ir seno tradīciju un Visaugstākā esamība un sadursme ar jaunatnākušo reliģiju. Otrajā rakstā **“Jo mirušais ir miris, bet aizmigušais var pamosties: Ziemeļu Rupucis, Kristus un reliģijas igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā ‘Vīrs, kas zināja čūskuvārdus’”** pamatakcents likts uz mūsdienu situāciju, līdzību ar iestāšanos Eiropas Savienībā un tautas vienreizības saglabāšanu. Kas notiks ar cilvēku, tautu, valsti, ja zudīs ticība augstākam vienojošam spēkam?

Oriģinālliteratūrā Dieva savdabību nosaka rakstnieka individuālā neatkarīgā būtība, tieksme pēc kontinuitātes un solidaritāte ar izvēlēto tēlu ideāliem. Savukārt identitātes problemātika tiek saprasta kā personiskās esības (kas es esmu, kas es biju, kur biju, kur esmu?), piederības un nepārtrauktības mijiedarbība, jo cilvēka individuālais skatījums uz dzīvi var atšķirties no grupas vai kopienas viedokļa. Romāna tēli apliecina, ka cilvēks kā sabiedriska būtne darbojas dažādās vidēs, kur katrai ir sava specifika, un tāpat personīgās identitātes var būt vairākas, pat atšķirīgas, taču nav pretrunā ar personas ētiskajiem pamatiem. Rakstnieks metaforiski realizē identitātes problēmu, kas ir ģeogrāfiski, sociāli, politiski, kulturāli nosacīta atkarībā no situācijas konteksta.⁷² Rakstnieka izvēlēta cilvēka un kopienas identitātes atspoguļojums un pati identitāte jāskata kā simboliska kategorija. Romānā Dieva individuālā izpratne tiek pausta arī kā etniskais stereotips, kur tiek izsmieti jebkuras Dieva idejas paudēji, zemtekstā atstājot savējā Dieva vārda paudēju pozitīvo būtību.

Meža tauta ir laimīga, tā dzīvo savā kultūras un Visaugstākās varenākās būtnes – Ziemeļu Rupuča – aizsardzībā. Šajā senpasaulē ierādīta liela loma reliģijai, Dieva pielūgsmei. Taču reiz atzītā Dieva esamība, uzskatot Viņu par pasaules radītāju un valdnieku, sākusi izplēnēt. Cilvēki kļuvuši pārgalvīgi un iedomājušies, ka var iztikt saviem spēkiem, jo bagātajai un pārtikušajai tautai vairs nav bijis vajadzīgs atbalsts no malas un arī visvarenā Ziemeļu Rupuča. Laiki mainījās, aizvien vairāk un biežāk svešzemju bruņinieki, saklausījušies stāstus par tautas bagātību, piestāja krastā un palēnām pakļāva sev vietējo cilvēku prātus un mainīja viņu domāšanu. Romāna tēlu secinājums ir gan optimistisks, gan pesimistisks – Ziemeļu Rupucis jeb Dievs nav aizmirsis savu tautu, viņš ir tikai aizmidzis, taču lai gulošo pamodinātu, jāsanāk kopā pulka daudz ļaudīm, kuri zina čūskuvārdus.

Baltijas jūras krastos dzīvojošajām tautām ir līdzīga teopoētiskā Dieva izpratne, taču A. Kivirehks romānā paplašina Dieva modeļu daudzveidību jau

⁷¹ Jānis Valks, *Verķumāte* (Rīga: Lauku Avīze, 2012).

⁷² Dace Bula, *Mūsdienu folkloristika. Paradīgas maiņa* (Rīga: Zinātne, 2011), 188.

plašākā literārās jaunrades kontekstā. Visaugstākā spēka esamība Kivirehka romānā ir apriora. Pretējo uzskatu sadursmes karojošās puses neved pie reliģiju vienlīdzības, kas mūsdienu pasaulē kļūst par vienu no veidiem, kā veicināt mieru un taisnīgumu, tēlu reliģiskā pieredze paliek nemainīgi individuāla, pretendējot tikai uz savu absolūto patiesību un ekskluzivitāti. Autors pierāda, ka Dieva dažādās izpratnes un līdz ar to reliģiskā pieredze veidojas cilvēku vēstures un kultūras kontekstā, tāpēc katrai tautai un kultūrai ir sava koncepcija par Absolūto Realitāti, un visu reliģiju pestījošais mērķis ir pārvarēt centrēšanos uz sevi un sastapties ar Absolūto realitāti.

Rakstnieka varoņu vārdos neformulētais jautājums ir arī par šodienas Igaunijas izvēli palikt oriģinālai, vienreizējai valsts, vai arī, piemērojoties un pārveidojoties, pārtapt multikulturālā Eiropas vai kāda tās reģiona pavalstī bez noteiktas kultūras identitātes, savas valodas, filosofijas, kopīgas ideoloģijas. Ja Igaunija (Latvija, Lietuva u.c.) nevēlas koptu nacionālu valsti vai kaut nacionālu pavalsti, tai nav jēga pastāvēt. A. Kivirehks uzskata: “Tauta savu senkultūru labprātīgi nolemj nebūtībai, tišuprāt izdzēš dzimtās saknes, aizmirst vecos vārdus un vārdu jēgu. Grib piederēt citai, it kā augstākai kultūrai, pievērsties jaunai ticībai, nesaprotot tās jēgu un būtību. [...]Tautai tas ir bīstami. Ja nav igauņu tautas, kāda jēga Igaunijas valstij?”⁷³ A. Kivirehka romāna varoņu liktenis apliecina fizisko un garīgo postu, ja nesaprot pamatpatiesību: neviena tauta, neviena valsts, neviens cilvēks, neviena reliģija nedrīkst pretendēt uz savu pārkūmu pār otru.

Raksts **“Dievs latviešu tautasdziesmās – savējais, svešais, sinkrētiskais”** veltīts vēstures uzslāņojumiem un jauniem pienesumiem tautasdziesmu teopoētikā.⁷⁴ Katoļu baznīcas lomu Latvijā teologs L. Adamovičs vērtē kritiski, jo vietējie jauno ticību nepieņēma, tā sākotnēji tika uzspiesta un, ekonomisku apsvērumu vai izdevīguma vārdā vietējie izlikās, ka ir pieņēmuši. Pretrunīgi uzņemtā kristīgā ticība gadsimtu gaitā tomēr iesakņojās latviešu tautā, lai gan, kā secināja L. Adamovičs, tieši katolicisms “16. un vēl 17. gs. bija īsti latvisks katolisks sajukums jeb sinkrētisms, puskrīstianisms un puspagānisms.”⁷⁵

Seno hroniku un citu dokumentu pierakstos atrodami arī korektu vērojumu un pētījumu aizmetņi. Nosacīti tie iederas kritiskos mutvārdu tradīcijas apsekojumos laikā, kad šī tradīcija tika aktīvi lietota, balstoties uz laikmetam raksturīgajiem reliģiskajiem uzskatiem. Šie teksti sniedz pietiekamu informācijas daudzumu par izpētes objektu, pārsvarā tie ir rakstu pieminekļi ar reliģisku motīvu. Iesākumā pozitīvi, vēlāk tie ir komentāri, viedokļi, sprediķi, kuros nosodītas pagāniskās tradīcijas, taču, laikam ritot, akadēmiskajā vidē sākas korekta Dieva izpratnes analīze latviešu tautasdziesmās.

⁷³ Eva Mārtuža, “Nobela prēmijas cienīgs romāns”, *Latvijas Avīze*, 19. febr. 2011, 9.

⁷⁴ Eva Mārtuža, “Dievs latviešu tautasdziesmās – savējais, svešais, sinkrētiskais”, 7.–19.

⁷⁵ Ludvigs Adamovičs, “Latviešu ieaugšana kristietībā” // *Evanģēlija gaismā*, sast. Voldemārs Maldonis (Rīga: Rīga: Ev.–lut. Baznīcas virsvalde, 1939), 140.

Izlasē “Nāc, Dieviņ, līdz ar mani” ievietotas 29 tautasdziesmas, kur pieminēts cits Dievs. Lasām “Manis Dievs, mana Laima”, “Lūdz, bāliņ, savu Dievu”, “Kurš Dieviņš zirgu pirka vai deva”, “Es pateicu savu Dievu”, “Kuris Dievs bārenīti, tik slavenu slavināja?”, “Kurais Dievs tevi dzina manas plintes galiņā?”. Jau virsraksti iezīmē, ka Dievs tautas izpratnē ir “visiem viens un tomēr katram savs. Vai gan citādi, kaut ļoti reti rastos jautājums – “kuris Dievs?” vai jēdzieni “savš Dievs”, “meitu Dievs”, “vīru Dievs”.⁷⁶

Nodaļa ar virsrakstu “Kurais Dievs?” novietotas pie sadaļas “Dievs un baznīcas priekšstati”, rosināja meklēt atbildi, kuros gadījumos Dievs latviešu tautasdziesmās ir savējais, kad viņš ir cits/svešais un kuros gadījumos varam runāt par sinkrētismu un jaunu tēlainību. Galvenie iemesli šādai rīcībai bija ārēji paklausīga sadzīvošana ar attiecīgā laikmeta varu, tās uzspiesto reliģisko ideoloģiju. Visbiežāk tā ir subjektīva interpretācija un retorika, kas ir kļuvusi par mūsu vēstures neatņemamu daļu. Tomēr vairumā gadījumu jaunveidojumi ir skaidri nodalāmi. Tautasdziesmās, piemēram, mirušais pieķeras pie Dieva ragavām un lūdz, lai ielaiž debesīs, citviet Dieva vietā tiek ielikts Jēzus Kristus:

Pūt, eņģeli, vara strumpi, / Lai skan visa pasaulīte:
Nu iet mana dvēselīte / Jēzus Kristus rociņā. (LD 27611)

Savukārt dvēseles simboliskā došanās pie Dieva namdurvīm, Dieva zemītē harmoniski iekļaujas senajā tekstā, jo neizmaina dzejas ritmu un atbilst tautasdziesmu smalkajai poētikai un metaforismam. Te rodama vieta diskusijai par tautasdziesmu pamattēlu senumu un kultūrslāņu nolobīšanu no teksta.

Jāpievienojas 21. gadsimta teopoētisko tekstu pētnieku uzskatam, ka tradīcijas otrreizēja dzīve jaunos kontekstos un apstākļos ir raksturīga kultūras renesanses forma. Tā ir dabiska garīga sabiedrības nepieciešamība ar kritisku pieeju restaurēt seno, to iedzīvināt jaunajā situācijā, tādējādi pilnveidojot kultūru, piešķirot autentiskajām tradīcijām jaunu redzējumu un spēku, kā arī padarot to par savas identitātes, sava dzīvesveida sastāvdaļu.

---

⁷⁶ Elza Kokare, *Nāc, Dieviņ, līdz ar mani*, 226.–229.

SECINĀJUMI

Promocijas darbā tiek piedāvāts inovatīvs teoloģisko tekstu kā literārā žanra pētniecības virziens – teopoētika (*theopoetics*), kas ieņēmis stabilu vietu šādu tekstu pētniecībā pēdējās desmitgadēs. Tā ir starpdisciplināra pētniecības joma, kurā apvienota poētiskā analīze, teoloģija, reliģiju filozofija, centrālajā vietā liekot radošumu un iztēli.

Teopoētika izvairās veidot metafizisku, sistemātisku teoloģiju, bet piedāvā izprast Dievu caur poētiskām metaforām. Teopoētiskā teksts ir vairāk nekā tieši uztveramais saturs, tas ir konteksts, te ir vietā “radikālas” un “ontoloģiskas” metaforas, kuras paplašina Dieva izpratnes interpretācijas iespējas.

Neatkarīgi no tā, vai teoloģisks teksts ir rakstīts dzejas žanrā, stāsta formā vai blīvākā, teorētiskā prozas stilā, tā pamatā ir *poesis*: inovatīvs, intuitīvs un tēlainis autoru veikts sacerējums, kura centrālais tēls ir Dievs. Līdz ar to apmēram desmit tūkstoš pierakstītās un publicētās tautasdziesmas, kā arī pārējie latviešu folkloras teksti par Dievu ir pateicīgs krājums analīzei un interpretācijai ar 20. gadsimta nogalē izveidotās jaunās reliģisko tekstu pētniecības metodi – teopoētiku.

Pētniecības metode teopoētika uzsver, ka Dieva izpratni veido cilvēku kultūra un Dievu katrā kultūrā var nodēvēt citā vārdā, taču tas nemaina viņa būtību. Reliģiskos priekšstatus teopoētikas metodes izveidotāji iesaka skaidrot no teopoētikas pozīcijām – kā metaforas, alegorijas un simbolus, lai tādējādi iesaistītu Dievu ikdienas dzīvē. Ja atsevišķas metaforas nonāk pretrunā viena ar otru, to var skaidrot vai nu ar Dieva atšķirīgām izpausmēm dažādos apstākļos, vai arī ar faktu, ka neviens apraksts vai tēls neataino Dievu visā pilnībā, bet norāda tikai uz dažiem būtiskākajiem aspektiem, jo gan mūsu zināšana, gan valodiskie izteiksmes līdzekļi ir neizbēgami ierobežoti.

21. gadsimta pasaule ir dinamiska, savstarpēji saistīta un attīstās – tā paļaujas uz smalkiem un pamatīgiem skaidrojumiem, savstarpēju saskaņošanu un visaptverošu sapratni. Tālab katras atsevišķās tautas kultūras vidē izveidojušos izpratni par Dievu jāuztver kā teopoētisku konstrukciju visplašākajā nozīmē, proti, gan atsaucoties uz visu apdzīvoto pasauli vēstures griezumā, gan seno etnosu priekšstatiem. Tālab 21. gadsimta reliģisko jeb teopoētisko tekstu pētnieki uzskata, ka metaforu atjaunotne vai dzīve jaunos kontekstos un apstākļos ir kultūras renesanses fenomens. Tā ir dabiska garīga sabiedrības nepieciešamība ar kritisku pieeju restaurēt seno un iedzīvināt jaunajā situācijā, tādējādi pilnveidojot kultūru, piešķirot autentiskajiem teopoētiskajiem tekstiem jaunu redzējumu un spēku, kā arī padarot tos par savas identitātes, sava dzīvesveida sastāvdaļu.

Ievērojot faktu, ka visām kultūrām ir savas mītnes vai radīšanas teorijas, ir jānotiek visaptverošai teoloģiskai izpētei un savstarpējai sarunai. Citu dzīvo reliģiju mīti ir aicinājums un pienākums teoloģijai iesaistīt tos savstarpējā dialogā. Teopoētiskā pieeja ir viena no tolerantākajām reliģisko tekstu pētījuma iespējām.

Dieva esamības apliecinājumi katrai domājošai paaudzei ir nemitīgi jāaktivizē arvien no jauna, neizslēdzot nedz folkloras atstāto mantojumu, kur cilvēka zināšanas par Dievu sakņojas dabiskās, viegli formulētās patiesībās, nedz mūsdienu rakstnieku radītās alegorijas, veidojot laikmeta kontekstiem atbilstošas interpretācijas. Kivirehka romānā viena no tām ir saskatāma nepārprotami: katras atsevišķās tautas reliģija / senreliģija, tikai tai piemītošā izpratne par Dievu, kas veidojusies visā tautas pastāvēšanas vēsturē, ir nodrošinājusi tautas kā nācijas izdzīvošanu, tautas kultūras specifiku, oriģinalitāti. Tāpēc mūsdienu situācijā labākais izdzīvošanas veids ir senā domāšanas veida radoša savienošana ar informācijas sabiedrības jaunākajām iespējām. Cilvēks pats ir pietiekami stiprs un Dieva piesaukšana ir metaforiska sava spēka apziņa – saruna pašam ar sevi.

Teopoētikas metodes teorētiķi iesaka teologiem pieņemt gan realitāti kā dievišķās atklāsmes avotu, gan personīgo pieredzi, gan literārajos darbos radītos Dieva modeļus.⁷⁷

Teopoētikas metode atbrīvo no Dieva vienīgā skaidrojuma, jo, tāpat kā dzelolis var iegūt jaunu nozīmi atkarībā no konteksta, kurā lasītājs to interpretē, tā arī teopoētisko tekstu un cilvēka konkrēto pieredzi var un vajadzētu uztvert atkarībā no indivīda mainīgās situācijas. Šī iemesla dēļ neviens teologs nedrīkstētu uzņemties privilēģiju būt vienīgajam Dieva metaforu interpretētājam.

Kā domā teologi, Dieva realitāti ar saprātu grūti aptvert, taču to var konstruēt sprotamā veidā ar valodas palīdzību. Tāpēc teopoētikā uzsvars ir uz valodu, kas varētu dot mājienu par dievišķo realitāti netiešā veidā – kā neskaitāmas cilvēku radītas simboliskas Dieva konstrukcijas.

Katra tautasdziesma ir literārs darbs un vienlaikus simbolisks Dieva atainojums, kura nozīmi cilvēka dzīvē pastiprina valodas tēlainība. Katrā konkrētajā dzīves situācijā pat ar nelielu intonācijas maiņu Dievu katrs aprakstīt pēc personīgās izjūtas, pieredzes un konkrētā kultūras kontekstā auguša priekšstatiem.

Latviešu tautasdziesmās esošā izpratne par Dievu saskan ar reliģiju kopīgajiem priekšstatiem. Metaforas raisa pozitīvas emocijas un motivē cilvēkus uztvert pasauli par labāko dzīvestelpu dzīves laikā. Cilvēki ir aicināti būt radošiem radītājiem un pilnveidot pasauli, jo galvenais pārdzīvojums tiek gūts, radot jaunas praktiskas, mākslinieciskas un garīgas vērtības. Radošums ir pašrealizācija: radošuma impulss, kas rodams katrā radišanas mirklī, līdzinās Dieva klātbūtnei cilvēkā. Šajā radošajā procesā Dievs ir sabiedrotais un draugs – tieši viņš piedāvā personības izaugsmi, maiņu, attīstību, evolūciju, progresu gan Dievā, gan cilvēcē, cilvēkā un Visumā.

Teopoētikas tekstu lasītāji, teicēji un klausītāji gan attīsta, gan pārveido metaforas atbilstoši sava laika dzīves apstākļiem, kontekstiem, zināšanām un

---

⁷⁷ Jeremy R. Hustwit, "Can Models of God Compete?"; 909–910.

interesēm;⁷⁸ arī latviešu tautasdziesmas atrodas pastāvīgā kustībā, pastāvīgā izmaiņu procesā un pēc savas būtības tautasdziesmas nav statiska parādība, bet process.

Teopoētika līdzšinējos tautasdziesmu pētījumos par Dievu nav pielietota gan tālab, ka tā ir samērā jauna metodoloģiska sistēma, gan tālab, ka līdz šim akadēmiskajā vidē interese par teopoētikas metodi izpalikusi. Galvenie secinājumi:

- 1) Teopoētika ir samērā jauna teoloģisko un reliģisko tekstu analīzes metode, kas aktualizēta 20. gadsimta vidū, taču Latvijā tā netika iedzīvināta padomju ideoloģisko uzskatu dēļ;
- 2) Teopoētika ir jauns izaicinājums ideju pētniecībā – tā liek sekot jaunajām teorijām, paplašina skatījumu, izslēdzot “vienīgās pareizās” interpretācijas;
- 3) Teopoētika sniedz tautasdziesmu interpretācijā jaunu skatu punktu, tāpēc to būtu vēlams paplašināt uz visa mutvārdu mantojuma interpretāciju, kas saistās ar Dieva pieminējumiem;
- 4) Reliģiskie, teoloģiskie, literārie un folkloras teksti, kuros galvenā persona ir Dievs, tikai 20. gs. vidū definēti kā teopoētikas žanrs;
- 5) Mūsdienās teopoētiskais skatījums iedvesmotu oriģināldarbu radītājus meklēt jaunas, ne mazāk spilgtas Dieva metaforas, apliecinot, ka teoloģiskie teksti ir jaunrade, kas dod iespēju garīgai un intelektuālai brīvībai eksperimentēt, veidojot jaunas Dieva konstrukcijas;
- 6) Teologi uzskata, ka Dieva realitāti ar saprātu grūti aptvert, taču to var konstruēt ar valodas palīdzību, tāpēc teopoētikā uzsvars ir uz valodu.⁷⁹ Šī iemesla dēļ teopoētiskie Dieva apraksti nevarētu un nekad arī nebūs burtiski un faktiski patiesi, taču tie varētu dot mājienu par dievišķo realitāti netiešā veidā – kā neskaitāmas cilvēku radītas simboliskas Dieva konstrukcijas. Līdz ar to teopoētiskā pieeja tautasdziesmu analīzē nesacenšas nedz ar kristietības, nedz ar citu reliģiju Dieva konstrukcijām, jo sacensības cilvēku tiesāšanas līdzekļu subjektivitātes dēļ zaudē jēgu.⁸⁰
- 7) Teopoētika – teoloģija un poēzija; metaforas, simboli, salīdzinājumi tautasdziesmās veido plašu pētījuma lauku par Dieva izpratni tautā līdz pat mūsdienām. Svarīgi ir arī saprast, ka tautasdziesmas galvenokārt ir sava laika priekšstatu, kultūras un sabiedriski politiskās dzīves produkts. Tajā pašā laikā šie teksti skata jautājumus, kas var uzrunāt mūsdienu cilvēku, risinot šim laikmetam raksturīgas saskarsmes problēmas.

---

⁷⁸ Juha Pentikäinen, *The Nordic Dead-Child Tradition. Nordic Dead-Child Beings. A Study in Comparative Religion* (Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1968), 117–118, <https://www.proquest.com/openview/db0fe82ce3516d516079c224e85265df/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1818081> (skatīts 10.11.2023).

⁷⁹ John B. Cobb Jr. and David Ray Griffin, *Process Theology: An Introductory Exposition* (Louisville: Westminster John Knox, 1976), 9.

⁸⁰ Jeremy R. Hustwit, “Can Models of God Compete?”, 909–910.

- 8) Promocijas darba veikums uzrāda nepieciešamību dažādot teoloģisko izpratni, veicināt politisko un akadēmisko toleranci pret teopoētiku. Teopoētikas metodi iespējams pielietot gan latviešu tautasdziesmu, gan pārējo folkloras tekstu, kā arī literāro un citu mākslas darbu interpretācijā, ja tajos nozīmīga vieta ir atvēlēta teoloģiskām idejām un Dieva tēlam.
- 9) Ideju vēsturei teopoētika ir nozīmīgs intelektuāls pienesums un būtu veicināma šīs metodes iedzīvināšana Latvijas akadēmiskajā vidē.

PATEICĪBAS

No sirds pateicos LU Teoloģijas fakultātes mācībspēkiem *Dr. Phil.* Normundam Titānam, *Dr. Hist. eccl.* Andrim Priedem, *Dr. theol.* Ralfam Kokinam, *Dr. Theol.* Dacei Balodei, *Dr. phil.* Valdim Tēraudkalnam, *Dr. Theol.* Jānim Rudzītim-Neimanim un *Dr. theol.* Elizabetei Taivānei. Īpaša pateicība LU par iespēju studēt, studēt un vēlreiz studēt jebkurā vecumā.

RAKSTU KOPĀ IEKĻAUTO PUBLIKĀCIJU SARAKSTS

1. publikācija: Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā
2. publikācija: Dieva mīlestības koncepts saistībā ar bāreņu tēmu latviešu tautasdziesmās
3. publikācija: Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju
4. publikācija: Ludviga Adamoviča senlatviešu reliģijas izpratne
5. publikācija: Senreliģija, Dieva meklējumi un izpratne igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā “Vīrs, kas zināja čūskuvārdus”
6. publikācija: Jo mirušais ir miris, bet aizmigušais var pamosties: Ziemeļu Rupucis, Kristus un reliģijas igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā “Vīrs, kas zināja čūskuvārdus”
7. publikācija: Dievs latviešu tautasdziesmās – savējais, svešais, sinkrētiskais

**UNIVERSITY
OF LATVIA**

FACULTY OF THEOLOGY

Eva Mārtuža

**THEOPOETICS IN LATVIAN FOLK SONGS
AND SELECTED LITERARY WORKS**

SUMMARY OF THE DOCTORAL THESIS

Submitted for the degree of Doctor of
Humanities and Arts

Riga 2024

The doctoral thesis was carried out in Faculty of Theology, University of Latvia from 2013 to 2023.

The thesis contains the introduction, two chapters, conclusion, a reference list, and seven publications.

Form of the thesis: publication-based thesis in Philosophy, Ethics and Religion, in subfield of history of ideas.

Supervisor: Dr. phil. **Normunds Titāns**, professor at Faculty of Theology, University of Latvia.

Reviewers:

- 1) **Valdis Tēraudkalns**, University of Latvia
- 2) **Kristīne Vaceka-Ante**, Charles University (Czech Republic)
- 3) **Anita Stašulāne**, Daugavpils University

The thesis will be defended at the public session of the Doctoral Committee of the Faculty of Theology of the University of Latvia in Philosophy, ethics, and religion on 18.06.2024.

The thesis is available at the Library of the University of Latvia, Raiņa blvd. 19.

Chairman of the Doctoral Committee _____ /**Dace Balode**/

Acting secretary of the Doctoral Committee _____ /**Ilze Stikāne**/

© Eva Mārtuža, 2024

© University of Latvia, 2024

ISBN 978-9934-36-223-1

ISBN 978-9934-36-224-8 (PDF)

SUMMARY

In contemporary Latvian religious studies there is a lack of an in-depth, exemplary study of Latvian folk songs from a theological perspective. This doctoral study is a contribution to fill-in this gap. Folk songs too can be considered as theological texts, since a theological text as understood in this study may be rendered not only in a theoretical form or in a narrative style but also in the poetic genre. And even in the former prosaic cases *poesis* is at work – these texts too are innovative, intuitive and imaginative compositions, which have God (or gods) as the central figure.

The novelty of this study, in turn, is the use of the **theo poetic method** in interpreting Latvian folk songs that mention God and divinities. Theopoetics has emerged in the late 20th century as an innovative approach within a broader field of religious studies, at the intersection of theology and literature. This approach considers all sorts of theological texts, i.e. texts about God or gods, as representing a literary genre in which theology and poetics merges. The theo-poetic method enables us to 1) find out the sense and possible interpretations of core metaphors used in individual theological texts; 2) critically assess the previous conceptualisations of God; 3) identify the correlations among theological metaphors, models and concepts; 4) invent new, transforming models of God.

Thus, approximately ten thousand transcribed and published folk songs (God is mentioned in 9,750, making 4.4% of the total number) and other folklore texts that refer to God can also be deemed as theopoetics – God-talk in a creative literary genre that employs its own peculiar means of expression. The word “God” in this sense is a human-created metaphor, product of a deliberate spiritual and/or intellectual pursuit and imagination, characteristic cultural phenomenon. The God of Latvian folk songs has features specific to this ethnic people. In any case, folk songs are suitable objects for theo-poetic interpretation.

The **aim** of this study, accordingly, is to apprehend the scope of imagery, the depth and multiformity of conceiving God in Latvian folk songs. The main **objectives** of the study are as follows: 1) to describe the theo-poetic method, its recent applications, place in hermeneutics and novelty in this particular use; 2) to determine the nature and possible interpretations of the basic metaphors used in referring to God in folk songs; 3) to study the interconnections of metaphors, models and concepts used; 4) to see how vernacular language and metaphors are used in portraying the multi-layered activity of God in nature and human daily life; 5) to grasp the knowledge and understanding of God’s importance and unique role in the cosmos as reflected in folk songs in the form of a poetic message, which can be deemed as “folk theology”; 6) contextualise these insights.

As part of the research, a number of articles have been written and published in internationally recognised academic journals. In aggregate they can be regarded as a new contribution to areas such as folklore research and history of (theological) ideas. They can also form a basis for further application of theopoetics to both folklore texts and authors' works.

Keywords: theopoetics, God, Latvian folk songs, metaphor.

TABLE OF CONTENTS

SUMMARY	43
LIST OF ABBREVIATIONS	46
INTRODUCTION	47
1. CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE THESIS.....	53
1.1. Methodological framework	53
1.2. Overview of the most significant research works in theopoetics	62
2. A CONCISE OUTLINE OF THE CONTENT OF THE PUBLICATIONS INCLUDED IN THE THESIS.....	68
CONCLUSION	78
ACKNOWLEDGEMENTS.....	82
REFERENCE LIST.....	83
LIST OF PUBLICATIONS	86

LIST OF ABBREVIATIONS

- LD – Krišjānis Barons and Henrijs Visendorfs, Latvian *Dainas*. Volume 1–6 (Jelgava: Pēterburga, 1894–1915).
- LU LFMI – Institute of Literature, Folklore and Art of the University of Latvia, Collection of the Archives of Latvian Folklore.
- LTD – Latvian Folk *dainas*. Volume 1–12, editor Jānis Endzelins, compiler Roberts Klaustiņš (Riga, 1928–1932).
- LTdz – Latvian Folk Songs. Volume 1–6. (Riga: Zinātne, 1979–1993).
- Ltdz – Latvian Folk Songs. Volume 1–3. (Riga: Zinātne, 1955–1957).
- Mtdz – Our Folk Songs, editor Āronu Matīss, first edition 1888 (Riga: Zinātne, 2002).
- Tdz – Folk Songs: supplement volumes to “Latvian *Dainas*” by K. Barons. Volume I–IV, editor Pēteris Šmits (Riga: 1936–1939).

INTRODUCTION

Similar to religious texts in other world nations, God in Latvian folk songs (*dainas*) is a supernatural being or higher power with a specific ability responsible for creating this world and establishing its order. At the same time, God is a symbolic and metaphorical being closely connected with human life, their point of view, deeds, and creativity. The majority's accepted ideas of the existence of God, as well as some stereotypes, have reached the present day. The 21st century has been named a new century in the history of ideas, which demands a review of the previous interpretations to provide answers adequate to the modern knowledge about what text says about God here and now. What did this text mean in a specific historical context to a particular person or his community then, and what do the nation as a passive user of Latvian folk songs created before their time gain from them nowadays? The novelty of this study, "Theopoetics in Latvian Folk Songs and Selected Literary Works," emerges from this question. This study uses for the first time in Latvian religious studies the theo-poetics method that emerged in the late 20th century. This method interprets Latvian folk songs, which mention God and divinities. An innovative approach has been visible in contemporary religious studies since the mid-20th century, considering theological texts as a literary genre. The theo-poetics method was developed to interpret these texts efficiently. Latvian *folk songs* are a poetic expression about God's existence, his works, and his participation in human lives that can be designated as folk theology and includes any human thoughts and understanding about the divine.

God is mentioned in 9,750 folk songs, making 4.4% of the total (from approximately three million).¹ The subject of God is not systematically categorized in the collection of Latvian folk songs or academic editions. In theo-poetics, God is a human-created metaphor, the product of a deliberate spiritual/intellectual pursuit and imagination, and a characteristic cultural phenomenon of a particular society. The concepts and ideas that were integrated into the language of folk songs, a language used by the historical inhabitants of Latvia, constructed the Latvian worldview. Haralds Biezais (1909–1995) emphasizes in his research work that "It is the world of Latvian peasant's notions [...] where the tangible merges together with the mythical, respectively the religious."²

Over time, in each nation's cultural environment, a concept of their own most powerful supernatural being has emerged. Therefore, God was not and could not be the same for all cultures because each nation developed a specific pattern of cultural and economic development and existence and formed its own particular understanding of God as a force that determines the existence

---

¹ Elza Kokare, *Nāc, Dieviņ, līdz ar mani*, (Rīga: Zinātne, 1995), 8.

² Haralds Biezais, *Dieva tēls latviešu tautas reliģijā* (Rīga: Zinātne, 2008), 165.

of human beings and nature. These are human metaphorical perceptions about God's abilities to encompass the universe and nature, the matter and the spirit, the essence and the values of human beings, and their place in this world.

By investigating the thousands of Latvian folk songs that speak of God, it is important to consider that they are a poetic expression of one's insights and the creative result of a collective consciousness that contains a written version of words spoken by specific individuals. On one side, these words portray the context of when these folk songs were written down, but on the other – they are also subject to contemporary understanding. In the contemporary context, it is worth analyzing theopoetical texts because they exist through their reader, their subjective worldview, and their understanding of their life experience, both spiritually and physically, therefore only in interpretation.

Research rationale. The topic of the research was chosen because of the interest in understanding the often-mentioned God in Latvian folk songs, which is beside human beings in all of the life events, as an image of human imagination and fantasy; to search for a causal link between God in the folk songs as an active, also universe's, supreme power amid nature and animals and the today's adopted new paradigm about how in diverse cultures different God models can equally co-exist. Personal curiosity was the first impulse to delve into the diversity of the God in Latvian folk songs, to search for common and various characteristics, and the connection with themes that are important nowadays, such as nature protection, questions of human morality, and the layer of ancient practical knowledge.

Previous research about the image of God in which God has been considered an archetypical, mythological being or the paramount deity among all other gods evoked numerous questions. Less problematic seemed the gradual acceptance of the idea of one God, which was established together with the incorporation of Christianity into the folk culture and the following inclusion of syncretic poetics in the strong rhythm of the Latvian folk songs.

The collection of folk songs that portray God as a peculiar omnipresent companion in everyday human lives has not been analyzed by researchers; it would even be possible to say that this topic has somehow been excluded from their perspectives. Humans address God as a good friend, brother-in-arms, and acquaintance using formulas that can be easily varied and used in diverse everyday situations. Emotionally, it is always a positive address, although human personal requests that follow this address are not always good in their content. In Latvian folk songs, God manifests not as an actual but metaphorical image, and gratitude is received about everything. Very particular God's characteristic is his giving nature – however, humans must earn with their own hands and *tad ij dieviņš dos* (then Deargod will give).

When using the Latvian folk songs as a theopoetical research source, it is essential to consider that nothing in them exists on its own; everything is

intertwined. A ritual ceremony is a synthesis of ritual performance, choreography, singing, and also the game; it is a way of human interaction, a manner of encountering nature and God, a form of meditation, cognition, and an opportunity for emotional discharge.

In ancient times, people not only equated natural phenomena to their intentional acts but also thought about their deeds and interrelations analogically, in a manner similar to the processes that occur in nature and the flora and fauna. Parallels are formed between interrelations in nature, human life, and the omnipresent God; with this, the relationships between involved parties metaphorically portray the human relationship with God and human deeds under the influence of God's symbolically given advice. Fundamentally, reality is not portrayed directly but through a prism of imagination that is very individual and attests not only the worldview's subjectivism of humans of the folk songs but also the collective subjectivism that emerged in the cultural environment. This also applies to the understanding of God visible in the Latvian folk songs.

Literature overview. The primary source used for this research is the published original texts of Latvian folk songs, in which the word "God" is mentioned. These texts are collected and published in the available materials of the Archives of Latvian Folklore. Volumes contain Latvian folk songs from Krišjānis Barons collection (Barons and Visendorfs, 1894–1915 "Latvian *Dainas*"), supplement volumes "Folk Songs" (1936–1939) edited by Pēteris Šmits (1869–1938) and Latvian Academy of Sciences (LAS) edition "Latvian Folk Songs" (1979–1993).³ First and foremost, the primary sources of the research are the heritage of oral tradition, which has been written down and published. Secondly, it is the selection of thematic folk songs about God, the most important one being "Come, God, Along with Me," edited by folklore researcher Elza Kokare. "Latvian Songs of God" (1928) by Ernests Brastiņš, "God of the Balts" by Mirdza Muižniece (Sidney, 2003), and also folk song collection "The Comprehension of God" (USA, 2015), edited by Mārgers Grīns. These sources offer the perspective of a personal Latvian God, underscoring what is written in the Constitution of the Republic of Latvia: "Since ancient times, the identity of Latvia in the European cultural space has been shaped by Latvian and Liv traditions, Latvian folk wisdom, the Latvian language, universal human and Christian values."⁴ The sources are supplemented by 21st-century research in the field of folklore: a substantive

---

³ Krišjānis Barons un Henrijs Visendorfs, *Latvju dainas*, 1.–6. sēj. (Jelgava: Pēterburga, 1894–1915); Pēteris Šmits, *Tautasdziesmas: Papildinājums K. Barona "Latvju dainām"*, 1.–4. sēj. (Rīga: 1936–1939); *Latviešu tautasdziesmas*, 1.–6. sēj. (Rīga, 1979–1993), <http://www.dainuskapis.lv/> (accessed 10.11.2023).

⁴ Latvijas Republikas Satversme, *Latvijas Vēstnesis*, 1. jūl. 1993, <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme> (accessed 10.11.2023), introduction. The Constitution of the Republic of Latvia was adopted on 15 February 1922.

indicator of “Latvian *Dainas*,” “A Frequency Dictionary of Latvian Folk Songs’ Vocabulary,” and “Catalogue of Formulas in Latvian Folk Songs.”⁵

Accordingly, **this study aims** to apprehend the scope of imagery, depth, and multiformity of conceiving God in Latvian folk songs. **The main objectives of the study** are as follows:

- 1) to describe the theopoetic method, its recent applications, place in hermeneutics, and novelty in this particular use.
- 2) to determine the nature and possible interpretations of the basic metaphors used in referring to God in Latvian folk songs.
- 3) to study the interconnections of metaphors, models, and concepts used.
- 4) to see how vernacular language and metaphors are used in portraying the multi-layered activity of God in nature and human daily life.
- 5) to grasp the knowledge and understanding of God’s importance and unique role in the cosmos as reflected in the Latvian folk songs in the form of a poetic message, which can be deemed as “folk theology.”
- 6) contextualise these insights.

Research statement. The research has been carried out based on a statement that folk songs in which God is portrayed as theonym, can be interpreted using the same theopoetic method used to interpret imaginative, metaphorical theological texts.⁶

Research structure. To reach the objectives of this publication-based thesis, I have written an expanded summary, an abstract in Latvian and English, and a list of abbreviations. In the introduction the novelty of this research is emphasized, its aim and objectives, methodology, and an overview of used sources and academic literature. The second part outlines the theopoetic method, previous research, its contribution to the history of ideas, and the novelty of using it to interpret Latvian folk songs. The third part consists of thorough account of the papers that are included in this publication-based thesis. The conclusion is followed by a reference list and a list of the author’s original academic publications, conferences, seminars, and other activities related to the thesis topic that took place during the doctoral studies. The thesis is 400 000 characters long.

The novelty of this study is its use of the theopoetic method in interpreting Latvian folk songs. The research can be regarded as a new contribution

---

⁵ *Krišjāņa Barona “Latvju Dainu” substantīvu rādītājs* (Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 1994); Kārlis Arājs, Harijs Bondars un Jānis Kereņevskis, *Latviešu tautasdziesmu leksikas biežuma vārdnīca* (Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 1999); Kārlis Arājs, Harijs Bondars un Jānis Kereņevskis, *Latviešu tautasdziesmu sākumformulu katalogs* (Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 2001).

⁶ As it is known, the Latvian theonym God belongs to a language group that uses the form of Indo-European languages for the name of the highest deity, which is also common in the Baltic languages (Latvian *dievs*, Lithuanian *dievas*, Old Prussian *deiwa(s)* and Latin *deus* (ME I 486)). Consequently, the pre-Christian theonym has merged in form with the Christian theonym, which makes the semantic base of the theonym more complex.

to areas such as Latvian folklore research and the history of (theological) ideas. It can also form a basis for further application of theopoetic methods to folklore texts, authors' works, and the interpretation of theological texts.

For the approbation of the doctoral thesis, the main findings are published in 7 scientific papers

- 1) Mārtuža, Eva. "Dievs latviešu tautasdziesmās – savējais, svešais, sinkrētiskais". *Kultūras studijas. Zinātnisko rakstu krājums XIII* (Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2021): 7.–19.
- 2) Mārtuža, Eva. "Dieva milestības koncepts saistībā ar bāreņu tēmu latviešu tautasdziesmās". *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. Rakstu krājums 26.2* (Liepāja: LiePA, 2021): 22.–34.
- 3) Mārtuža, Eva. "Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā". *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. Rakstu krājums 25* (Liepāja: LiePA, 2020): 390.–405.
- 4) Mārtuža, Eva. "Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju". *Ekokritikas un biopolitikas prakses literatūrā un kultūrā. Zinātnisko rakstu krājums XX*. (Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2020): 55.–72.
- 5) Mārtuža, Eva. "Senrelīģija, Dieva meklējumi un izpratne igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā "Vīrs, kas zināja čūskuvārdus"". // Sast. Ieva Kalniņa. *Literatūra un reliģija. Svētie un grēcinieki*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2018, 135.–142.
- 6) Mārtuža, Eva. "Jo mirušais ir miris, bet aizmigušais var pamosties: Ziemeļu Rupucis, Kristus un reliģijas igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā "Vīrs, kas zināja čūskuvārdus"". *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē. Rakstu krājums 20* (Liepāja: LiePA, 2015): 177.–190.
- 7) Mārtuža, Eva. "Ludviga Adamoviča senlatviešu reliģijas izpratne". Ceļš 65 (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015): 104.–114.

The findings of the publication-based thesis have also been presented at 14 conferences

- 1) "Theopoetic and cognitive portrayal of seasons in Latvian *dainas*." University of Liepāja. Current issues in literature and culture research. 2023. 23.–24.03.
- 2) "The theopoetic nature of the requests to God in Latvian Folk Songs (give, deargod, God forbid and others)." University of Liepāja. Current issues in literature and culture research. 2022. 24.–25.03.
- 3) "God – Ours, Alien, Syncretic?" Faculty of Humanities, Daugavpils University, International academic conference. 2020. 30.–31.01.
- 4) "The Concept of God's Love in Relation to the Subject of Orphans in Latvian Folk Songs." International academic conference, University of Liepāja. Current issues in literature and culture research. 2020. 05.–06.03.

- 5) "Representation of God's Properties in the Latvian Folk Songs in the Context of Theopoetics." 25th International Academic Conference, University of Liepāja. Current issues in literature and culture research. 2019. 14.–15.03.
- 6) "The Relationship Between God and Nature in Latvian Folk Songs and Associations with Contemporary Ecotheology." Faculty of Humanities, Daugavpils University. International academic conference, 2019. 24.–25.01.
- 7) "The essence of God in Latvian folk songs in relation to the concept of classical theism." Paper presentation, international conference "Letonika," 2017. 30.10.
- 8) "Latvianness and religious belief." International conference at the University of Latvia, "Latvianness – the highest value of the country, its perception in the media." 2017. 6.04.
- 9) "The Babel of *parapasauliķi* in the Janis Valks novel "Mother of Gadgets." Paper in international conference Literature and Religion, University of Latvia, 2015. 12.10.
- 10) "The mentions of light in Latvian ancient religion and its contemporary contexts." Paper presentation, University of Latvia, 2015. 25.09.
- 11) "Ludvigs Adamovičs on Understanding of God in Latvian Folklore." Faculty of Theology, University of Latvia, conference dedicated to the 130th anniversary of Ludvigs Adamovičs, 2014. 30.09.
- 12) "The literary philosophical setting and clash of the ancient and new religion in Estonian writer Andrus Kivirähk's novel "The Man Who Spoke Snakish," Current issues in literature research: 20th International academic conference in Liepāja, 2014. 27.–28.03.
- 13) "The functions and meaning of the soul in the Latvian ancient springs in relation to modern scientific versions," 72nd conference of the University of Latvia, Dialogue of Science and Religion, 2014. 7.02.
- 14) "The Northern Toad, Gods and Clash of Religions in Estonian writer Andrus Kivirähk's novel "The Man Who Spoke Snakish," international conference Literature and Religion, University of Latvia, 2013. 29.–30.11.

1. CONCEPTUAL FRAMEWORK OF THE THESIS

Latvian folk songs poetically depict people's religious experience and the desire to cooperate with God at every step. A person seeks to build an emotionally pragmatic, personal, positive relationship with the world created by God; he has the free will to express any desire, assuming that one can pray and ask for the presence of God at any moment in life. However, the future is not determined, and various alternatives are possible. God gives humans the strength to accept and survive in any situation and to choose the desired result, assuming that the presence of God (knowing that it is symbolic) will help them realize it.

In most cases, God's presence is only a symbolic force, a catalyst for a person to act according to the situation; however, God will not always fulfill desires. In both cases, God's symbolic presence encourages a person to make choices and act free, knowing that God is always present and everywhere (immanent) and that man can speak to God as a personal, most trusted friend. God's presence in everything helps a person understand their desires and how to fulfill them and find satisfaction. The ultimate goal of negative desires is to increase good and enable an understanding of the order of existence even when God cannot change the natural course of things. However, their awareness and request can trigger enormous force in humans.

Each individual four-line, three-line or multiline folk song is a unique and sovereign literary genre. It serves as a communicative environment, bridging the gap between man and God and also between God, man, and society. Through the rich imagery of language, these songs symbolically express the life philosophy, wisdom, and knowledge of the Latvian folk songs' narrators *about* God.

A distinct life situation is evoked by altering the intonation or the word formulas of folk songs; it is because individuals, shaped by their unique cultural contexts, form their perception of God based on personal feelings and experiences. The Latvian folk songs, which invoke the word "God," are inherently religious and fall under the theopoetic genre. As a method of analyzing religious, theological, religious philosophical, and literary texts, theopoetics offers a lens to revisit the intangible heritage crafted by societies that had not yet adopted written language. It allows us to reexamine not just the past of civilizations in Europe, Africa, the American continent, and Asia but also the poetic portrayal of the divine in Latvian folk songs.

1.1. Methodological framework

The theopoetic approach dates back to ancient Greece when theology meant knowledge or teaching about gods. Theologian could have been both a poet and a seer, or a person who, in the form of poetry, narrated myths about the creation

of the world and the gods, their characteristics, their providence, relationship with people, and also explained the Olympian gods' theory of perception of the will and the practice of transmission.⁷ Greek philosopher Aristotle (384–322 BC), in his text “On Interpretation,” emphasizes that spoken words symbolize spiritual experience and that written words symbolize spoken words. Just as not all people speak the same sounds, they do not have the same type of writing.⁸ Nowadays, it is possible to see the return to this Greek theoretical model or the golden standard, but in another way.

Starting with the so-called postmodern and postcritical era, researchers and ordinary people no longer shy away from the different meanings of the text and the variety of interpretations. Researchers no longer attempt to draw strict lines between fact and myth or create a complete and finished system. Instead, they only look at the text and the emotional, creative message that has been encoded within it – they not only interpret but also take into account that human perception of the world is subjective. Henceforth, they subjectively perceive the Bible and any other theological, philosophical, and literary text. The authorities were challenged, and the ideas about (theo-)poetically comprehensible truths that cannot be strictly tied to a particular method began to dominate. To adequately approach the analysis and interpretation of religious texts in the post-modern era, various research methods of religious texts were reviewed at the end of the 20th century, and theopoetics approach as a subfield of hermeneutics acquired its constructive framework. If historically, it was the determination of the meaning of the text that was at the core of hermeneutics; then in contemporary theopoetics, it is the creation of meaning.

Unlike the previous metaphysical approach, the researchers who developed theopoetics encouraged individuals to examine the ancient metaphors of God from a different perspective and ascertain the possibilities of language to construct and create patterns of God figuratively. Stanley R. Hopper was the first to use the term “theopoetics” in its contemporary sense in 1971.⁹ As a researcher of metaphors, symbols, myths, irony, paradoxes, parables, and anecdotal meanings, and of texts written by poets, philosophers, theologians, and psychologists, Hopper describes theopoetics as follows:

Theology tends to develop talk about God logically, where the logos is constrained within the model of Aristotelian propositional thinking; whereas theopoetics stresses the poem dimension, the creativity of God,

---

⁷ Hesiod (ancient greek: *Ἡσίοδος*; flourished c. 700 BC), author of “Theogony.” Hesiod’s epic recounts the beginning of the emergence of the world and gods, genealogy of gods; Friedrich, Solmsen, “Hesiod: Greek Poet,” *Britannica*, last updated 04.10.2023, <https://www.britannica.com/biography/Hesiod> (accessed 24.11.2023).

⁸ Account from the book: Viljams Rēpers un Linda Smite, *Ievads ideju vēsturē. Reliģija un filozofija. Pagātne un tagadne* (Rīga: Zvaigzne ABC, 1997), 14–16.

⁹ Madeleine L’Engle, *Walking on Water: Reflections on Faith and Art* (Convergent, 2001), 32–39.

his is-ness, if you wish to theologize it, so that I must move within his own creative nature and must construe him creatively, so that I would become co-creator with God, if you must speak theologically. If I am going to talk about God, I must recognize this mythopoetic, metaphorical nature of the language I use. [...] we must learn, with trust, to be one with, a breathing with the inhale and exhale of Being, in order that “the god” may breathe through us, and we, through the translation of its breath into song, may be [...] the eyes of becoming and a tongue for Being’s utterance.¹⁰

Hopper’s approach was also a reaction to the “God is dead” movement that rose to prominence in the 1960s. Theopoetics was seen as an attempt to destroy the defunct metaphysical theology by highlighting the divine beauty, poetic sensibility, and creativity embedded in theological texts.

Amos Wilder’s “Theopoetic: Theology and the Religious Imagination” (1976) contributed to this new paradigm.¹¹ It was assessed very carefully at the time because this paradigm required a rather radical shift of perspective on theology, understood in this case as “science,” which must treat its subject with “objective” statements. Furthermore, it led to an understanding that dogmatics and systematic theology did not work either cognitively (because one cannot know whether the divine is as described and classified) or emotionally, which is so essential in the life of faith. These theologies were usually connected to ideologies. Theopoetic theorists and practitioners, therefore, took an in-depth look at poetic divine expressions in Judaism, Islam, and Christianity, as well as in literary, fine arts, cinema, and other creative works. Scott Holland, in turn, brought theopoetics to life in academia, where he created a certified master’s program at the Bethany Theological Seminary.¹²

As far as the method is concerned, 21st-century theopoetics adopt the approach of constructive theology. In contrast to confessional theology, theopoetics uses postmodern hermeneutics and deconstruction to reveal the underlying events of religion and does not seek a universal set of principles that would apply equally to all religions. The scope of theopoetic covers various God/deity models found in Indian Vedas and ancient poetic texts of African, Native American, Icelandic, northern, and other nations. Songs, mantras, hymns, sailboats, tales, fairy tales, and rituals affirm the truly existing and eternal, which rises above time. Representatives of this view express the fullness of life born in the depths of human history, the harmonious integration of the body, mind, soul, and the universe. Theopoetics helps one understand religious and theological texts

---

¹⁰ Stanley R. Hopper, *The Way of Transfiguration: Religious Imagination as Theopoesis* (Louisville: Westminster/John Knox Press, 1992), 15.

¹¹ Amos N. Wilder, *Theopoetic: Theology and the Religious Imagination* (Philadelphia: Fortress Press, 1976).

¹² Scott Holland, “Editorial,” *CrossCurrents* 60.1 (March 2010), 5.

when expressed in poetry or figurative prose,¹³ and Latvian folk songs that mention the word “God” fit into this paradigm. They, too, fall within theopoetics as a literary genre and can be interpreted accordingly.

Scott Holland, one of the lead theologians using theopoetics, considers that theopoetics in its modern context is an interdisciplinary field of study that combines elements of poetics analysis, narrative theology, and postmodern philosophy.¹⁴ At the same time, it retains the assumption from modern hermeneutics that no authority can say that there is only one possible interpretation of the text. Theopoetic methodological guidelines include a) reading text slowly and thoroughly, b) applying everything one knows about the language and context of the text, c) keeping an eye on the possibilities of cultural comparison, d) being aware that textual meanings are always in flux, and that one must ask whose interests are promoted in a text, f) trying to pose new questions to the text.¹⁵ One must also consider the analysis of textual structure and meaning or the outlining of the hermeneutical circle, while taking into account the appeal to treat any text “with suspicion.”¹⁶

Philosopher and public intellectual Richard Kearney, who specializes in continental philosophy, peculiarly connects the understanding of theopoetics as *poiesis* with traditional theology of creation, which sees God as the creator of everything that is, including humans, and humans as a creative creator of his God.¹⁷ Kearney reminds us of what poet scholar Ephrem of Syria wrote: “He gave us divinity, we gave Him humanity.” Moreover, as Athanasius said in the fourth century: “God became human so that the human could become divine.” Kearney concludes that certain expressions of artistic imagination offer ways to respond to the creation story of previous philosophers and theologians. It goes beyond abstract philosophies and art systems and is not explicitly theological. The theopoetic imagination gives flesh to the word and the word to the flesh. It works both ways.¹⁸

Theopoetics also similarly view ecotheology and have turned to the preserved world’s ancient sacred texts, which, like the *dainas*, are “green.” They praise nature and the harmonious human relationship with it. At some point,

---

¹³ Catherine Keller, *On the Mystery: Discerning Divinity in Process* (Minneapolis: Fortress Press, 2008), 12.

¹⁴ Scott Holland, “Theology is a Kind of Writing: The Emergence of Theopoetics,” *CrossCurrents* 47.3 (1997): 317–331.

¹⁵ Ingvild Sælid Gilhus, “Hermeneutics,” in *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religions*, eds. M. Strausberg and S. Engler (London: Routledge, 2011), 275–284.

¹⁶ Paul Ricoeur, *Hermeneutics and the Human Sciences: Essays on Language, Aim and Interpretation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), 155–156.

¹⁷ Richard Kearney, “God Making: An Essay in Theopotic Imagination,” *Journal of Aesthetics and Phenomenology* 4.1 (2017): 31–44, <http://dx.doi.org/10.1080/20539320.2017.1319625> (accessed 19.02.2024).

¹⁸ Ibid.

traditional religions excluded “green” thinking and lifestyle, thus strengthening the ontological gap between people and the environment. Nevertheless, humans should be part of nature if they are created “in the image of God.” Nowadays, it is a contemplative and creative, or “poetic” calling, a cosmic practice in which the natural and human worlds encounter each other and which aims for the prosperity of all beings in God.

For those who are faithful, such a position could be a robust preventive measure to refrain from unreasonable actions.¹⁹ These actions have also contributed to an uncontrolled increase of everyday wants and excessive consumption, leading to careless waste of natural resources and an ecological crisis. Therefore, contrary to those commenting on ecology who recommend “deconstructing” or “disengaging from” nature, representatives of eco-theology as a subfield of theo-poetics²⁰ encourage the formation of a new, creative theophanic relationship with the environment, which we also see in the Latvian folk songs.

Researcher of theo-poetics Sallie McFague (1933–2019) speaks about the most crucial aspect of theo-poetics: she affirms that we cannot assert that our religious language describes God. The language about God is not about God himself but what we use when referring to God. McFague believes that metaphorical religious language can be deeper and more meaningful than the direct object – words used to represent God; this language says less about the essence of God because they are primarily stories about our world, experiences, and being.²¹ Essentially, the polysemy contained in metaphors and the depth of the word portrays the timelessness of God’s actions. S. McFague considers the metaphorical language used when discussing God an essential part of theo-poetics. She argues that metaphor is a way to talk about God, recommending that it be interpreted according to its nature. However, one needs to use another image that deepens or gives a new perspective of the first one to explain something that is less understandable. McFague emphasizes that the “trick” of a successful metaphor, both in science and in theology, is that it can generate a new model that, in turn, can give life to a comprehensive notion or worldview that looks like a coherent explanation of everything, as “reality” or “truth.”²² *Metaphor* is a linguistic tool that people use to connect earthly, temporal, and ordinary experiences with their meaning. Metaphors are embodied forms of language based on life experience and play an essential role in the conceptual understanding of the God-world relationship.²³ I discuss the views of these authors in more

---

¹⁹ Sallie McFague, *The Models of God: Theology for an Ecological, Nuclear Age* (Philadelphia: Fortress Press, 1987), 6.

²⁰ Ingrid Rogers, *Exploring Theo-poetics*, 2023, 61, 216, Kindle.

²¹ Sallie McFague, *Metaphorical Theology: Models of God in Religious Language* (Philadelphia: Fortress Press, 1982), 41.

²² *Ibid.*

²³ *Ibid.*, 48.

detail in the paper “The Relationship Between God and Nature in Latvian Folk Songs and Associations with Contemporary Ecotheology.”²⁴

Metaphors are a universal language that characterizes the representation of God in various cultures. In Latvian folk songs, for instance, God is depicted as riding slowly or quietly, speaking calmly, and listening gently. The one who chants the folk songs narrates divine love towards a specific environment or situation. In other instances, God – *Dievs*, *Dievīns*, or *Dieviņš* – is described as “riding copper bridge,” reed or gravel bridge, then “Rumble the bridge, Resound the bridle” (LTdz5302, LD33654).²⁵ Everything is trembling, depicting a dynamic or tense moment in one’s life. The chosen metaphors of God can be interpreted/explained clearly depending on the emotional or natural process. The metaphor must be recognizable in each culture; it has to use relatively well-known images so that ideas from it can be transferred to other familiar areas: “Why did not my dear soul/ Go off to God sooner?” (LD27593), “Who can for my dear soul / Secure a place with God?” (LD 27598).

Every folk song contains a message about God, and the recipient decodes it, shaping their attitude towards the message. Latvian folklore uses a metaphor system that has been refined over time and is understandable to everyone living in the Latvian folklore environment, ensuring adequate understanding.

Metaphors must have internal tension, unlike analogy or simple comparison, where the emphasis is on similarity; in the case of metaphor, it is the distance between areas leading to the revelation. The metaphor must be expressive and address its consumers. The cognitive content of metaphors can be understood in many ways. For example, Dear god across the rye field–/ Clad in a grey mantle – it is possible to see the empirical observation here (rye field, God’s grey mantle, henceforth it is the middle of summer when rye is ready for harvest); at the same time, it is God’s positive interest and presence, and man’s subjective desire for God to come and approve his accomplishments, which also happens. In both cases, specific, informative, emotional knowledge is presented, as if worshipping God. The metaphor, as can be seen, also fulfills the next task – it provides new knowledge. Metaphors in Latvian folk songs have an active epistemological, namely, cognitive function to communicate knowledge.

Metaphors must interact with each other to function and achieve their goal; preliminary knowledge of the chosen field is required. The metaphor “God’s gray mantle” will simply identify the two characters if one knows nothing about the rye field. It is important to note that because each metaphor gives

---

²⁴ Eva Mārtuža, “Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju”, *Ekokritikas un biopolitikas prakses literatūrā un kultūrā. Zinātnisko rakstu krājums XX* (Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds “Saulē”, 2020): 55–72.

²⁵ English translations by Ieva Auziņa Szentivanyi and Jānis Radvils Paliepa. Also helpful were the translated folk songs published in the editions of Vaira Viķe-Freiberga. For the folks songs that did not have a prior translation the translations of previously mentioned authors served as an example.

a limited insight, there is a need for a diversity of metaphors to adequately explore the scope of the objective and the relationship with other knowledge and experience shown in the text. Such an approach proves the significance of existing metaphors, which are essential in theology since they are considered a source of knowledge and the basis of experience.

Metaphors are implicit; they report their subject indirectly. The implicit nature of metaphors allows one to use a range of other metaphors to describe God, but none of them is and cannot be the only correct or the most relevant one. Cautiousness is suitable in this case for the variations of the meaning of the metaphor, for example, due to changes in human knowledge or historical situations. For example,

God, forgive the sins of the daughter / The daughter was a great sinner.
She did not observe the holy days / Nor the breaks of midday meals
(LD 6845),

which points to the incorporation of Christianity's imposed behavior into the classically strict form of Latvian folk songs.

The similarities in folk songs are mainly unmistakable, although subdued because they represent everyday reality, situations, and, at the same time, universal relationship models. Elements of reality strengthen the structure and cognitive content, accessibility, and emotional strength. By placing the similarity in a different context, its figurative extravagance creates tension, engaging the audience at a different level of understanding and transforming the comprehension of God and God's law. The narrative is not always clearly defined; in folk songs, it is mostly somewhere in the background, while the similarity's trivial clarity holds one's attention:

Go, dear mother, open the gates / Guests are coming of three kinds,
People come, bringing an orphan, / Closely followed by Deargod (LD 5097).

Although folk songs are not a systematic account of insights, when we analyze them, we see that it is possible to receive answers to the theopoetics practitioners' assumptions about reality as a source of divine revelation and the importance of personal experience while thinking about the divine, and the understanding of the divine that has developed in the light of metaphors not only in Latvian religion but also in the religions of other nations. The application of the theopoetic method in the analysis of Latvian folk songs helped to find out the primary metaphors used and their interpretations, prompted a revision of certain assumptions about the understanding of God in Latvian folk songs, as well as, to offer an authentic model of the God of Latvian folk songs to the contemporary history of ideas by using the comprehensible language used by most people in everyday life.

In the book series about sun folk songs, V. Viķe-Freiberga has developed a valuable methodology of which the primary statements are also applicable to

the interpretations of the image of God. She emphasizes the “metrical structure of the four-line folk song, where the second half of the song is an exact metric copy of the first,” as well as the distinct “symmetry between the first and second halves of the song, which takes the form as highlighted and finely constructed parallelism between all the elements of the song, from basic thought to the grammatical category of the word and various morphological markers.”²⁶

Formulas or regular epithets, cliches, and stereotypical phrases in folk poetry that regularly repeat in the same metric positions are essential in theopoetics. Equally important is the order of words and the structure of lines that creates multi-layeredness, “where next to the literal meaning of words and expressions (..) one can also find their figurative, allegorical or symbolic meaning.”²⁷ In many folk songs, there are formulas or addresses to God, where one invokes God’s help, advice, and blessings and relies on him as the supreme force: give, God; God forbid; God did not give; God helpeth; oh God; let it grow, God; God gaveth me; only God knows, and other examples. Each such address initiates a person’s will and desires whose ultimate goal is to solve the depicted problem because “the active agent is human himself.”²⁸ One hopes God can change things and prays to God to act according to man’s wishes. The initial purpose of the request is expressed aloud, but the extent to which it will come true depends on destiny or chance. The address to God may be the same, but the everyday context that follows is different. These requests to God in folk songs are often expressed in an ironic form:

Save me, God, from that devil / From the old mother’s daughter,
The bones squeak while walking, / Teeth-chatter while talking
(LD 13167,14).

The unique metaphorical aspect of the Latvian folk songs is using the diminutive form in addressing God with distinctly affectionate intonation: “*Deargod was a tiny fellow/wise was his counsel.*” The diminutive form – *Dieviņš* – is the most often used form, thus expressing emotional intimacy with God.²⁹ At the same time, diminutives are necessary to adhere to the metrics and rhyme of the Latvian folk songs. It can also be a stylistic technique without any specific meaning, but concerning God, the affectionate diminutive form emphasizes unique intimacy, trust, and grace:

---

²⁶ Vaira Viķe-Freiberga, *Meteoroloģiskā saule. Siltā saule*, 8.

²⁷ *Ibid.*, 9.

²⁸ Elza Kokare, *Nāc, Dieviņ, līdz ar mani*, 15.

²⁹ The history of Latvian language development has also determined the use of the diminutive form *Dieviņš*. The morphological development of words (around the 5th century) replaced the earliest form, *Dievas*, with *Dievs*. So, instead of a two-syllable word, a one-syllable word began to be used. Folk songs had to maintain a strict rhythm, so God’s name should be prolonged as *Dievis*, *Dievisi* or by adding the diminutive suffix *-iņš*.

Deargod mounted his steed, / I held the stirrups;
For holding the stirrups/ God gave me land (Ltdz 33656).

To God, one can ask for everything he needs in his human life: a good wife, good godchildren, a good husband, a rich cornfield, a colt horse with a strong stature, sunny weather, easy death, diligent kids, and other examples. Certain verbs even obtain a canonical meaning: watch over, take care, have mercy, punish, separate, and others, because by adding the term “God” to them, we get a different, enormous list of desires that could be solved with God’s help. The moments where humans address God have a symbolic meaning, and they exist only in their minds or hearts. However, they can be easily inserted into any text or song by “making it a prayer for God’s help or a brief moment of gratitude in case one gets lucky.”³⁰ The following folk song includes insights about labor, the workplace, the tools of work, and the attitude towards work, and at the same time, expresses miller’s hope for the following year’s harvest:

Mill, dear sister, how much thy wilt, / Empty mill do not leave,
Empty may God not leave / Our beloved rye field” (LD 22530).

The requests in the Latvian folk songs suggest that, in human perception, God is not outside person’s imaginary time. God’s will, knowledge of all things, impact on events, and possible help are in mutual symbiosis for man.

Theopoetics as a methodology has yet to be recognized in Latvia’s academic tradition. Therefore, this study’s innovative aspect is the suggestion to use this research method in studying folk songs, as it allows to collect a very diverse material and significant phenomena.

The second method used in the work is the historical-critical method that helps to identify the historical situation of folk songs recorded in the late 19th century and early 20th century by reconstructing people’s perceptions of God in the context of society’s insights of that time, and by asking the question why exactly such a model of God survived until the 20th century. The historical-critical method has been applied in this study in places where the culture of that time has been analyzed (reconstructed)³¹ because folk songs as a research object fit into the empirical discipline that develops by practically working with past sources. Not only does the text have its history of formation, but it also influences later texts. The history of interpretation and reception helps to ascertain both how a particular text at different times was explained with the historical-critical method, how the text has changed in the light of economic, political, and cultural influences, and what was the social demand, the ideology of the state and the political situation in general.³² Theological literature should consider sacred art objects and folklore records, for example,

---

³⁰ Elza Kokare, *Nāc, Dieviņ, līdz ar mani*, 13.

³¹ Aleksandrs Gavriļins, *Vēstures avotu pētniecība* (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017), 12.

³² *Ibid.*, 41.

in describing Latvian peasants' lifestyles and relationships with Christianity. Theopoetics advises critical evaluation of the descriptions of ancient chronicles, the church visitation protocols, travelers' accounts, missionaries' interpretations, and the generally accepted opinions about authority. It is important to critically evaluate the creation of the pantheon of Latvian gods in the context of Latvia, which began in the so-called Romantic era, where arbitrary interpretation of the designations and functions of the authentic deities dominates that has been adopted from other nations.

1.2. Overview of the most significant research works in theopoetics

The significant theoretical basis of the research process was the works by such theopoetics researchers as Stanley R. Hopper, Amos N. Wilder, L. Callid Keefe-Perry, Scott Holland, Catherine Keller, John Caputo, Sallie McFague, and others.³³ Theopoetic researchers founded *the Association of Theopoetics Research and Exploration*. They created an online journal, "Theopoetics," to gather works and research connected to the theopoetic approach, to archive doctoral theses, and to satisfy the growing interest in the field.³⁴ The journal is interdenominational, with published articles, essays, academic publications, and religious reflections in aesthetics, literature, theology, and creative and imaginative philosophy. Hereafter, I will look more extensively into the insights of some of the researchers.

Ingrid Rogers's book "Exploring Theopoetics" emphasizes the presence of divine mystery in every human life. The researcher delves into different genres and writes about theopoetics as an academic discipline, ecotheology, human responsibility, spirituality in theology, poetry, theater, interpretation of Jesus' parables, and other themes from a very personal and analytical perspective. She believes that theopoetics seeks to convey the ineffable to help regain the tradition of faith through language, songs, prayers, stories, and liturgies.³⁵

Alfred North Whitehead offers a metaphor about God as the poet of the world and a great companion – in both moments of suffering and joy. The researcher explains that God is like the life-giving warmth in nature; he is not a threatening force but a close, loving, and supportive personal being. Beings, especially humans, have consciousness and constantly changing centers of activity and experience. God, on the other hand, has a *primordial* and a *consequent* nature.

---

³³ Stanley R. Hopper, *The Way of Transfiguration: Religious Imagination as Theopoesis*; Amos N. Wilder, *Theopoetic: Theology and the Religious Imagination*; L. Callid Keefe-Perry, "Theopoetics: Process and Perspective," *Christianity and Literature* 58.4 (2009): 579–601; Holland Scott, "Theology Is a Kind of Writing: The Emergence of Theopoetics," *Cross Currents* 47.3 (1997): 317–331.

³⁴ *Theopoetics*, <https://artsreligionculture.org/about-the-journal> (accessed 19.02.2024).

³⁵ Ingrid Rogers, *Exploring Theopoetics*, 2023, Kindle.

God's primordial nature encapsulates the eternal possibilities of how the created world might evolve. The consequent nature of God contains the experiences and reactions of beings while they choose to implement some of these initially given possibilities in life. God's nature changes in response to the events of the created world and is also determined by the changing choices of humans.³⁶ It is possible to see a similar view in the folk songs. God is constantly changing, being is a process, and God does not necessarily have to be a divine person; his being is like a creative process, a place to increase knowledge. In the human imagination, God exists both as a creative energy and as the one who can avert chaos and establish order.

Monica Coleman's reflection on modern theology has been inspired by Sallie McPhague's reproach about holding on to old, idealized metaphors that have leveled Christian faith by making it patriarchal, monarchical, or even anachronistic and oppressive. Coleman offers to create a new universal model that embraces the concepts of all sorts of gods that exist not only in main religions but also in African tribal religions and others. The new reality reinforced by the Vatican Encyclical (1962–1964)³⁷ has opened up the possibility of change to humanize the world, making humans the central figure regarding technical progress, social policy, morality, and theology. It means personal freedom and unlimited spiritual progress.³⁸ As an example, she uses the ancient Yoruba religion in Africa, which might seem polytheistic; however, in the latest research, it has been considered as diffuse monotheistic because of the many individuals acting on behalf of the supreme reality. Therefore, when it comes to God, all world religions should not be evaluated from the perspective of European thinking. Each religion has its language, and one can speak about it only in the context of this religion.³⁹ Monica Coleman discusses polytheism concerning the ancient Yoruba religion that is widely practiced in Africa. There is one main worship object in this religion; however, in the ancient oral and written tradition, it is possible to find other diverse forces of nature which, similarly to the research of Latvian mythology, have been considered even as authentic gods. Is it possible to speak about polytheism in this case? The researcher admits that lack of knowledge of the local language, arrogance, and a desire to belittle non-Christian religions often led to false conclusions.⁴⁰ African religious researchers and priests had to defend the rights of African traditional religions (ATR) not to be named as

---

³⁶ Alfred North Whitehead, *Process and Reality: An Essay in Cosmology*, eds. David Ray Griffin and Donald W. Sherburne (New York: The Free Press, 1978), 351.

³⁷ Monica A. Coleman, "From Models of God to a Model of Gods: How Whiteheadian Metaphysics Facilitates Western Language Discussion of Divine Multiplicity," in *Models of God and Alternative Ultimate Realities*, eds. Jeanine Diller and Asa Kasher (Dordrecht: Springer, 2013), 343–356.

³⁸ *Ibid.*, 343–356.

³⁹ *Ibid.*, 353.

⁴⁰ *Ibid.*, 343–356.

polytheistic, animistic religions of a primitive society, which usually entails a hierarchical pantheon of gods. The author argues that this view corresponds to theopoetics, where an important place is dedicated to metaphors, characters, and narrative. Practically, African traditional religions are narrative (oral tradition), which is also the tradition of preserving their history.

Coleman's research study raises questions regarding Latvian folk songs: why, in previous academic works, was it necessary to give the autonomous status to such deities as *Ūsiņš*, *Jānis*, *Jumis*, also *Metenis*, and a few other characters, who are acting each at a particular time of year? These time frames are mostly named using masculine gender. All of them are in plural: *Jāņi* (summer solstice), *Jēkabi* (end of July), *Miķeļi* (end of September), *Mārtiņi* (mid-November), *Ziemassvētki* (winter solstice), *Meteni* (early February), *Liieldienas* (Easter), *Ūsiņi* (second half of April).⁴¹ Characteristically, God and *Ūsiņš* have been mentioned in the same folk song, where each has his own work to do: while looking for herders, *Ūsiņš* rode his horse till exhaustion; however, clever herders did not sleep by the roadside, but by the river bay in the Deargod's garden. *Ūsiņš* appears only with the arrival of spring. If we look at the concept of the *Ūsiņš* from the perspective of the development of the human history of culture and the fact that humans initially thought mostly of practical, physical survival, that he was pragmatic and only later learned to view the world metaphorically, then maybe it is only the assumption of researchers that *Ūsiņš* is a deity. *Ūsiņš* in the *dainas* is depicted as an earlier name marking spring or a particular time of the year. This assumption is implied in the folk songs, in which the benefits of the springtime of *Ūsiņš* are contrasted with the time of *Miķelis* with abundant rye fields and the time of *Mārtiņš* and that of the empty-handed *Metenis*. Haralds Biezais, in his book "God of Light in the Ancient Latvian Religion," thoroughly analyzes the assumptions of the researchers from previous generations about *Ūsiņš* and queries whether *Ūsiņš* is an older name of God, God of the heavens, deity, or belonging to the pantheon of heavenly gods? One of the most critical aspects of H. Biezais's extensive fundamental research is the conclusion that the insertion of *Ūsiņš* in the pantheon of heavenly gods is quite hasty because the calendar days are personified in the folk traditions; besides, *Ūsiņš* has not been historically documented as a God of light.⁴²

Like the main person of springtime *Ūsiņš*, the linking of *Jānis*, as the main person of the summer solstice time, to the status of a deity becomes debatable. The fact that *Jānis* arrives only in the summer suggests a calendar version. The changes of seasons in nature had to be labeled and given a name. In

---

⁴¹ I presented a paper on this topic on March 23 and 24, 2023, called "Theopoetic and cognitive revelation of seasons in Latvian *dainas*" at the University of Liepāja international academic conference "Current issues in literature and culture research." The paper is being prepared for publication in the conference papers collection.

⁴² Haralds Biezais, *Gaismas dievs seno latviešu reliģijā* (Rīga: Zinātne, 1994), 238–239.

the following and a series of other folk songs, it is clear that God is higher than the person characteristic for the year's season; God gives, and the particular season or month receives it:

Yan rode the lass on Solstice Eve / With an apple dappled coat,
Didst Yan have him by himself / Or did Deargod lend it to him?
(Ltdz 15526)

The scope of the literature is much broader and more diverse, but here, I mention the most influential authors and collections of Latvian folk songs. The most important conclusions about theopoetics in Latvian folk songs are 1) the reflection and generalization of the essential qualities and characteristics of reality; 2) the portrayal of human perception of God as a revelation of his complex spiritual life; 3) God as the embodiment of ideal, perfection, the beauty of the life and nature and the sacralization of the aesthetically significant subjects of this world; 4) the orientation towards the perception of the reader, viewer, listener, which is inherent in imaginative creativity and the influence associated with this direction which the theopoetic collections of Latvian folk songs have left on its "consumer" historically and in the present day. In ancient times, people in the folk songs, while depicting physical and practical phenomena in nature, economic, and human life, always asked for God's presence, interest, and help. Latvian folk songs can be seen as an encyclopedia of sorts, and their form as a way of transferring knowledge from generation to generation. The spirituality of the people, the sense of holiness, and reverence are metaphorically expressed in a perfect form of poetry.

Haralds Biezais made a vital contribution internationally with his academic research on the image of God in the ancient Latvian religion. In my research "Representation of God's Properties in the Latvian Folk Songs in the Context of Theopoetics,"⁴³ I refer to H. Biezais's opinion about God's universal characteristics in ancient Latvian religion that he elaborates in his book "Image of God in Latvian Folk Religion." Biezais emphasizes that the personified ethical Latvian God is similar in its essence and functions to the supreme gods of other religions. Biezais writes that analysis of the universal qualities of God is also necessary because "there are visible tendencies to identify the ethical God as having resulted from the influence of Christianity (*interpretatio christiana*), or, on the contrary, it can be considered genuinely Latvian (*interpretatio neopagana*)."⁴⁴ Academic research done by Haralds Biezais reveals and explains the oldest layers of understanding of God, the essential place of Latvian folk songs in the history of folk culture, and its creation in antiquity. As one of

---

⁴³ Eva Mārtaža, "Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā", *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. Rakstu krājums 25* (Liepāja: LiePA, 2020): 390–405.

⁴⁴ Haralds Biezais, *Dieva tēls latviešu tautas reliģijā* (Rīga: Zinātne, 2008), 127.

the branches of the Indo-European cultural and religious community Latvians have preserved several archaic elements in their language and religious concepts that can also be significant in understanding the cultural processes of other related nations. Reconstructions of God's abode, heavenly dwelling, appearance, function, and archetypal being are the contributions of 20th-century researchers; it is also similar in the research of the God of Lithuanians, Prussians, Estonians, Russians, Finns, and other ancient cultures, where an informative representation of God's actions or a characteristic prevails, highlighting God as the main one among the other mythological beings. The suggestion of theopoetics leads to the conclusion that at this level of research, this direction of study has been completed to some extent, and it has achieved its primary goal since "the Latvian God [*Dieviņš*] appear as equal to the main Roman, Greek, Ancient Indian, and other ancient culture deities."⁴⁵ The previously mentioned works show God's original, archetypal foundation in Latvian folk songs, reconstruct the initial layers of God's understanding, and analyze the relationship and resemblance to similar characters. However, they do not offer a second equally influential view of God, the understanding of the people, or the attitude towards God's symbolic, metaphorical, divine place in human everyday life as seen in folklore, especially in folk songs.

Throughout the study, I used academic papers and books in which Viķe-Freiberga has analyzed *dainas* about the sun. They emphasize that folk poetry, above all else, is and remains poetry, for which content is one of the most essential components.⁴⁶ The analysis system of *dainas* developed by V. Viķe-Freiberga was a valuable basis for interpreting the theo poetic collection of Latvian folk songs. Moreover, the perception of time, like everything else in Latvian folk songs, inevitably carries references from the universal worldview within which it has been accepted and applied.

Folklore researcher Richard Bauman stresses the importance of folk songs – they are the philology of the vernacular.⁴⁷ J. Hustwit recognizes that there are as many models of understanding God as there are languages and human beings.⁴⁸ An essential part of the thesis is devoted to the views of theologian Veli Matti Karkkainen.⁴⁹ Theologians must consider rising challenges or the possibility of accepting different visions of the world, and God portrayed in religious texts compared to those Christian texts canonized over the previous centuries. I look

---

⁴⁵ Elza Kokare, Nāc, *Dieviņ, līdz ar mani*, 6–8.

⁴⁶ Vaira Viķe-Freiberga, *Hronoloģiskā saule* (Rīga: Karogs, 1994), 9.

⁴⁷ Richard Bauman, "The Philology of the Vernacular," *Journal of Folklore Reserach* 45.1 (2008): 29–36.

⁴⁸ Jeremy R. Hustwit, "Can Models of God Compete?" in *Models of God and Alternative Ultimate Realities*, eds. Jeanine Diller and Asa Kasher (Dordrecht: Springer, 2013), 907–914.

⁴⁹ Veli Matti Karkkainen, *Creation and Humanity* (Grand Rapids: W. B. Eerdmans Publishing Co, 2015).

more broadly at Karkkainen's proposed paradigm shift in the paper "God in Latvian Folk Songs – Ours, Alien, Syncretic?"⁵⁰

Theologian Jeremy R. Hustwit, analyzing the key features of the theo poetic model of God, affirms that 1) there are no objective or universally accepted criteria by which models of God might be judged; 2) the goal of theo poetic discourse is not to eliminate interpretations but to multiply the ways we model God, to deepen emotional feeling and discover new perspectives, respectively, creativity is valued above descriptive accuracy; 3) the criteria for judging a God model's value are highly personal,⁵¹ in most cases, they are the result of the imagination because human as a subject builds a personal worldview and henceforth also an understanding of God.

In his book "Way to Water. A Theo poetics Primer" Callid L. Keefe-Perry describes the groundbreaking research in theo poetics thus far and tries to answer the rhetorical question of curious academics and others: "Describe precisely what is theo poetics?" Keefe-Perry explains:

What theo poetics suggests is that talking to one another about how God has come to be known might be better suited to a form of discourse that acknowledges and values the multiplicity of experience rather than one which tends to reify experiences of God into an absolute and rigid theology. Crudely put, theo poetics asserts that we humans often find God easier to encounter in the (theo)poetic rather than the (theo)logical.⁵²

Callid L. Keefe-Perry's opinion can also be applied to the Latvian folk songs about God. The theo poetic method and interpretation of examples in academic works by religious researchers and theologians help us understand that there is no universal folklore and that there cannot be a universal analysis method.

---

⁵⁰ Eva Mārtuža, "Dievs latviešu tautasdziesmās – savējais, svešais, sinkrētiskais", *Kultūras studijas. Zinātnisko rakstu krājums XIII* (Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2021): 7–19.

⁵¹ Jeremy R. Hustwit, "Can Models of God Compete?", 909–910.

⁵² Callid L. Keefe-Perry, *Way to Water. A Theo poetics Primer* (Cascade Books: Eugene, Oregon, 2014), 6.

2. A CONCISE OUTLINE OF THE CONTENT OF THE PUBLICATIONS INCLUDED IN THE THESIS

The publications chosen for this thesis were written in the last ten years while studying in the doctoral program of the Faculty of Theology, University of Latvia, and after I had finished exams. All the submitted publications were first presented at international conferences and then published in internationally approved academic editions.

In the paper “**Representation of God’s Properties in the Latvian Folk Songs in the Context of Theopoetics**” I evaluate the poetically diverse message possibilities about God in folk songs and highlight a new approach to analyzing metaphors about God.⁵³ Each metaphor associated with the representation of God has its boundaries, which can be identified as the nation’s property in whose cultural environment they were created. As time passes, changes take place in society’s political and economic life, and with that also, metaphors are renewed, and they can be viewed from a different point of view. The idea of creating reality as a divine gift is examined. Humans worship God for creating all that is, and an interdependent and symbiotic environment includes humanity as part of it. It happens through metaphors because “good metaphor [...] implies an intuitive perception of similarity” in religion.⁵⁴ Concepts should be unambiguous; therefore, they will always be the same, but metaphors are fundamentally multi-dimensional. The concepts “limit and demarcate,” whereas metaphors “can take on the functions of the game.”⁵⁵ It means that metaphors try to express something that goes beyond the limitations of concepts. Metaphors can help discover dimensions and functions of a concept that would otherwise not be available because “our world is richer than statistics [...], we need a language with the power of suggestion.”⁵⁶

For example, in Latvian folk songs, God possesses “power, capability” (*varīte*), higher knowledge, and “advice” (*padomiņš*). Each characteristic of God created by imagination is often modeled as a parallel to a phenomenon visible in nature, work, or human desires. God works with people, reinforcing with his presence the positive motivation for a person to aspire to creative self-fulfillment and a sense of the beauty of life and work. God symbolically rewards humans for their diligence – a sun for the plowman, luck for the hunter, and a good husband for the orphan:

Deargod giveth, Deargod giveth/ In the hand He giveth not
In the hand He giveth not / Unless I have earned it (LD 6854).
Deargod giveth, Deargod giveth / In the hand He giveth not.

---

⁵³ Eva Mārtuža, *Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā*, 390–405.

⁵⁴ Veli Matti Karkkainen, *Creation and Humanity*, 13.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*

Nimble hand and legs are need, / Needed is some good sound sense
(LTdz 1292).

God's omnipotence relates to human contribution. In the sub-group of Latvian folk songs "Give, God," the requests are emotionally fluctuating, and their amplitude is quite extensive, if the outcome is good, there is a positive attitude, but if the desired result has not been obtained or achieved, then God must receive reproaches as why it is not as the person had wanted it.

God, the catalyst of this active process, is not merely an entity to be worshipped, but a force that humans experience through the beauty of the world and the work they create. God, with his spiritual presence, advice, well-wishing, and empowerment, stands alongside the country lad's field, the hunter, the bride-to-be, and the groom, in both good and bad times. He can construct a symbolic iron fence as spiritual protection and encouragement to "guard the land of his fathers," encompassing human bodies, the courtyard, the field, and the abode.

Wizards hex me, enviers envy me, / But they cannot me destroy;
Deargod maketh iron fence / Right around my homestead (Tdz 32468).

The fence of iron or gold implored from God, the ritually created circle with a symbolic or concrete barrier separates the inner world from the outer world, harmony from chaos. The profane and sacred worlds are connected by a gate through which we let representatives of another world into our lives.

Theopoetics is a method that helps to structure God's activity in the world. It abandons the idea of only one possible explanation of God's metaphors and speaks of the text's theo-poeticism. The paper contains insights on using the theo-poetic method in analyzing folk songs about God.

In each folklore genre, a significant section is dedicated to the subject of orphans or outcasts. The power dynamics between adults and orphans are explored, and the orphans' attitudes toward their situation are *revealed* through the theo-poetic collection of Latvian folk songs. The paper "**The Concept of God's Love in Relation to the Subject of Orphans in Latvian Folk Songs**" focuses on the Latvian folk songs' version of God's love and God as a creative being. God's love is particularly evident in its connection to the theme of orphans who have lost one or both of their parents and people who have endured poverty and despair for a significant period.⁵⁷ The poetic layer of these songs, with its vivid symbolism and metaphors, serves as a powerful tool to reveal Latvian mentality, core ethical and aesthetic values, and the nation's understanding of God's love for the most vulnerable members of society:

All the folks were astounded / That my virtues are so fine;
- Why should ye astounded be? / 'Twas Deargod reared me so (LD 5073).

---

⁵⁷ Eva Mārtuža, "Dieva mīlestības koncepts saistībā ar bāreņu tēmu latviešu tautasdziesmās", *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. Rakstu krājums* 26.2 (Liepāja: LiePA, 2021): 22.-34.

In this sub-group of Latvian folk songs, God is seen as an ethical, spiritual, always positive, and generous force that does not exist in the physical plane of the universe or the earth. God's positivism makes one question whether a person could also be continuously divine.

In this paper, I analyze the abstract nature of God, which is depicted in folk songs in two different ways. On the one hand, God has all the power; on the other hand, he cannot use this power in actual life because of the independent will he gave to his creatures, which they can use to do good or evil. Wickedness against orphans, in this case, is the choice of adults to be cruel to the weaker ones:

Foster mother scolded me, / Bitter tears I weep (LD 4118);
Deceived by stepmother, / Knocking with her feet (LD 4121).

The collection of folk songs that includes the theme of orphans belongs to the most realistic, even naturalistic, of the *dainas* because they are based on the direct observation of life and express the frustration with this life of orphans (also widows and other outcasts), and the wish to make the desire become a reality by seeking support from God. God is sympathetic and compassionate, but he does not interfere in the actual events. The orphan must learn to discern God's presence and his positive power: More the hardships, more the troubles / Ever brightly keep I singing (LD 110). With the participation of God created in his imagination, he must discover within himself his human self-worth, create the beautiful, and strive towards creative self-fulfillment and creativeness as the preferable displays of spiritual existence. God exists as the beginning point of this process, an opportunity to understand the meaning of good and evil in life. It can be both real and apparent evil when it comes to the theme of orphans. In his work "Creation Out of Chaos and the Problem of Evil," David Ray Griffin argues that the evil that exists now could bring about goodness, or even worse evil.⁵⁸ God has not predetermined everything that will happen, but he symbolically suggests choosing the best option.

God's love in the Latvian folk songs is limitless, for he has brought everything into this world. It is unconditional and unrelated to the properties of the object. Human love towards others manifests differently. We love because the object moves us, but God loves because he has brought this object into the world. Humans must realize that the divine aspect of love does not manifest directly but, more often indirectly, as a creative fulfillment. Doing even the most minor work is like a catharsis caused by a work of art as a passage to a new level of understanding.⁵⁹ By being unconditional or unrestricted by the characteristics of the object of love, divine love is convincing – it emphasizes joy and creativity.

---

⁵⁸ David R. Griffin, "Creation Out of Chaos and the Problem of Evil," in *Encountering Evil: Live Options in Theodicy*, ed. Stephen T. Davis (Atlanta: John Knox Press, 1981), <http://www.anthonyflood.com/griffincreationoutofchaos.htm> (skatīts 10.11.2023).

⁵⁹ Bruce G. Epperly, *Process Theology: A Guide for the Perplexed* (London: T&T Clark, 2011), 53, 56–57.

In the paper “**The Relationship Between God and Nature in Latvian Folk Songs and Associations with Contemporary Ecotheology**,” I chose the theme influenced by the views of contemporary theologians expressing the unity of man and nature and that the world must include all aspects of creation, expanding the boundaries of human life and living space into which land, waters, plants, animals fit harmoniously.⁶⁰ For the world not to be affected by negative ecological changes, a person must learn to live in cooperation and interaction with nature. This concept is related to Latvian folk songs, where nature and humans represent a balanced, interconnected form of existence (*cosmos* and *anthropos*); respect and genuine reverence toward nature and everything alive prevails. From this point of view, the harmonious coexistence of man, nature, and all living beings encompassed in the folk songs is a uniquely broad field of ecotheological study in the context of the world.

Ecotheology is a form of constructive theology and is within the scope of study topics of theo poetic researchers.⁶¹ It explores bioequality – an ethical view of humanity that is not more important and should not consider itself more important than other forms of life because it is not fundamentally different or detached from them. By ignoring ecology, humanity has changed the value of life, the world order, and culture integrated with nature, as well as degraded the natural environment of local ethnoses and contributed to the destruction of spiritual values by narrowing the living space of nations and communities. Ecotheology aims to protect the earth from destruction by addressing significant issues of the relationship between nature and religion, as well as by offering possible solutions. In my research, I emphasize the opinion of theologians who express legitimate concerns about the global warming of the planet that man has brought about and the disruption of the ecological order due to climate change, for these changes can symbolically cause God’s suffering.

The consideration of these theologians inspired me to explore the beautiful relationships between God, man, and nature in Latvian folk songs in the context of modern ecotheology. Nature is an essential part of existence. The humans of the folk songs respect it, cherish it, and admire God’s miraculous ability to create such infinite beauty and practical efficiency. God is responsible; he gives life and acts purposefully, and his actions possess conscious intelligence and will. I emphasize in the paper S. McFague’s metaphor about the world not as a “cosmic machine” but as “the body of God.”⁶² That is also the metaphor of Latvian folk songs: the relationship between God and the world is one in

---

⁶⁰ Eva Mārtuža, *Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju*, 55.–72.

⁶¹ Valerie Brown, “The Rise of Ecotheology,” Academia.edu (05.02.2011), https://www.academia.edu/2998682/The_Rise_of_Ecotheology (skatīts 20.02.2024).

⁶² Eva Mārtuža, *Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju*.

which the beginning of all things is in God, and nothing exists outside of God. The paper about ecotheology in the folk songs reveal the harmony with the universe and God; his mental and moral presence is what humans needed both in the past and nowadays.

The paper “**Ludvigs Adamovičs on Understanding of God in Latvian Folklore**”⁶³ focus on theologian Ludvigs Adamovičs’s contribution to the study of ancient Latvian religion.⁶⁴ Ludvigs Ernests Adamovičs (1884–1943) was one of the leading scholars and systematizers of the Latvian church history of the of his time, who was also an essential Latvian theologian, and educator of the 20th century, and one of the first researchers of ancient Latvian religion. If he had not been arrested in 1941 during the Soviet occupation and had not been deported to the forced labor camp in Solikamsk, where he was sentenced to death and shot in 1942, research of ancient Latvian religion would have been continued by a professional theologian.

In his research, L. Adamovičs admits that he obtained only small sporadic pieces of information from 12th and 13th centuries documents and chronicles, which is limited almost exclusively to the conclusion that the ancient Latvians believed and served various natural forces and phenomena at that time and considered their lives as dependent of a higher power. Many things could evolve between the 13th, 16th, and 18th centuries and adapt to different shapes. He urges one to be very careful and reserved towards neighboring nations’ mythology and cult descriptions; they may be used to explain related phenomena in the ancient Latvian religion, but one cannot directly transfer them to the Latvian past without empirical stops.⁶⁵

Adamovičs believed that to a religious person, the history of each nation was like “fabric whose threads is universal human religious interests and needs, while yarn (in my homeland, it is called inner yarn) is the twine of the life of the soul of the God-serving nation.”⁶⁶ Social and political life (family and the community of the kin, county, and partly tribal states) was religiously spiritual.⁶⁷

---

⁶³ Eva Mārtuža, “Ludviga Adamoviča senlatviešu reliģijas izpratne”, *Ceļš* 65 (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015): 104.–114.

⁶⁴ The bibliography of Ludvigs Adamovičs lists 1020 published units. The most notable works on ancient Latvian religion and mythology are: “Die Letten und die katholische Kirche” (1930), “Diferenciācija un integrācija latviešu mitoloģijā” (1936), “Senlatviešu reliģija. Vēstures atziņas un tēlojumi” (1937), “Senlatviešu reliģijas vēļajā dzelzs laikmetā” (1937), “Senlatviešu pasaules ainava” (1938), “Dažas “Dieva dziesmu” grupas jaunā skatījumā” (1938), “Zur Geschichte der altlettischen Religion” (1940), “Dižā debesu sēta latviešu mitoloģijā” (1940), “Tautas dziesmas par debesu kāpnēm” (1940), first part of “Ceļā uz pilnību”, “Daži raksturīgi vaibsti mūsu senču garīgajā sejā” (1934), also encyclopedia entries in “Latviešu konversācijas vārdnīcā”.

⁶⁵ Ludvigs Adamovičs, *Senlatviešu reliģija vēļajā dzelzs laikmetā* (Rīga: K. Barona biedrības apgāds, 1937), 28.

⁶⁶ Ludvigs Adamovičs, *Latviskums mūsu dievkalpojums* (Rīga: Latvijas vidusskolu skolotāju kooperatīvs, 1939), 17.

⁶⁷ *Ibid.*, 48.

The main occupations of ancient Latvians, such as farming and live-stock breeding, fishing and hunting, were metaphorically reflected in their religious world; for example, in equating the dwelling of God, or the heavenly abode to his own,⁶⁸ and where the description of the domestic house is something “between the house of a peasant and the palace of the kings.”⁶⁹ The life of God (the forefather) in heaven is an exemplary household of a successful farmer.

Adamovičs believed that the viability of each nation was based on the experience/knowledge gained and perfected over generations and the wisdom/skill to apply and use it. Each nation’s wisdom and knowledge acquire an individual or national uniqueness because each nation lives in an environment of its ethnic origin, in specific geographical, climatic, and social conditions. Over thousands of years, the nation’s understanding of world order, life, and people has gradually developed a purposefully ordered system of thinking, culture, and religion. L. Adamovičs’s view of the ancient Latvian religion affirms a life that was dedicated to the Latvian people and their spiritual heritage. As he wrote this entry for the encyclopedia (so-called *Konversācijas vārdnīca*), L. Adamovičs left another significant “canonical” text that researchers used for decades. This encyclopedia contains an entry titled “God in Latvian mythology,” which explains the God of Latvian mythology or ancient religion.⁷⁰ In the context of the history of Latvian theology, Adamovičs’s work suggests a rather vital statement to continue to study and write about the religiosity of the ancient Latvians.

I have selected two of my papers on the works of the esteemed Estonian writer of the Baltic States, Andrus Kivirähk. His novel “The Man Who Spoke Snakish”⁷¹ is a vibrant, artistically compelling original work, where the representation of God is a significant theme. This novel stands as a unique example of the theopoetic genre in contemporary literature, pushing the boundaries of theopoetics as a literary genre. It is a testament to the emerging trend of literary works where God is the main character or the understanding of God’s being is portrayed in a contemporary context.

---

⁶⁸ Ludvigs Adamovičs, “Dižā debesu sēta latviešu mitoloģijā”, *LU raksti, Teoloģijas fakultātes sērija* 5 (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 1940), 393.

⁶⁹ Ludvigs Adamovičs, “Dižā debesu sēta latviešu mitoloģijā”, 389.

⁷⁰ Ludvigs Adamovičs, “Dievs latv. mitoloģijā”, *Latviešu konversācijas vārdnīca*, 22. burtnīca (Rīga: A.Gulbja apgāds), 5596–5599.

⁷¹ Andrus Kivirehks, *Vīrs, kas zināja čūskuvārdus*, tulk. Zane Balode (Rīga: Lauku Avīze, 2011). Eva Mārtuža, “Jo mirušais ir miris, bet aizmigušais var pamosties: Ziemeļu Rupucis, Kristus un reliģijas igaunu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā ‘Vīrs, kas zināja čūskuvārdus’”, *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē. Rakstu krājums* 20 (Liepāja: LiePA, 2015): 177.–190, see also Eva Mārtuža, “Senreliģija, Dieva meklējumi un izpratne igaunu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā ‘Vīrs, kas zināja čūskuvārdus’” // *Literatūra un reliģija. Svētie un grēcinieki*, sast. Ieva Kalniņa (Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2018), 135.–142.

Latvian reader already knows the most original writer of the middle generation of Estonian literature today, Andrus Kivirähk (1970), from his first ironic novels “Memoirs of Ivan Orav, or the Past as Azure Mountains,” “*Rehepapp* or November,” and many children’s stories and plays. The audience’s most beloved 21st-century novel, “The Man Who Spoke Snakish,” tells the story of forest people living in legendary ancient times who have had their own God and religion and are confronted with another nation’s offer of a new God. Usual in all modern cultures, the theme of the understanding of God is addressed on the one hand quite traditionally: in the 18th century, folk oral literature joined the history of European thought, providing information about ancient religions, where one of the most critical components is the descriptions of the most powerful being and the faith that the people of the forest have in this message. The other theme is the encounter of another system of religious beliefs, the emergence of farmers, and the subsequent contradictions of relationships, particularly about a different understanding of God.

I presented a paper on the novel “The Mother of Gadgets” (*Verķumāte*)⁷² by the younger generation Latvian writer Jānis Valks at the international conference “Literature and Religion” (University of Latvia) on 12th October 2015.⁷³ In this novel, God is portrayed as an episodic, comical, old character in his dialogues with the old witch, the mother of gadgets. This is the writer’s first original work. While it may be challenging to compare its artistic value to the novel “The Man Who Spoke Snakish” by the Estonian writer Andrus Kivirähk, it is a testament to the significant place dedicated to the representation of God in Kivirähk’s work.

The central theme in the first paper, “**Ancient Religion, Quest and Comprehension of God in Novel of Estonian Writer Andrus Kivirähk “The Man Who Spoke Snakish,”**” is the clash of the presence of ancient traditions and the highest power with the new religion. The second paper, “**Because He Who is Dead is Dead but He Who is Asleep May Wake up: The Northern Toad, Christ and Religions in the Novel “A Man Who Knew the Snakish” by an Estonian writer Andrus Kivirähk**” focuses on the contemporary situation, an allegory about joining the European Union and the preservation of the uniqueness of one’s nation. What will happen to humans, the people, and the country if faith in a higher unifying force is lost?

In literature, the writer’s uniqueness, a tendency for continuity, and solidarity with the ideals of the chosen characters determine the peculiarity of God. In turn, the problem of identity is understood as the correlation of belonging, continuity, and personal being (who am I, who I was, where was I, where am I?) since a person’s individual view of life may differ from that of the group or

---

⁷² Jānis Valks, *Verķumāte* (Rīga: Lauku Avīze, 2012).

⁷³ Eva Mārtuža, “The Babel of parapasauliķi in the Janis Valks novel “Mother of Gadgets.” Paper in international conference Literature and Religion, University of Latvia, 12. 10. 2015. 12.10.

community. The characters in the novel show that a person as a social being operates in different environments, each with its particularities, so there can be several personal identities, even different ones. However, they are not at odds with the person's ethical foundations. The writer metaphorically implements the problem of identity, which is geographically, socially, politically, and culturally conditioned, depending on the context of the situation.⁷⁴ The portrayal of the identity of the individual and community chosen by the writer, and the identity itself, should be viewed as a symbolic category. The novel expresses God's understanding also as an ethnic stereotype, where the expression of any idea of God is ridiculed, leaving the positive stance of those articulating the word of their own God in subtext.

Forest people are a happy civilization; they live in their own culture and under the protection of the highest being – the Northern Toad. Religion and the worship of God play a significant role in this ancient world. However, the once-recognized existence of God, considering Him the creator and ruler of the world, has begun to fade away. People have become reckless and envision that they can deal with everything on their own because the prosperous nation no longer needs outside support or the omnipotent Northern Toad. The times changed, and having heard the stories about the wealth of this nation, more and more foreign knights came, stopped ashore, and slowly suppressed the minds of local people and altered their way of thinking. The conclusion of the novel's characters is both optimistic and pessimistic – the Northern Toad, or God, has not forgotten his people; he is only asleep; however, to wake him up, many people who speak snakish must come together.

Nations living by the Baltic Sea share a similar theopoetic understanding of God, but A. Kivirähk in his novel expands the diversity of God's models in a broader context of literary creation. In Kivirähk's novel the existence of the highest power is *a priori*. The clash of opposing beliefs does not lead to religious equality, which is one of the ways to promote peace and justice in the world. The literary characters' religious experience is constantly individual, thus giving them the right to claim only their absolute truth and exclusivity. The different notions of God and, thus, religious experience are formed in the context of human history and culture, so each nation and culture has its concept of absolute reality. The salvific goal of all religions is to overcome the focus on oneself and encounter the absolute reality.

The unspoken question of the writer's characters is also about today's Estonian choice to remain original, a unique country, or, by adapting and transforming, to turn into a multicultural state of Europe or one of its regions without a certain cultural identity, its own language, philosophy, common ideology. If Estonia (Latvia, Lithuania, and other countries) does not want to cultivate a country or even a national state, it makes no sense to exist. A. Kivirähk

---

⁷⁴ Dace Bula, *Mūsdienu folkloristika. Paradigmas maiņa* (Rīga: Zinātne, 2011), 188.

believes that “the nation willingly decides to make its ancient culture nonexistent, deliberately erases its native roots, forgets old words and the meaning of those words. It wants to belong to another supposedly higher culture and turn to a new faith without understanding its meaning and nature. [...] It is dangerous for the nation. If there are no Estonian people, what is the point of the Estonian country?”⁷⁵ The fate of the protagonists of A. Kivirähk’s novel points to physical and mental misery if one does not understand the basic truth: no nation, no country, no man, and no religion should claim its superiority over the other.

The paper “**God in Latvian Folk Songs – Ours, Alien, Syncretic?**” delves into the layers of history and novel contributions to the theo-poetics of folk songs.⁷⁶ A key aspect is the critical assessment by Latvian theologian L. Adamovičs, who sheds light on the unique syncretism of Catholicism and paganism in Latvian culture. His findings reveal that the Catholic faith, initially imposed on the locals and accepted for economic reasons, was a *blend* of half-Christianity and half-paganism, which took root in the Latvian nation over the centuries.⁷⁷

It is possible to find the beginnings of correct observations and research in the manuscripts/records of ancient chronicles and other documents. Theoretically, they fit into critical analyses of the oral tradition based on religious beliefs typical of the era when oral tradition was actively used. These texts provide enough information about the object of study; mostly, they are written monuments with a religious motive. In the beginning, the reception is positive. However, later, those are comments, opinions, and sermons that condemn pagan traditions. As time passes, an adequate analysis of God’s understanding in Latvian folk songs emerges in the academic environment.

The collection “Come, God, along with me” contains 29 folk songs that mention another God. We read “My God, My Laima,” “Pray, our brother, your God,” “Which God bought or gave a horse,” “I thanked my God,” and “Which God praised an orphan so nice?” “Which God has brought you at gunpoint?”. The headings already imply the idea that God is “one for all and one’s own for every individual. Otherwise, rarely would there arise the question “which God?” or notions “own God,” “maidens’ God,” “men’s God.”⁷⁸

The section titled “Which God?” which is placed in the segment “God and Concepts of Church,” prompts us to look for the answer when God in the Latvian folk songs is our own when he is another – alien, and when we can talk about syncretism and new representability. External obedient compliance with the power of the relevant epoch and its religious ideology was the main reason for this. Subjective interpretation and rhetoric have become an integral

---

⁷⁵ Eva Mārtuža, “Nobela prēmijas cienīgs romāns”, *Latvijas Avīze*, 19. febr. 2011, 9.

⁷⁶ Eva Mārtuža, “Dievs latviešu tautasdziesmās – savējais, svešais, sinkrētiskais”, 7.–19.

⁷⁷ Ludvīgs Adamovičs, “Latviešu ieauģšana kristietībā” // *Evaņģēlija gaismā*, sast. Voldemārs Maldonis (Rīga: Rīga: Ev.–lut. Baznīcas virsvalde, 1939), 140.

⁷⁸ Elza Kokare, *Nāc, Dieviņ, līdz ar mani*, 226.–229.

part of our history. However, in most cases, new formations can be visibly distinguished. For example, in folk songs, the dead man clings to God's sleigh and begs to be let into heaven. Elsewhere in folk songs, God has been substituted with Jesus Christ:

Blow, angel, copper trumpet / Let the whole world resound,
Now my dear soul departs / Into the hands of Jesus Christ (LD27611).

In turn, the symbolic departure of the soul to God's front door, in the land of God, harmoniously fits into the ancient text because it does not change the rhythm of poetry and corresponds to the folk songs' subtle poetics and metaphoricality. There is room for discussion here about the antiquity of the essential characters of the folk songs and the peeling of cultural layers from the text.

One must join the view of theopoetic text researchers of the 21st century who believed that the second life of tradition in new contexts and circumstances is a characteristic form of the cultural renaissance. It is a natural spiritual necessity of society to restore old traditions with a critical approach and revive them in new situations, thereby enriching the culture by giving a new vision and power to authentic traditions and making those a part of their own identity and way of life.

CONCLUSION

This study presents an innovative research approach to theological texts as a literary genre, theo-poetics, which has gained prominence in research methods of such texts in recent decades. This interdisciplinary study combines poetics analysis, theology, and religious philosophy by centralizing creativity and imagination.

Theo-poetics avoids developing metaphysical, systematic theology but offers to understand God through poetic metaphors. In theo-poetics, text is more than directly perceived content; it is the context in which “radical” and “ontological” metaphors coexist, expanding the possibilities of interpreting God.

Whether theological texts are written in a poetic genre, narrative style, or theoretical form, *poiesis* is at play: these texts are innovative, intuitive, and imaginative compositions with God as their central figure. This makes approximately ten thousand transcribed and published *dainas* and other folklore texts, which often reference God, ideal for analysis and interpretation using theo-poetics – an innovative approach within the broader field of religious studies that emerged in the late 20th century.

The theo-poetics research method emphasizes that culture shapes an understanding of God and that God can have different names in different cultures. However, that does not change his being. The developers of this method recommend interpreting religious notions from the perspective of theo-poetics – as metaphors, allegories, and symbols – to involve God in everyday life. If specific metaphors contradict each other, they can be explained either by different manifestations of God in different circumstances or by the fact that no description or image represents God in its entirety but only points to some of the most fundamental aspects because both our knowledge and linguistic means of expression are inevitably limited.

The 21st-century world is dynamic, interconnected, and constantly evolving; it relies on subtle and thorough explanations, mutual coordination, and comprehensive understanding. That is why the understanding of God developed in the cultural environment of each nation should be seen in its broadest sense as a theo-poetic construct that refers to the history of the entire world and the notions of ancient ethnos. Therefore, religious or theo-poetic text researchers of the 21st century believe that the renewal of metaphors or life in new contexts and circumstances is a phenomenon of the cultural renaissance. It is a natural spiritual necessity of society to restore old traditions with a critical approach and revive them in new situations, thereby enriching the culture by giving a new vision and power to authentic traditions and making those a part of their own identity, their way of life.

Given that all cultures have their own theories of creation, comprehensive theological research and mutual conversation must take place. The myths of

other living religions act as a call and a duty for theology to engage them in dialogue with one another. The theoepoetic approach is one of the most tolerant options for the study of religious texts.

Every generation must constantly seek out anew the testimonies of God's existence without ruling out the heritage of folklore, where human knowledge of God is rooted in natural, easily articulated truths, nor the allegories created by modern writers, forming interpretations consistent with the contexts of this era. One of these is visible in Kivirähk's novel – each nation's religion / ancient religion, its inherent understanding of God, which has formed throughout its history, has ensured its nation's unique culture and originality. That is why the best way to survive nowadays is to creatively connect the ancient mindset with the newer possibilities of the information society. Man himself is strong enough; invoking God is a metaphorical awareness of this strength, a conversation with himself.

Theopoetics theorists suggest that theologians should embrace reality as a source of divine revelation, personal experience, and models of God constructed in literary works.⁷⁹

The theoepoetics method allows its readers to free themselves from only one possible explanation of God because just as a poem can gain new meaning depending on the context in which the reader interprets it, also theoepoetic text and human particular experience can and should be understood through the prism of the individual situation.

Each individual four-line folk song is a literary work and, at the same time, a symbolic portrayal of God whose importance in human life is highlighted with the help of language imagery. Even by slightly changing the intonation in each particular life situation, every person can describe God according to their personal feelings, experiences, and notions evolved by growing up in a particular cultural context.

The perception of God in Latvian folk songs corresponds with the notions commonly represented in religions. Metaphors evoke positive emotions and motivate people to perceive their world as the best place to be during their lifetime. One gains an essential experience by creating new practical, artistic, and spiritual values, which is why humans have been called to act as creative creators and perfect this world. Creativity is self-realization; the impulse of creativity found in every moment of creation resembles God's presence in man. In this creative process, God is an ally and a friend because he is the one who offers personal growth, change, evolution, and progress in God, in humanity, in man himself, and in the universe.

---

⁷⁹ Jeremy R. Hustwit, "Can Models of God Compete?", 909–910.

Readers, narrators, and listeners of theo poetic texts develop and transform metaphors according to their conditions, context, knowledge, and interests.⁸⁰ Latvian folk songs are constantly changing, and by their very nature they are a process, not a static phenomenon.

The method of theo poetics has not been previously applied in research of folk songs about God because it is a rather new methodological system. Until now, there has not been interest in theo poetics in the academic environment.

Main conclusions:

- 1) Theo poetics is a relatively new method of analysis of theological and religious texts that gained popularity in the middle of the 20th century. However, it was not used in Latvia at the time due to Soviet ideological beliefs.
- 2) Theo poetics presents a new challenge in the research of the history of ideas – it leads to new theories, broadens the point of view, and excludes the interpretations that tend to promote themselves as the only possible correct versions.
- 3) Theo poetics illuminates a new point of view in the interpretation of Latvian folk songs, and it would be worth extending it to the interpretation of the entire oral heritage that mentions God.
- 4) In the middle of the 20th century, religious, theological, literary, and folklore texts in which God is the main character were defined as part of the genre of theo poetics.
- 5) Nowadays, the theo poetic view inspires writers to look for new, no less vivid metaphors of God, confirming that theological texts are creative works that enable spiritual and intellectual freedom to experiment, forming new constructions of God.
- 6) Theologians argue that it is difficult to grasp the reality of God with our human mind, but it can be constructed understandably with the help of language.⁸¹ That is why in theo poetics, the emphasis is on language that might indirectly hint at the divine reality, like countless human-made symbolic constructions of God. Therefore, the theo poetics approach in the analysis of Latvian folk songs does not try to compete with the constructions of God either in Christianity or other religions because the competition is rendered meaningless by the subjectivity of the means of human judgement.⁸²

---

⁸⁰ Juha Pentikäinen, *The Nordic Dead-Child Tradition. Nordic Dead-Child Beings. A Study in Comparative Religion* (Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1968), 117–118, <https://www.proquest.com/openview/db0fe82ce3516d516079c224e85265df/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1818081> (accessed 10.11.2023).

⁸¹ John B. Cobb Jr. and David Ray Griffin, *Process Theology: An Introductory Exposition* (Louisville: Westminster John Knox, 1976), 9.

⁸² Jeremy R. Hustwit, “Can Models of God Compete?,” 909–910.

- 7) Theopoetics—theology and poetry; metaphors, symbols, and similarities in Latvian folk songs form a broad field of study about society's understanding of God until today. It is also important to recognize that folk songs are primarily a product of their time's ideas, culture, and socio-political situation. At the same time, these texts deal with issues that can appeal to a modern person, solving communication problems characteristic of this era.
- 8) The study shows the need to diversify theological understanding to promote political and academic acceptance of theopoetics. Suppose a significant place is devoted to theological ideas and the image of God; in that case, one can apply theopoetics in interpreting Latvian folk songs and other folklore texts, as well as literary and other works of art.
- 9) Theopoetics makes a significant intellectual contribution to the history of ideas, and the introduction of this method into Latvia's academic environment should be encouraged.

ACKNOWLEDGEMENTS

I thank sincerely to the academic staff of the Faculty of Theology, University of Latvia: Dr. phil. Normunds Titāns, Dr. hist. eccl. Andris Priede, Dr. theol. Ralfs Kokins, Dr. theol. Dace Balode, Dr. phil. Valdis Tēraudkalns, Dr. theol. Jānis Rudzītis-Neimanis and Dr. theol. Elizabete Taivāne. Special thanks go to the University of Latvia for the opportunity to study, study, and study regardless of one's age.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS / REFERENCE LIST

- 1) Adamovičs, Ludvigs. "Dievs latv. mitoloģijā". // *Latviešu konversācijas vārdnīca*. 22. burtnīca. Rīga: A.Gulbja apgāds, 1927.
- 2) Adamovičs, Ludvigs. "Dižā debesu sēta latviešu mitoloģijā (Senlatviešu olimps). Tautas dziesmas par debesu kāpnēm: literāra un mītoloģiska studija." *Latvijas Universitātes raksti. Teoloģijas fakultātes sērija*, 1(6), (Rīga: Latvijas Universitāte, 1940): 419.–469.
- 3) Adamovičs, Ludvigs. "Latviešu ieaugšana kristietībā". // Sast. Voldemārs Maldonis. *Evaņģēlija gaismā*. Rīga: Rīga: Ev.–lut. Baznīcas virsvalde, 1939.
- 4) Adamovičs, Ludvigs. *Latviskums mūsu dievkalpojumos*. Rīga: Latvijas vidusskolu skolotāju kooperatīvs, 1939.
- 5) Adamovičs, Ludvigs. *Senlatviešu reliģija vēlajā dzelzs laikmetā*. Rīga: K. Barona biedrības apgāds, 1937.
- 6) Arājs, Kārlis, Harijs Bondars, Kereņevskis J., sast. *Krišjāņa Barona "Latvju Dainu" substantīvu rādītājs*. Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 1999.
- 7) Arājs, Kārlis, Harijs Bondars, Kokina S., sast. *Latviešu tautas dziesmu leksikas biežuma vārdnīca*. Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 1994.
- 8) Arājs, Kārlis, Harijs Bondars, Kereņevskis J., sast. *Latviešu tautas dziesmu sākumformulu katalogs*. Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 2001.
- 9) Barons, Krišjānis un Henrijs Vissendorfs, sast. *Latvju Dainas*. 1.–6. sēj. Jelgava: Pēterburga, 1894–1915.
- 10) Bauman, Richard. "The Philology of the Vernacular." *Journal of Folklore Research* 45.1 (2008): 29–36.
- 11) Biezais, Haralds. *Gaismas dievs seno latviešu reliģijā*. Rīga: Zinātne, 1994.
- 12) Biezais, Haralds. *Dieva tēls latviešu tautas reliģijā*. Rīga: Zinātne, 2008.
- 13) Brown, Valerie. "The Rise of Ecotheology." *Academia.edu* (05.02.2011). https://www.academia.edu/2998682/The_Rise_of_Ecotheology. (skatīts/accessed 20.02.2024).
- 14) Bula, Dace. *Dziedātājtauta. Folklorā un nacionālā ideoloģijā*. Rīga: Zinātne, 2000.
- 15) Cobb, John B. and D. R. Griffin. *Process Theology: An Introductory Exposition*. Louisville: Westminster John Knox, 1976.
- 16) Coleman, Monica A. "From Models of God to a Model of Gods: How Whiteheadian Metaphysics Facilitates Western Language Discussion of Divine Multiplicity". In Jeanine Diller and Asa Kasher, ed. *Models of God and Alternative Ultimate Realities*. Dordrecht: Springer, 2013.
- 17) Dorff, Elliot N. "Jewish Images of God." In Jeanine Diller and Asa Kasher, ed. *Models of God and Alternative Ultimate Realities*. Dordrecht: Springer, 2013.
- 18) Epperly, Bruce G. *Process Theology: A Guide for the Perplexed*. London: t&t Clark, 2011.
- 19) Holland, Scott. "Editorial." *CrossCurrents* 60.1 (March 2010): 4–5.
- 20) Holland, Scott. "Theology is a Kind of Writing: The Emergence of Theopoetics." *CrossCurrents* 47.3 (1997): 317–331.

- 21) Hopper, Stanley R. *The Way of Transfiguration: Religious Imagination as Theopoiesis*. Louisville: Westminster/John Knox Press, 1992.
- 22) Hustwit, Jeremy. R. "Can Models of God Compete?" In Jeanine Diller un Asa Kasher, eds. *Models of God and Alternative Ultimate Realities*. Dordrecht: Springer, 2013.
- 23) Gavriļins, Aleksandrs. *Vēstures avotu pētniecība*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017.
- 24) Gilhus, Ingvild Sælid. "Hermeneutics." In M. Strausberg and S. Engler, eds. *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religions*. London: Routledge, 2011.
- 25) Griffin, David R. "Creation Out of Chaos and the Problem of Evil." In Stephen T. Davis, ed. *Encountering Evil: Live Options in Theodicy*. Atlanta: John Knox Press, 1981. <http://www.anthoniflood.com/griffincreationoutofchaos.htm>. (skatīts/accessed 20.11.2023).
- 26) Karkkainen, Veli Matti. *Creation and Humanity*. Grand Rapids: W.B. Eerdmans, 2015.
- 27) Kearney, Richard. "God Making: an Essay in Theopotic Imagination." *Journal of Aesthetics and Phenomenology* 4:1 (2017): 31–44. <http://dx.doi.org/10.1080/20539320.2017.1319625>. (skatīts/accessed 19.02.2024).
- 28) Keefe-Perry, Callid L. "Theopoetics: Process and Perspective." *Christianity and Literature* 58.4 (2009): 579–601.
- 29) Keefe-Perry, Callid L. *Way to Water. A Theopoetics Primer*. Cascade Books: Eugene, Oregon, 2014.
- 30) Keller, Catherine. *On the Mystery Discerning Divinity in Process*. Minneapolis: Fortress Press, 2008.
- 31) Kivirehks, Andruss. *Vīrs, kas zināja čūskuvārdus*. Tulk. Zane Balode. Rīga: Lauku Avīze, 2011.
- 32) Kokare, Elza. *Nāc, Dieviņ, līdz ar mani*. Rīga: Zinātne, 1995.
- 33) *Latviešu tautasdziesmas*. 1.–6. sēj. Rīga, 1979–1993. <https://www.dainuskapis.lv>. (skatīts/accessed 10.11.2023).
- 34) Latvijas Republikas Satversme. *Latvijas Vēstnesis*, 1. jūl. 1993. <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>. (skatīts/accessed 10.11.2023).
- 35) L'Engle, Madeleine, *Walking on Water: Reflections on Faith and Art* (Convergent, 2001), 32.
- 36) Mārtuža, Eva. "Dieva īpašību atainojums latviešu tautasdziesmās teopoētikas kontekstā". *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. Rakstu krājums 25* (Liepāja: LiePA, 2020): 390.–405.
- 37) Mārtuža, Eva. "Dievs latviešu tautasdziesmās – savējais, svešais, sinkrētiskais". *Kultūras studijas. Zinātnisko rakstu krājums XIII* (Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2021): 7.–19.
- 38) Mārtuža, Eva. "Dieva mīlestības koncepts saistībā ar bāreņu tēmu latviešu tautasdziesmās". *Aktuālas problēmas literatūras un kultūras pētniecībā. Rakstu krājums 26.2* (Liepāja: LiePA, 2021): 22.–34.
- 39) Mārtuža, Eva. "Dieva un dabas attiecības latviešu tautasdziesmās un to saistība ar mūsdienu ekoteoloģiju". *Ekokritikas un biopolitikas prakses literatūrā un kultūrā. Zinātnisko rakstu krājums XX*. (Daugavpils universitātes akadēmiskais apgāds "Saule", 2020): 55.–72.

- 40) Mārtuža, Eva. "Jo mirušais ir miris, bet aizmigušais var pamosties: Ziemeļu Rupucis, Kristus un reliģijas igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā "Virs, kas zināja čūskuvārdus"". *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē. Rakstu krājums* 20 (Liepāja: LiePA, 2015): 177.–190.
- 41) Mārtuža, Eva. "Ludviga Adamoviča senlatviešu reliģijas izpratne". *Ceļš* 65 (Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2015): 104.–114.
- 42) Mārtuža, Eva. "Nobela prēmijas cienīgs romāns". *Latvijas Avīze*, 19. februāris 2011: 9.
- 43) Mārtuža, Eva. "Senreliģija, Dieva meklējumi un izpratne igauņu rakstnieka Andrusa Kivirehka romānā "Virs, kas zināja čūskuvārdus"". // Sast. Ieva Kalniņa. *Literatūra un reliģija. Svētie un grēcinieki*. Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2018, 135.–142.
- 44) McFague, Sallie. *The Models of God: Theology for an Ecological, Nuclear Age*. Philadelphia: Fortress Press, 1987.
- 45) McFague, Sallie. *Metaphorical Theology: Models of God in Religious Language*. Philadelphia: Fortress, 1982.
- 46) Miller, David L. *Hells and Holy Ghosts: A Theopoetics of Christian Belief*. Nouorlean: Spring Journal Books, 2004.
- 47) Moltmann, John. *God in Creation: A New Theology of Creation and the Spirit of Good*. Minneapolis: Fortress Press, 1993.
- 48) Moltmann, John. *Experiences in Theology: Ways and Forms of Christian Theology*. Minneapolis: Fortress Press, 2000.
- 49) Pentikäinen, Juha. *The Nordic Dead-Child Tradition. Nordic Dead-Child Beings. A Study in Comparative Religion*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia, 1968. <https://www.proquest.com/openview/db0fe82ce3516d516079c224e85265df/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1818081>. (skatīts/accessed 10.11.2023).
- 50) Rēpers, Viljams, Smite L. *Ievads ideju vēsturē. Reliģija un filozofija. Pagātne un tagadne*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1997.
- 51) Ricœur, Jean Paul Gustave. *Hermeneutics and the Human Sciences: Essays on Language, Aim and Interpretation*. Paris: Cambridge University Press, 1981.
- 52) Rogers, Ingrid. *Exploring Theopoetics*. 2023. Kindle Edition.
- 53) Solmsen, Friedrich. "Hesiod: Greek Poet." *Brittanica*, last updated 04.10.2023. <https://www.britannica.com/biography/Hesiod>. (skatīts/accessed 24.11.2023).
- 54) Šmits, Pēteris. *Tautasdziesmas: Papildinājums K. Barona "Latvju dainām"*. 1.–4. sēj. Rīga: 1936–1939.
- 55) Valks, Jānis. *Verķumāte*. Rīga: Lauku Avīze, 2012.
- 56) Viķe-Freiberga, Vaira. *Hronoloģiskā saule*. Rīga: Karogs, 1994.
- 57) Viķe-Freiberga, Vaira. *Meteoroloģiskā saule. Siltā saule*. 3. sēj. Rīga: Karogs, 1994.
- 58) Whitehead, Alfred North. *Process and Reality: An Essay in Cosmology*. Eds. David Ray Griffin and Donald W. Sherburne. New York: The Free Press, 1978.
- 59) Wilder, Amos N. *Theopoetic: Theology and the Religious Imagination*. Philadelphia: Fortress Press, 1976.

LIST OF PUBLICATIONS

1. publication: Representation of God's Properties in the Latvian Folk Songs in the Context of Theopoetics
2. publication: The Concept of God's Love in Relation to the Subject of Orphans in Latvian Folk Songs
3. publication: The Relationship Between God and Nature in Latvian Folk Songs and Associations with Contemporary Ecotheology
4. publication: Ludvigs Adamovičs on Understanding of God in Latvian Folklore
5. publication: Ancient Religion, Quest and Comprehension of God in Novel of Estonian Writer Andrus Kivirähk "The Man Who Spoke Snakish"
6. publication: Because He Who is Dead is Dead but He Who is Asleep May Wake up: The Northern Toad, Christ and Religions in the Novel "A Man Who Knew the Snakish" by an Estonian writer Andrus Kivirähk
7. publication: God in Latvian Folk Songs – Ours, Alien, Syncretic?